

T.C.

**İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SANAT TARİHİ ANA BİLİM DALI**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**BİR TÜRK KÜLTÜR MİRASI OLARAK ÜSKÜP TÜRK
TİYATROSU**

Ebru MUSLİ

25011916227

TEZ DANIŞMANI

Doç. Dr. Sevgi PARLAK

İstanbul-2024

ÖZ

BİR TÜRK KÜLTÜR MİRASI OLARAK ÜSKÜP TÜRK TİYATROSU

Ebru MUSLİ

Derin bir tarihe sahip olan tiyatro, toplumsal etki bakımından önemli bir sanat türüdür. Tiyatro, seyircinin düşünme kapasitesini artırarak sosyal sorunları fark etmesinde yardımcı olur. Bu sanat formu, çeşitli perspektifleri sergileyerek ve sosyal sorunlara odaklanarak seyircilerin düşünce süreçlerini zenginleştirir. Ayrıca, tiyatro, geleneksel hikayeleri, mitleri, edebiyat eserlerini canlandırarak toplumun soyut kültürel mirasını da muhafaza eder, bu mirasın nesilden nesle aktarılmasında katkıda bulunur. Bununla birlikte, tiyatro sanatı, sahnelediği eserlerden kullandığı kostümlere, sahne dekorundan tiyatro binalarının mimarisine kadar çeşitli yönleriyle sanat tarihinde önemli bir yer alır. Bu bağlamda, Kuzey Makedonya'nın başkenti Üsküp'te bulunan *Üsküp Türk Tiyatrosu*, bir kültür mirası olarak korunmuş olup günümüzde de aktif bir şekilde faaliyet göstermektedir. Bu tezin temel konusu olan Üsküp Türk Tiyatrosu, Balkan coğrafyasında diğer tiyatrolara kıyasen Türkçe olarak sahnelenen tiyatro oyunlarının başladığı bir nokta olup tiyatro sanatı tarihinde önemli bir yere sahiptir. Ayrıca tezin içeriğinde Balkan coğrafyasında yer alan diğer tiyatroların kent dokusu içerisindeki tarihsel süreç de yer almaktadır.

Anahtar Kelimeler: Tiyatro, Üsküp Türk Tiyatrosu, Kuzey Makedonya, Tiyatro Mimarisi, Balkanlar.

ABSTRACT

"SKOPJE TURKISH THEATER AS A CULTURAL HERITAGE

Ebru MUSLI

Theatre, with its profound development history, stands as an important form of art in terms of its social impact. Theatre helps the audience to realize social problems by enhancing their thinking capacity. This art form enriches the audience by showing diverse perspectives and focusing on social issues. In addition, theatre revive traditional stories, myths, literary works and, thus, helps in preserving noetic cultural heritage and transfers this heritage from generation to generation. Besides, theatre art plays an important role in the history of arts with its various aspects, such as costumes, stage decoration, architecture of theatre buildings, etc. In this context, the *Skopje Turkish Theatre*, located in Skopje, the capital of North Macedonia, has been preserved as a cultural heritage and functions till nowadays. Skopje Turkish Theater, which is the main topic of this research, is the beginning of plays in Turkish language in the Balkans and is a significant part of the history of theatre art. Furthermore, the thesis also encompasses the historical evolution of other theaters located in the Balkan region within the urban fabric.

Keywords: Theater, Turkish Theater Skopje, North Macedonia, Theater Architecture, Balkans.

ÖNSÖZ

Bu tez çalışmasında Kuzey Makedonya’da Üsküp’te bulunan Türk tiyatrosu, sanat tarihi ve tarihsel geçmişi açısından ele alınmış ve Balkan coğrafyasındaki tiyatrolar içerisindeki yeri ve önemi bakımından değerlendirilmiştir. Türk Tiyatrosu, Osmanlı İmparatorluğu’nun Balkanlar’daki etkisi ve gücü sayesinde Üsküp’te gelişmiş ve böylece Üsküp, Balkanlar’daki şehirler arasında tiyatro yönüyle de önemli bir bölge olarak konumlanmıştır. Osmanlı döneminde tiyatral etkinlikler saraylarda, kahvehanelerde, meydanlarda ve özel tiyatrohanelerde gerçekleştirilmekteydi. Üsküp tiyatrosu, başlangıçtan günümüze kadar bu alanda yetişen birçok önemli sanatçıya ev sahipliği yapmıştır. Bu sanatçılar arasında oyuncular, yönetmenler, yazarlar ve müzisyenler yer almıştır. Üsküp’te sahnelenen oyunlar, yerel halkın yanı sıra diğer bölgelerden gelen seyircilere de hitap etmiştir. Üsküp’teki Türk tiyatrosu, Osmanlı İmparatorluğu’nun çeşitli kültürel unsurlarıyla birleşerek zenginleşmiş ve Balkanlar’daki diğer tiyatro geleneğiyle etkileşimde bulunmuştur. Bu etkileşim, Üsküp Türk Tiyatrosu’nun tarihi değerini daha da arttırmaktadır.

Üsküp Türk Tiyatrosu’nun tarihi değeri, bu şehirdeki sanatsal etkinliklerin geçmişi, sanatçılar ve eserlerin çeşitliliği kültürel etkileşimlerle ilgili zengin bir mirası yansıtmaktadır. Bu miras, Türk tiyatrosunun Balkanlar’da ve özellikle Üsküp’te önemli bir rol oynadığını göstermektedir.

Bu bağlamda çalışmanın içeriğine bakmak gerekirse tezimiz beş bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde Türk halk geleneğindeki tiyatro anlayışı, Balkanlarda Osmanlı dönemindeki tiyatro oyunları ve sonrasında modern tiyatro geleneğinin kuruluşu, Balkanlarda diğer tiyatroların plan ve mimari özellikleri ve gelişim süreçleri yer almaktadır. İkinci bölümde Üsküp Türk Tiyatrosu’nun kuruluşu ve 1963 yılında gerçekleşen büyük Üsküp depremine kadarki gelişimi anlatılmaktadır.

Üçüncü bölümde 1963 yılında meydana gelen büyük Üsküp depremi ve tiyatro yapılarının depremden nasıl etkilendiği ve 2001 yılına kadar oynanılan oyunların listesi yer almaktadır. Dördüncü bölüm 2001 yılından günümüze kadar Üsküp Türk Tiyatrosu’nun durumu, yeni bir binaya geçme hazırlığı ve tiyatro binasının yeni projesi anlatılmıştır. Beşinci bölüm değerlendirme ve sonuç

bölümüdür. Bu bölümde Balkan coğrafyasında tesis edilen Üsküp Türk tiyatrosunun yeri ve kültürel bağlam açısından önemi ele alınmıştır.

Son bölümünde ise yapılan değerlendirmeler ışığında tez çalışmamızda varılan sonuçlar yer almaktadır. Üsküp Türk Tiyatrosu'nun Balkanlar'da uzun bir tarih boyunca Türk kültürünün ve dilinin korunmasına ve yaşatılmasına katkı sağlaması, sanat yoluyla Türk geleneklerinin ve değerlerinin canlı tutulup, toplumun bu kültürel mirasa olan bağlılığının nesillere aktarılması açısından bu coğrafyada Türk Tiyatrosunun devamlılığının önemini altı çizilmiştir.

Aynı zamanda bu tezin tamamlanmasında beni destekleyen ve cesaret veren aileme ve arkadaşlarıma teşekkür borçluyum. Onların desteği ve inancı olmadan bu yolculukta başarılı olmam çok zor olacaktı. Onların değerli katkıları, bu çalışmanın kalitesini artırdı ve sonuçları daha anlamlı kıldı. Son teşekkürüm ise beni destekleyen tüm meslektaşlarıma ve öğrenci arkadaşlarımadır. Sizlerle yaptığımız tartışmalar ve fikir alışverişleri benim için çok değerliydi. Ayrıca Üsküp Türk Tiyatrosu'ndaki meslektaşlarıma ve yönetim bölümündeki çalışanlara katkılarından dolayı teşekkür ederim.

Son olarak özellikle bu tezin hazırlanmasında katkılarını esirgemeyen danışmanım Doç. Dr. Sevgi Parlak'a teşekkür etmek istiyorum. Danışmanımın sabırlı, anlayışlı ve özverili çalışmaları sayesinde tez çalışmam bu noktaya gelmiştir. Ayrıca danışmanımın yönlendirmeleri ve önerileri sayesinde tez çalışmamın amacı ve kapsamı daha net hale gelmiş, bilgi ve tecrübeleri sayesinde tez çalışmamın kalitesi artmıştır.

İSTANBUL 2024

EBRU MUSLİ

ÖZ	II
ABSTRACT	III
ÖNSÖZ	IV
FOTOĞRAF LİSTESİ.....	X
KISALTMALAR LİSTESİ.....	XVI
GİRİŞ.....	1
1.Çalışmanın Kapsamı ve Amacı.....	6
2. Çalışmanın Metodu.....	6

BİRİNCİ BÖLÜM

TÜRK TİYARTO GELENEĞİ VE BALKANLARDA MODERN TİYATROLARIN KURULUŞU VE GELİŞİMİ

1.1.Türk Tiyatro Geleneği ve Avrupa Tiyatrosunun Türk Tiyatrosuna Etkileri	8
1.2.Balkan Coğrafyasında Kurulan Tiyatrolar ve Gerçekleştirilen Tiyatro Temsilleri..	14
1.2.1. Selanik Tiyatrosu.....	17
1.2.2. Manastır Tiyatrosu.....	21
1.2.3. Sofya “İvan Vazov” Tiyatrosu.....	24
1. 3. Balkan Coğrafyasında Kent Dokusu İçerisinde Tiyatro Binalarının Yeri ve Konumu	30

1.3.1. Selanik Tiyatro Binasının Tarihçesi ve Şehir Planlamasındaki Yeri	34
1.3.2. Manastır Tiyatro Binasının İnşası	41
1.3.3. Sofya “İvan Vazov” Tiyatro Binasının Tarihçesi ve Özellikleri	44
1.4.Balkan Coğrafyasında Gezici Tiyatrolar ve Temsiller	49

İKİNCİ BÖLÜM

MİLLİ KURUM ÜSKÜP TÜRK TİYATROSU’NUN KURULUŞU VE 1963 DEPREMİNE KADAR GELİŞİMİ

2.1. II. Abdülhamid Döneminde Üsküp’te İmar Faaliyetleri ve İlk Tiyatro Binasının İnşası	59
2.1.1.Üsküp Türk Tiyatrosunun Yeri ve Konumu	62
2.1.2 Üsküp Türk Tiyatrosu Hakkındaki Arşiv Belgeleri.....	65
2.1.3 Üsküp Türk Tiyatro Binasının Plan ve Mimari Özellikleri.....	67
2.2. Kuruluşundan (II. Abdülhamid Döneminden) 1949 Yılına Kadar Üsküp Türk Tiyatrosunun Varlığı ve Sahnelenen Oyunlar.....	75
2.3. 1949’dan -1963 Yılı Depremine Kadar Azınlıklar Olarak Türk Tiyatrosu’nun Varlığı	80
2.4. 1949-1963 Yılları Arasında Üsküp Türk Tiyatrosu’nun Kadrosu ve Tiyatro Sanatına Etkileri.....	87
2.5. 1949-1963 Yılları Arasında Üsküp Türk Tiyatrosu’nda Sahnelenen Oyunların Konu Başlıkları ve Toplumdaki Etkileri	92
2.6. 1950-1963 Yılları Arasında Üsküp Türk Tiyatrosu’nda Sahnelenen Oyunların Listesi	93

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

1963 DEPREMİNDEN 2001 YILINA KADAR MİLLİ KURUM ÜSKÜP TÜRK TİYATROSU

3.1. 1963 Depreminden Sonra Tiyatrosunun Üsküp İşçi Evi'ndeki Çalışmaları	98
3.2. 1963 Depreminden Sonra Türk Tiyatro Yazarlarının ve Oyuncularının Üsküp Türk Tiyatrosu'na Etkisi.....	102
3.2.1. Aziz Nesin'in Üsküp Türk Tiyatrosu Hakkındaki İzlenimleri	103
3.2.2. Kenter Oyuncularının Üsküp Türk Tiyatrosu Hakkındaki İzlenimleri.....	106
3.3 1964-1974 Yılları Arasında Üsküp İşçi Evi'nde ve Üsküp Halklar Tiyatrosu'nda Sahnelenen Oyunların Listesi.....	108
3.4. 1969-1974 Yılları Arasında Yeni Tiyatro Binasının İnşası.....	111
3.5. 1975-2000 Yılları Arasında Üsküp Türk Tiyatrosu'nun Durumu ve Sahnelenen Oyunlar.....	115
3.6. 1975– 2000 Yılları Arasında Sahnelenen Oyunların Listesi.....	120
3.7. Üsküp Türk Tiyatrosu'nun Bölgenin Süreli Yayınlarına Yansımaları.....	126
3.7.1. Birlik Gazetesi ve Sesler Dergisi	127

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

2001 YILINDAN GÜNÜMÜZE KADAR ÜSKÜP TÜRK TİYATROSU VE YENİ BİNA PROBLEMİ

4.1 2001-2023 Yılları Arasında Üsküp Türk Tiyatrosu'ndaki Çalışmalar	132
4.2 Üsküp Türk Tiyatrosu'na Özel Tiyatro Binası İnşası ve Sorunları	134
4.3 2001-2023 Yılları Arasında Sahnelenen Oyunların Listesi	141

BEŞİNCİ BÖLÜM

DEĞERLENDİRME

SONUÇ	150
KAYNAKÇA	Error! Bookmark not defined.

EKLER.....	163
-------------------	------------

FOTOĞRAF LİSTESİ

- Resim 1:** Mahmut Şevket Paşa (solda) Harbiye Hazırı Enver Paşa (sağda) İle Birlikte.....5
(https://tr.wikipedia.org/wiki/Mahmud_Şevket_Paşa#/media/Dosya:M.Şevket_paşa.jpg,
07.09.2023)
- Resim 2:** “Boges Tiyatrosu”, Ada Kahvesi veya Belediye Kahvesi,1898,.....10
(Drjaven Arhiv na Republika Severna Makedoniya, No:1870.2.40\58)
- Resim 3:** Üsküp’te inşa edilen ilk Türk Tiyatro binası 1906.....11
(<https://ceipa.pmf.ukim.mk/sites/default/files/2020-05/02-Suban-i-vatan-sehir>)
(Erişim tarihi: 08.09.2023)
- Resim 4:** Osmanlı Döneminde Üsküp’teki Türk Tiyatrosunun Afişi, 1908,.....12
(ÜsküpTürk Tiyatrosu Monografi,Üsküp, s.11)
- Resim 5:** 1963 depreminden önce “*Makedon Halk Tiyatrosu*”.....15
(Makedonska drama i teata- sovremeni refleksii, Skopje, s. 41)
- Resim 6:** Selanik’te Açık Hava Tiyatrosu,1917.....16
(<https://www.osmanlimezat.com/urun/6774783/balkanlar-selanik-te-acik-hava->)
20.09.2023)
- Resim 7:** *Tiyatro Afişi* ,Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi,1902.....18
(Gömlek YB.021 85/151, No:706)
- Resim 8:** Eski Manastır tiyatrosu, 1910.....20
(<https://bitola.info/mk/star-teatar-bitola/>, 16.09.2023)
- Resim 9:** Tito caddesinde Eski Manastır Tiyatrosu,1918.....21

(Drjaven Arhiv na Bitola, No:1849)	
Resim 10: Eski Manastır Tiyatrosu önünde oyuncu ekibi,1918.....	22
(Drjaven Arhiv na Bitola, No:137)	
Resim 11: <i>İvan Vazov</i>	25
(https://en.wikipedia.org/wiki/Ivan_Vazov.jpg) (Erişim tarihi: 22.09.2023)	
Resim 12: <i>İvan Vazov Tiyatrosu</i> , 1908 ,.....	26
(https://www.nationaltheatre.bg/en/about-us/history), (Erişim tarihi:22.09.2023)	
Resim 13: Tange'nin Üsküp Şehir Planlaması , 1963 Üsküp depreminden sonra.....	31
(https://www.arkitera.com/haber/kuzey-makedonyanın-baskenti-uskup/ , 16.09.2023)	
Resim 14: Deprem sonrası Kenzo Tange'nin Üsküp maketi.....	32
(https://www.arkitera.com/haber/kuzey-makedonyanın-baskenti-uskup/ , 16.09.2023)	
Resim 15: Peruz Hanım, Ravza-i Sübyan Mektebi, 1896.....	34
(https://docplayer.biz.tr/43824601-118-yil-once-selanik-de-bu-hafta-6-aralik-1896-baki, Sarisakl.html, 20.09.2023)	
Resim 16: Tiyatro Bileti, Sol ve Sağ taraf olmak üzere ikiye ayrılır,1901,Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı, Osmanlı Arşivi,.....	35
(Gömlek YB.021 135/238, No: 230)	
Resim 17: <i>Beyaz Kule Bahçe'nin Genel Görünümü</i> ,.....	37
(https://thesmemory.wordpress.com)(Erişim tarihi: 30.12.2023)	
Resim 18: <i>Beyaz Kule Bahçesi ve Ordu Evi</i>	38
(https://thesmemory.wordpress.com)(Erişim tarihi: 30.12.2023)	
Resim 19: Eski Manastır Tiyatrosu, 1926.....	40

(<https://bitola.info/mk/star-teatar-bitola/>, 16.09.2023)

Resim 20: Eski Manastır Tiyatrosu 1968.....42

(<https://bitola.info/mk/star-teatar-bitola/>, 19.09.2023)

Resim 21: Eski Manastır Tiyatrosu, İlinden Günleri, Makedonya'nın Bağımsızlık Mücadelesi,
1972.....43

(<https://bitola.info/mk/star-teatar-bitola/>, 19.09.2023)

Resim 22: İvan Vazov Ulusal Tiyatrosu'nun giriş cephesinin çizimi.....45

(<https://www.nationaltheatre.bg/en/about-us/history>, 23.09.2023)

Resim 23: İvan Vazov Ulusal Tiyatrosu'nun cephe çizimi.....45

(<https://www.nationaltheatre.bg/en/about-us/history>, 23.09.2023)

Resim 24: İvan Vazov Tiyatrosu'nun Sahne ve Oditoryum Bölümleri.....46

(<https://www.nationaltheatre.bg/en/about-us/history>, 23.09.2023)

Resim 25: Tiyatronun Tavan Kısmı Bulgar Ressamları Dechko Ouzounov ve Ivan
Kirkov.....47

(<https://www.nationaltheatre.bg/en/about-us/history>, 23.09.2023)

Resim 26 :İvan Vazov Tiyatrosu.2016.....48

(https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Ivan_Vazov_National_Theatre,_Sofia.JPG,
23.09.2023)

Resim 27: “Mesih’in Alayı Freski(1342)”- Eski Nagoriçane Klisesi,Kumanova.....51

(https://www.ukim.edu.mk/e-izdaniya/FDU/Makedonska_drama_i_teatar_sovremeni_refleksii.pdf, 14.09.2023)

Resim 28: Ohri'deki "Aziz Sofya Kilisesi'ndeki Skomrahi Grafitleri, sol tarafta bulunan elinde

asası ile deli gömleğiyle bir Skomrah ,1863.....	52
(Teatarot na pocvata na Makedonija, Skopje, s.99)	
Resim 29: Petre Prliço ve Bazı Gösterileri,1928.....	53
(https://www.ukim.edu.mk/e-izdaniya/FDU/Makedonska_drama_i_teatar_sovremeni_refleksii.pdf , 14.09.2023)	
Resim 30: “ <i>Makedon Kanlı Düşünü</i> ”, Voydan Çernodrnski’nin Tiyatro Gurubu, 1928.....	56
(Makedonska drama i teatar-sovremeni refleksii, Skopje, s.28)	
Resim 31: “ <i>Boem</i> ” Adlı Tiyatro Grubunun Afişileri,1924.....	56
(Makedonska drama i teatar-sovremeni refleksii, Skopje, s.29)	
Resim 32: II Abüdlhamid Döneminde Manastır Hükümet Konağı ve İshakiye Camii'nin Görünümü (İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi, 1901-1902).....	58
(II Abdülhamid Han’ın Yıldız Albümlerinden Balkanlar, Ankara, s.165)	
Resim 33: Vardar Nehri Kenarında yükselen Üsküp Kalesi ve Bu Yapının Yanında İnşa Edilen Askeri Hastanenin Görünümü ,(İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi, 1901- 1902).....	60
(II Abdülhamid Han’ın Yıldız Albümlerinden Balkanlar, Ankara, s.165)	
Resim 34: “ <i>Üsküp Haritası</i> ” Tanzimat dönemi yapılar ve Üsküp Türk Tiyatrosu’nun konumu 1914.....	62
(https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/508359 , 07.12.2023)	
Resim 35: Üsküp'te İlk Tiyatro Binası, Vardar Nehri’nin hemen kenarında,1910.....	64
(Drjaven Arhiv na Republika Severna Makedoniya ,No:1870.2.40\57)	
Resim 36: Üsküp Belediye Dairesi Tarafından Baştan İnşa Edilen Tiyatro, Gazino	

<i>Kıraathanenin Konum Haritası</i> ,T.C. Başbakanlık Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı 1906,.....	68
(Gömlek BEO 2955/221594, No:802)	
Resim 37: Üsküp’te yapılacak olan ilk Tiyatro’nun inşa süreci,1904.....	71
(https://mk.m.wikipedia.org/wiki/Noviot_turski.teatar.jbg . 07.12.2023)	
Resim 38: Makedon Halk Tiyatrosu,1925 (1913’teki yangından sonra inşa edilen yeni tiyatronun sahne binası ve loca çizimi).....	73
(https://mk.m.wikipedia.org/wiki/Noviot_turski.teatar.jbg . 18.12.2023)	
Resim 39: Makedon Halk Tiyatrosu,1925 (1913’teki yangından sonra inşa edilen yeni tiyatronun çatışının çizimi).....	74
(https://mk.m.wikipedia.org/wiki/Noviot_turski.teatar.jbg . 18.12.2023)	
Resim 40: “ Üsküp Türk Tiyatrosunun kurucuları ” Sağdan Sola Musa Halim, Lütfü Seyfullah, Mahmut Kıratlı,Cait Yaşar,Recai Zekeriya ve Hafis Züber ,1948.....	78
(Birlik Gazetesi, Üsküp,S. 108. s.5)	
Resim 41: " <i>Feracesiz Türk Kadını</i> "- Abduş Hüseyin(Ressam), 1949.....	79
(Birlik Gazetesi, Üsküp,S. 110. s.6)	
Resim 42 : " <i>İnandırmak</i> " Tiyatro Oyunu Mustafa Karahasan tarafından yazılmıştır, 8 Ağustos 1948.....	82
(Birlik Gazetesi, Üsküp,S.101. s.6)	
Resim 43: " <i>Şüpheli Şahıs</i> "- Halklar Tiyatrosu'nun İlk Oyunu, 1950.....	85
(Üsküp Türk Tiyatrosu Monografi, Üsküp, s.176)	
Resim 44: Halklar Tiyatrosu'nun Açılış Davetiyesi, 1950.....	85

(Üsküp Türk Tiyatrosu Monografi, Üsküp, s.177)	
Resim 45: 1950'lerde Halk Tiyatrosunun Oyuncuları, Şüpheli Şahıs Oyunundan, 1950.....	87
(Üsküp Türk Tiyatrosu Monografi, Üsküp, s.178)	
Resim 46: "Suzan" oyunundan, Binnaz Salih ile H. Hüseyin (Yazan: Mustafa Karahasan)	
1955, Birlik Gazetesi.....	89
(Birlik Gazetesi, Üsküp, S. 222. s.10)	
Resim 47: <i>Azınlıklar Tiyatrosunun Kadın ve Erkek Oyuncu Kadrosu ,1950-1960</i>	90
(Üsküp Türk Tiyatrosu Monografi, Üsküp, s.181)	
Resim 48: Eski Üsküp Türk Çarşısı'ndaki " <i>Kapan Hanı</i> "	98
(https://www.shutterstock.com/pt/video/clip-3298415-kapan-han-skopje-macedonia ,	
09.09.2023)	
Resim 49: İşçi Evi "Bratstvo" Sineması Ortasında "Bit Pazar" çarşısı ,1963 depremi sonrası.....	99
(http://www.facebook.com/groups/skopjenashe/posts/2658406124301640 , 09.09.2023)	
Resim 50 : Ankara Devlet Tiyatrosu Sanatçıları ve Türk Tiyatrosu Sanatçıları,1980.....	102
(http://www.turktiyatrosu.mk/tr/galeri/ , (Erişim Tarihi: 10.09.2023)	
Resim 51: Aziz Nesin Üsküp'te (Birlik Gazetesine Verdiği Reportaj, Yıl: 1966).....	104
(Birlik Gazetesi, Üsküp, S.2566, s.5)	
Resim 52: 1963 Depreminden Sonra Yeni İnşa Edilen Üsküp Türk Tiyatrosu ,1974.....	114
(Birlik Gazetesi, Üsküp, S.2822 s.12)	
Resim 53: " <i>Okul Dünya Şen Dünya</i> " Oyunundan Bir Kare,1975.....	115
(Üsküp Türk Tiyatrosu Monografi, Üsküp, s.185)	
Resim 54: " <i>Moralist</i> " Oyunundan Bir Kare,1976	117

(Üsküp Türk Tiyatrosu Monografi, Üsküp, s.185)

Resim 55: *Birlik Gazetesi*.....127

(<https://www.aa.com.tr/tr/dunya/makedonyada-turkce-gazetecilik-ekolu-birlik-gazetesi/1358647>, 10.09.2023)

Resim 56: *Sesler dergisi*.....129

(<https://www.google.com/url?sa=i&url=https%3A%2F%2Fwww.nadirkıtap.com%2Faylik-toplum-sanat-dergisi-sayi-292-ocak-1995>, 10.09.2023)

Resim 57: Yeni İnşa Edilecek Üsküp Türk Tiyatrosu'nun İç Kısımının Örnek Tasarım

Çizimi.....134

(<http://www.turktiyatrosu.mk/tr/yeni-trk-tiyatrosu/>, 07.12.2023)

Resim 58: Yeni İnşa Edilecek Üsküp Türk Tiyatrosu'nun Dış Kısımının Örnek Tasarım

Çizimi.....135

(<http://www.turktiyatrosu.mk/tr/yeni-trk-tiyatrosu/>, 07.12.2023)

Resim 59:Yeni İnşa Edilcek Üsküp Türk Tiyatrosu'nun Grafik “L” Şeklindeki

Görünümü.....136

(<http://www.turktiyatrosu.mk/tr/yeni-trk-tiyatrosu/>, 07.12.2023)

Resim 60: Yeni İnşa Edilecek Olan Türk Tiyatrosu'nun Görünümü.....140

(<http://www.turktiyatrosu.mk/tr/yeni-trk-tiyatrosu/>, 07.12.2023)

KISALTMALAR LİSTESİ

A.e: Aynı eser

Bkz.: Bakınız

s.: Sayfa

vb.: Ve benzeri

Haz.: Hazırlayan

Ed.: Editör

yy.: Yüzyıl

MNT: Makedonya Halk Tiyatrosu

OZNA: Halkı Koruma Departmanı

KGSD: Kùltür Güzel Sanatlar Derneği

GİRİŞ

Siyasi ve kültürel değişmelerin etkisi altında dünya genelinde ortaya çıkan yeni sistem, sadece kendi kaynağına odaklanmakla kalmayıp aynı zamanda hızlı bir şekilde çevresine ve daha geniş alanlara yayılmaktadır. Buluşlar ve coğrafi keşiflerin getirdiği yeniliklere ayak uyduran devletler, sanat ve kültür alanında hakimiyet kurarak diğer devletlere bu alanda yön belirtme ve gösterme yetkisine sahip olmuştur. Sanatın, buluşlarla birlikte analogik bir düzlemde gelişmesi, farklı kültürlerdeki devletlere yansımakta ve onları etkilemektedir. Osmanlı İmparatorluğu, ilk aşamada modernleşmeye uyum sağlamak için gerekli faaliyetlerden uzak kalmaya çalışsa da, kısa bir süre içinde bu durumu değiştirerek bir kabul sürecine girmiştir. Bu değişim, özellikle 1839 yılında Tanzimat Fermanı'nın ilanı ile başlayıp sistemli bir şekilde ilerlemiştir. Bu önemli tarihi olay, sadece askeri, hukuki, siyasi düzeyde kalmayıp, Türk düşünce sisteminde de köklü bir değişmeye sebep olmuştur. Tanzimat döneminde Osmanlı İmparatorluğu, Batı sanat türlerini ve yöntemlerini de kültürüne entegre ederek, halkını bu konuda eğitmeye çalışmıştır. Geleneksel Osmanlı tiyatrosuna gelince, modern anlamda bir tiyatronun sosyal hayatın önemli bir parçası haline gelmesi Tanzimat döneminde gerçekleşmiştir. Tanzimat Fermanı'nın ilanından sonra fermanın getirdiği yenilikleri sanatında uygulayanlardan biri olan Namık Kemal, tiyatronun yeni bir sanat türü olarak önemli olduğuna dair şu ifadeleri kullanmıştır: “*Bir millet umumen ahlak kitabı yazsa bir ademi pek kolay terbiye edemez. Bir edib birkaç tiyatro tertip etse bir milletin umumunu terbiye edebilir.*”¹

Metin And gibi Türk tiyatrosu üzerine çalışmalar yapan bazı araştırmacılar, Türk tiyatrosunun Tanzimat'a kadar da var olduğunu dile getirmektedir. Metin And'ın

¹ Namık Kemal, **Osmanlı Modernleşmesinin Meseleleri Bütün Makaleleri 1**, Dergâh Yayınları, İstanbul, 2019 s.497.

kaydettiği gibi, Tanzimat'tan önce Türkiye'de tiyatro hem saray hem de saray çevresinde vardı; haremdeki kızlara verilen kukla, dans ve müzik dersleri ise sarayı adeta bir sanat okulu olarak değerlendirmeye imkân vermektedir. Tanzimat döneminde ise Batı tiyatrosunun Türkiye'ye girip yerleşmesi sonucunda, saray kendisini Batı tarzı tiyatroya entegre etmeye çalışmıştır (saray içinde tiyatrolar yapılmış, saraya özgü tiyatro toplulukları kurulmuştur). Sarayın dışında olan geleneksel tiyatro da Batı tiyatrosundan etkilenmiş olup, “*Tuluat (Doğaçlama) Tiyatrosu*” olarak bilinen Avrupa tiyatrosunu ve halk tiyatrosunu birleştirerek yeni bir tarz geliştirilmeye çalışılmıştır.² Diğer yandan, özellikle edebiyat alanında Batılı yenileşmeyi yakından takip eden Ahmet Hamdi Tanpınar, tiyatroyu “*Tanzimat'la memlekete girmiş tek nevi*” olarak değerlendirmiştir.³ Osmanlı'ya yeni bir sanat türü olarak giren tiyatronun diğer yenilikleri hakkında yorum yapan Tanpınar, tiyatronun gerek Osmanlı'da gerekse diğer İslam ülkelerinde benzeri olmadığını iddia eder.⁴ Türk tiyatrosunun başlangıç dönemi tartışmalı bir konu olmakla birlikte, Türkiye'de Batılı tarzdaki tiyatronun Tanzimat döneminde ortaya çıkıp geliştiğini söylemek yanlış olmayacaktır.

Geleneksel tiyatroya paralel olarak varlığını sürdüren Batılı tarzdaki Türk tiyatrosu özellikle Osmanlı'daki azınlıkların desteğiyle gelişmiştir. Tarihi kaynaklara göre, Batılı tarzdaki Türk tiyatrosu 1840 yılında Beyoğlu'nda *Naum Tiyatrosu* ile başlamıştır.⁵ Başlangıçta yabancılar tarafından yabancı dillerde oyun sahneleyen bu tiyatro, daha sonra Abdülmecid döneminde saray tiyatrosunun açılması ve Ermenilerin ramazan ayında oyunları Türkçe olarak sahnelemesi gibi değişimler sonucunda, Türk halkının tiyatroya

² Metin And, **Geleneksel Türk Tiyatrosu. Köylü ve Halk Tiyatrosu Gelenekleri**, İnkilap Yayınevi, İstanbul, 1985 s.37.

³ Ahmet Hamdi Tanpınar, **On Dokuzuncu Asır Türk Edebiyatı**, Dergâh Yayınları, İstanbul, 2014, s.155.

⁴ Tanpınar, **a.g.e.**, s.156.

⁵ Tanpınar, **a.g.e.**, s.157.

karşı ilgisi artmıştır. Bu dönemde özellikle Güllü Agop'un Türk tiyatrosuna bulunduğu katkılardan dolayı halkın arasında tiyatro sanatı algısı gelişmeye başlamış ve yayılmıştır.

Tiyatro üzerine yapılan çalışmalarda genellikle mekân olarak İstanbul gösterilmiştir. Ancak tiyatronun Avrupa'da daha erken dönemlerde ilgi ve talep gören bir sanat dalı olduğu bilinmektedir. Balkanların konum olarak Avrupa'ya yakın olması, Balkan coğrafyasında da bir tiyatro geleneğinin ortaya çıkmasında etkili olmuştur. Kuzey Makedonya ve Kosova'da oyunları Türkçe olarak sahnelemekte olan tiyatroların varlığı, bu tür tiyatroların kuruluş süreci açısından önemlidir. Özellikle de Batı'da bulunmuş ve Batı medeniyetini yakından tanımış Osmanlı devlet adamları için tiyatro algısı, tiyatro binasının inşası ve mimari üslup açısından Batı tarzı mimari estetiği modernleşmenin önemli bir parçasını oluşturmaktadır. Bu bağlamda Üsküp'e gelmiş olan Mahmut Şevket Paşa'nın Üsküp'ün büyümesi ve gelişmesine dair yaptığı faaliyetler kayda değer olup tiyatro tarihi açısından önem taşımaktadır (**Res. 1**). Bu dönemde Üsküp'te bir tiyatro binasının inşa edilmesi ve kente modern kimliğin kazandırılmasın için verilen çaba kayda değerdir. Yeni bir tiyatro binasının inşa edilmesinin yanı sıra Türklerden oluşan *Şübanneri Vatan (Vatanın Gençleri/Yiğitleri)* adlı bir topluluğun tiyatroyu yönetmesi ve işletmesi sayesinde Makedonya halkı tiyatro sanatı ile tanışmıştır.⁶ Ancak elimizde olan somut verilere göre, Üsküp'teki ilk tiyatro binası Mahmut Şevket Paşa zamanında tamamlanmıştır. Bu tiyatro binası, Osmanlı'nın bu coğrafyadan çekilmesinden itibaren 1914 yılına kadar Sırp tarafından işletilmiş ve Üsküp'ün büyük yangınında tamamen yok olmuştur. Ardından aynı yerde Neo-klasik üslup çerçevesinde yeni bir tiyatro binası inşa edilmiştir.

Üsküp'ün tiyatro sanatı ile olan ilişkisi, dönemsel olarak savaşıra denk gelmesine rağmen kopmamış; Kuzey Makedonya devleti içindeki her millet ve etnik grup kendi dilinde oyunları sahneleme çabalarını sürdürmüştür. 20. yüzyılın ortalarına doğru

⁶ Risto Stefanovski, **Teatarot Vo Makedonija**, Makedonika Litera, Skopje,1990, s.50

Yugoslavya’da gelişen çok kültürlü sanat algısı çerçevesinde Türkler, tiyatro geleneklerini sürdürerek *Yeni Yol* kültür ve sanat derneği bünyesinde piyes ve oyunlarını sergilemeye devam etmişlerdir. 1948 yılından itibaren özellikle yerli Türk yazarların eserlerini sahneye koyan dernek, 1949 yıllarında Türk tiyatrosunu daha geniş kitlelere ulaştırmak amacıyla *Azınlık tiyatroları* bünyesine girerek tiyatro sanatını daha profesyonel bir seviyeye taşımıştır.⁷

Türklerden oluşan bu ekip, kendi oyunlarını Türkçe olarak *Üsküp Halklar Tiyatrosu* adı altında devam ettirmiştir. Üsküp’teki Türk tiyatrosu, 1963 depreminden sonra Türk ve Arnavutlara özel bir tiyatro binasının inşa edilmesiyle daha da güçlenmiştir. Tiyatro sanatını icra eden sanatçılar, zor dönemlere rağmen oyun çıkarmaktan vazgeçmemiş, turneler düzenleyerek diğer devlet ve kültürlerle bağlantı kurmuşlardır. Bu tiyatro grubu, toplumun farklı dönemlerde yaşadığı olayları yansıtmış ve iç meseleleri objektif bir şekilde göstermeye çalışmıştır. Bugün hala varlığını sürdüren Üsküp Türk Tiyatrosu, Kuzey Makedonya’da ve Avrupa genelinde önemli bir etki yaratmakta ve ses getirmektedir.

⁷ Mustafa Karahasan, “Tiyatromuzun Kuruluş Yılları”, **Birlik**, S.5556, 2000, s.18-19

Resim 1: *Mahmut Şevket Paşa (solda) Harbiye Hazırı Enver Paşa (sağda) ile birlikte*
(https://tr.wikipedia.org/wiki/Mahmud_Şevket_Paşa#/media/Dosya:M.Şevket_paşa.jpg),
(Erişim tarihi: 07.09.2023)

1. Çalışmanın Amacı ve Kapsamı

Bu çalışmanın temel amacı, Üsküp Türk Tiyatrosu'nun Balkanlar'daki Türk kültürü ve tiyatrosundaki önemini vurgulamak, tarihsel sürecini anlatmak ve günümüzdeki etkisini değerlendirmektir. Ayrıca, Türk kültürünün Balkanlar'daki izlerini takip etmek ve Türkçe tiyatronun bölgedeki varlığını sürdürmesinde belirleyici olan etkenleri değerlendirmektedir.

Bu çalışmada, Üsküp Türk Tiyatrosu'nun kuruluşundan günümüze kadar olan süreci ele alınacaktır. İlk olarak, Osmanlı dönemindeki Üsküp ve çevresindeki kültürel atmosfer ve tiyatro geleneği incelenecek, Türk tiyatrosunun Balkanlar'daki rolü üzerinde durulacaktır. Ardından, Üsküp Türk Tiyatrosu'nun kuruluşu ve gelişimi detaylı bir şekilde ele alınacak, tiyatronun önemli eserleri ve etkinlikleri üzerinde durulacaktır. Son olarak, günümüzde hala faaliyet gösteren Üsküp Türk Tiyatrosu'nun varlığının ve Türkçe oyunların sahnelenmesinin önemi değerlendirilecek, gelecekteki potansiyel etkileri ve katkıları tartışılacaktır. Bu süreçte, bölgedeki siyasi ve sosyal değişimlere rağmen Üsküp Türk Tiyatrosu, Türk kültürü ve dili üzerindeki etkisini sürdürmektedir.

2. Çalışmanın Metodu

Bu çalışma için Üsküp Türk Tiyatrosu'nun tarihsel sürecini ve önemini anlamak adına çeşitli arşivlerden ve kaynaklardan yararlanılmıştır. Araştırmanın odak noktası, Makedonya, Üsküp ve Manastır gibi önemli bölgelerde bulunan arşivlerdir. Bu arşivlerdeki belgeler, Üsküp Türk Tiyatrosu'nun kuruluşu, faaliyetleri ve etkisi hakkında önemli bilgiler sağlamıştır. Üsküp Türk Tiyatrosu'nun tarihsel sürecini anlamak için, Üsküp Milli Kütüphanesi'nin arşivinde yer alan "Birlik" gazetesi ve "Sesler" dergisi gibi dönemin süreli yayınları da incelenmiştir. Bu yayınlar, tiyatronun faaliyetleri, sahnelenen oyunlar ve kültürel etkisi hakkında değerli bilgiler içermektedir. Üsküp Türk Tiyatrosu'nun ilk binası Osmanlı döneminde inşa edilmiştir. Bu nedenle, çalışmanın bir parçası olarak, Cumhurbaşkanlığı Osmanlı Arşivi'ne erişilerek, tiyatronun tarihsel süreci

ve ilk binasıyla ilgili belgeler incelenmiştir. Bu arşiv ziyareti, tiyatronun Osmanlı dönemi bağlamında nasıl bir rol oynadığını ve tarihsel önemini daha iyi anlamak için kritik bir kaynak olmuştur. Ayrıca, Üsküp Türk Tiyatrosu'nun çalışanlarıyla yapılan mülakatlar da araştırma sürecine önemli katkılar sağlamıştır. Tiyatro ekibinin deneyimleri ve perspektifleri, tiyatronun faaliyetleri ve kültürel etkisi hakkında daha derinlemesine anlayışlar sunmuştur. Bu metodoloji çerçevesinde, Üsküp Türk Tiyatrosu'nun tarihsel süreci ve kültürel önemi detaylı bir şekilde incelenmiş ve belgelenmiştir.

BİRİNCİ BÖLÜM

TÜRK TİYARTO GELENEĞİ VE BALKANLARDA MODERN TİYATROLARIN KURULUŞU VE GELİŞİMİ

1.1. Türk Tiyatro Geleneği ve Avrupa Tiyatrosunun Türk Tiyatrosuna Etkileri

Türk tarihinin tiyatro kültürü ve sahne biçimleri her şeyden önce büyük çeşitlilik içermektedir. Bu doğrultuda çeşitli münasebetlerle düzenlenen komedi (güldürü), sihirbazlık ve akrobasi oyunlarından bahsedilebilir. Bu oyunlarda deve kervanları ve Bengal ateşleri gibi vb. değişik gösteri çeşitlerinin yer aldığı bilinmektedir.

Bizans dönemindeki Hipodromu oluşturan İstanbul At Meydanı'nda, çeşitli etkinlikler için kurulan kabileler, orta oyunu olarak bilinen ve halk arasında çok tutulan halk tiyatrosuna benzer olan oyun türü (komedi) İtalyan Del Arte içeren gösteriler yer almıştır. Bu oyunda tıpkı orta oyunu gibi perdesiz sahnenin ortasında ve etrafında seyirciler bulunmuştur. Oyuncular ise seyirciler arasına yerleşip kılık değiştirmektedirler⁸.

Karagöz ve Meddah, Türk tiyatrosunun en tanınmış tiyatro oyunlarından. Meddah tiyatrosu esnaflar, destan ve masal anlatıcıları tarafından sahnelenmektedir. Makedon tarih yazarı Risto Stefanovski, “karagöz” sözcüğünün hem kara gözlü hem de kıpti (çingene) anlamını taşıyabileceğini ifade etmiştir. Bu alanda kapsamlı araştırmalar yapan Risto Stefanovski, Karagöz tiyatrosu denince Çin tiyatrosuna benzer gölge tiyatrosunun akla geldiğini ileri sürmektedir. Karagözün yaratılmasına değinen efsanelerden biri, Bursa'da Sultan Orhan'ın iktidarı döneminde (1326-1359) bir caminin

⁸ Stefanovski, a.g.e., s.43.

yapımında çalışan iki adam hakkındadır. Bunlardan biri Karagöz diğeri Hacivat'tır. İşbaşında çeşitli şakalar, nükteler ve espriler yaptıklarından bahsetmiştir.⁹

Osmanlı coğrafyasının büyük bir bölümüne yayılan Karagöz ve Hacivat'ın Üsküp çarşısındaki etkilerinden de söz edilmektedir. Birlik gazetesinde oyuncu ve yazar Lütfü Seyfullah Üsküp Türk Tiyatrosu'nun kuruluş tarihçesini anlatırken o dönemdeki çarşının ruhunu fıkralar anlatan insanların oluşturduğunu belirtmiştir. Böylece Üsküp Türk Çarşısı'nın, tıpkı Hacivat ve Karagöz'e benzeyen, bir Pepo, bir Faik ağası vardır. Bu isimler fıkra anlatmada usta olan isimlerdir. Bu fıkralar, Lütfü Seyfullah için aslında bir çeşit orta oyunu icra etme sanatını teşkil etmiştir. Aynı zamanda, fıkra anlatıcılarından biri, Üsküp'ün Karagözcü Faik ağası olarak da bilinmektedir. Bu yüzden de ona ayrıca "şeytan Lolo" adını vermişlerdir. Çarşıda gerçekleştirilen bu tiyatro etkinlikleri sayesinde Seyfullah'ın, Türk tiyatrosunun ilk müdürü olan Abdüş Hüseyin'i tanıdığı meselesi de ayrıca kayda değerdir.¹⁰

Üsküp'te bir tiyatro geleneğinin olması meselesi sadece Türk çarşısında gerçekleştirilen Karagöz ve Hacivat benzeri oyunların değil aynı zamanda kadınların arasında da bir tiyatronun varlığı önem arz etmektedir. Arşiv belgelerine dayanarak yazılmış *Osmanlı'da Gösteri Sanatları* adlı kitapta Üsküp'teki kadınlar için oynatılan kukla oyunu hakkında da şu bilgiler verilmektedir:

"Üsküp'te çarşıda bir lokantada kadınlara kukla oyununun oynatıldığının şikâyet edilmesi üzerine yapılan tahkikatta oynanan oyunun her yerde icra edilen kukla oyunundan ibaret olduğunun ve çarşı ortasında bir mahalde olmadığı anlaşıldığı"

⁹ Stefanovski, **a.g.e.**, s.45.

¹⁰ Saadet Nebi, "Bence Bu Tiyatro Politik Bir Gereksinimden Değil İhtiyaçtan Doğmuştur", **Birlik**, S. 4005, 1991 s.10.

ayrıca ahali tarafından da bu yolda bir şikâyet olmadığından yasağın polis tarafından kaldırıldığına dair”¹¹ bilgi verilmektedir.

19. yüzyılın ortasına doğru Osmanlı İmparatorluğu’nda, halk tiyatro türlerinden başka, Avrupa tiyatrosu gelenekleri ve biçimlerinin de etkisi başlamıştır. Burada Avrupalı tiyatronun yaratılması doğrultusunda ilk girişimler yapıldıktan sonra, bu etki Osmanlı’nın diğer bölgelerine olduğu gibi Makedonya’ya da yayılmaya başlamıştır.

Altmışıncı yıl dönemi sebebiyle hazırlanan *Üsküp Tiyatrosu Monografisi*’nde Osmanlı’da yeni kurulan tiyatro, 30 Ekim 1848 tarihli ve 22 numaralı *İstanbul Gazetesi*’nin 22. sayısında: “Geçen cumartesi, dışarıdan güzel görünen yeni kurulmuş olan “Beyoğlu Tiyatrosu’nda temsiller sahnelenmeye başladı.” şeklinde bir haber yayınlanmıştır ve bu haber monografide yer almaktadır. Kuruluşundan kısa bir dönem sonra tiyatronun sahnesinde yabancı tiyatro grupları da kendi oyunlarını sunmuşlardır. Aynı döneme isabet eden yazılı basında İstanbul’da Galatasaray’da, Mihail Naum Efendi adında Suriyeli bir zatın sahibi olduğu *Naum Tiyatrosu* adında bir tiyatronun daha çalıştığı kaydedilmiştir.¹²

Metin And’a göre ilk kez kurulan Türk tiyatrosunda Türk oyuncular, Türk piyeslerini Türkçe oynamaktadırlar. Bu bakımdan 1860-1864 döneminde Türk tiyatrosu durağan olduğu için Fransız sirk grubu tiyatrodaki oyunlar sahnelemektedir. Bu zaman zarfında geliştirilen Türk dramı çoğu kez kendi şiirselliğiyle Klasik Fransız tiyatrosunu taklit etmektedir.¹³

Osmanlı topraklarının Balkan yarımadasındaki en önemli bölgesini oluşturan Makedonya’nın daha büyük kentlerinde de benzer girişimler yapılmıştır. Bunların başında

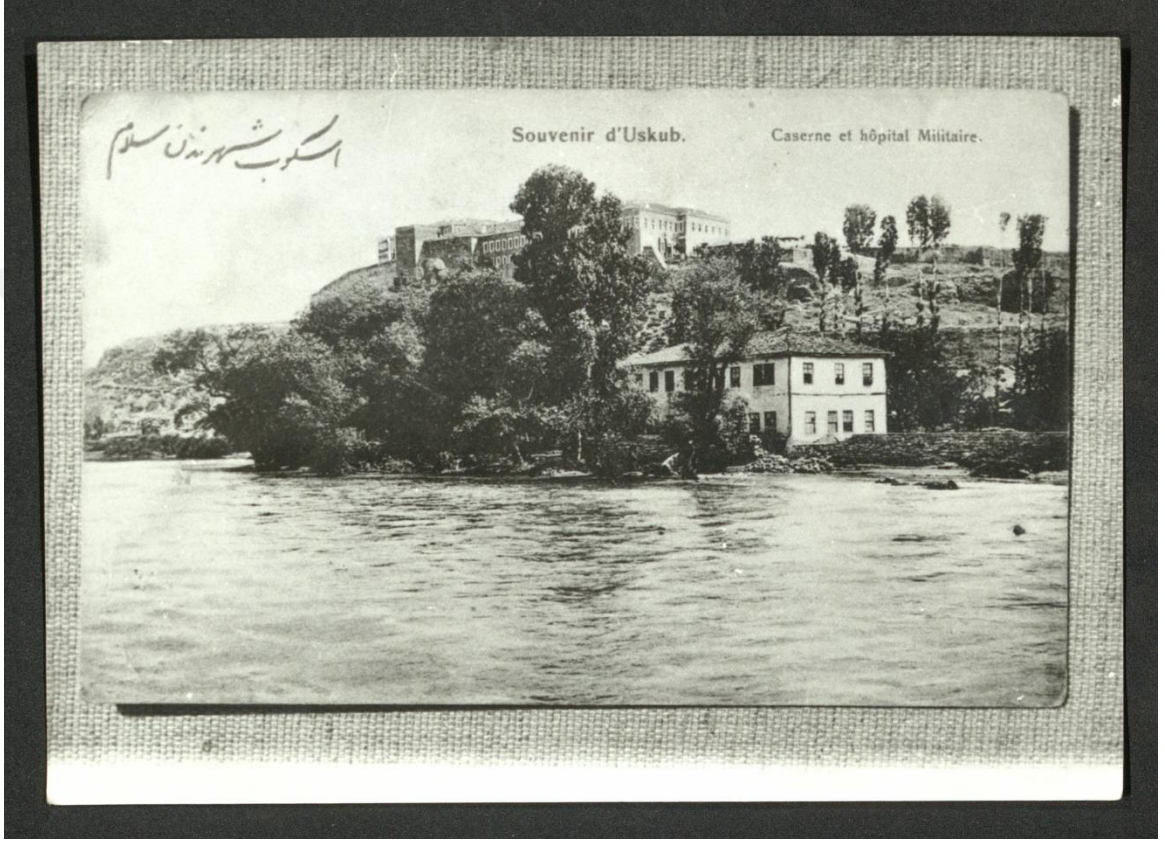
¹¹ Uğur Ünal, “Üsküp’te Kadınlar için Oynatılan Kukla Oyunu”, **Arşiv Belgelerine Göre Osmanlı’da Gösteri Sanatları**, Bin Matbaacılık, İstanbul, 2015, s.52.

¹² Risto Stefnovski, **Türk Tiyatrosu Monografi**, Milli Kurum Türk Tiyatrosu, Üsküp, 2009, s.7.

¹³ And, **a.g.e.**, s.372.

kültürel etkinliklere ev sahipliği yapan Selanik gelmektedir. 12 Aralık 1864 tarihli *Türkiye Gazetesi*'nde yayımlanan bir habere göre Selanik'te eski bir tiyatronun yerine yenisi yapılmaya başlanmıştır. Kuzey Makedonya'da Üsküp ve Manastır gibi kentler Selanik örneğini izlemektedir. Üsküp'te çeşitli seyyar gruplar konaklamıştır. Risto Stefanovski'nin *Sesler* dergisinde “*Osmanlı İktidarı Dönemi'nde Tiyatro Yaşamı*” yazısında 1898 yılları için Üsküp'te konaklayan Ermeni sanatçılardan oluşan Boges tiyatro topluluğu hakkında bilgi verilmektedir. Bu grup, Yahudi mahallesinde bulunan o zamanki belediyenin zemin katında *Belediyeler Kahvesinde* temsiller sunmuştur. *Belediyeler Kahvesi'nin* giriş kapısının sağ tarafında sahne bulunmaktadır. Zamanla *Belediye Kahvesi*, *Boges Tiyatrosu* olarak ün kazanmıştır. Bu bina gündüzleri belediye, akşamları da tiyatro olarak hizmet vermiştir. Oyuncular genelde gösteriden sonra bu binada konaklamışlardır. Ancak, halkın tiyatroya ilgisi arttıkça yeni bir tiyatro binasına da ihtiyaç duyulmuştur. Bundan dolayı, Mahmut Şevket Paşa *Belediye Kahvesi'nin* sadece belediye binası olarak kalmasına ve onun hemen yakınlarında yeni bir tiyatro binası yapılmasına karar vermiştir. **(Res. 2)**¹⁴

¹⁴ Risto Stefanovski, “Osmanlı İktidarı Döneminde Tiyatro Yaşamı”, *Sesler Dergisi*, S.187, 1984, s.96-97

Resim 2: “*Boges Tiyatrosu*”, Ada Kahvesi veya Belediye Kahvesi (öndeki iki katlı beyaz bina),1898 (Drjaven Arhiv na Republika Severna Makedoniya No:1870.2.40\58)

Yukarıda da belirtildiği gibi, Mahmut Şevket Paşa, Üsküb’te vali olduğu zaman tiyatronun kurulması için büyük katkıda bulunmuştur. Bu tiyatro, Üsküplülerin hatıralarında “*Türk Tiyatrosu*” olarak bilinen ilk yapılardan biridir ve 1906 yılından

itibaren çalışmaya başlamıştır **(Res. 3)**. Bu yapı, bugün Üsküp'te bulunan eski MNT binasının (Makedon Halk Tiyatrosu) bulunduğu yerde konumlandırılmıştır.¹⁵

Birlik gazetesinde Fahri Kaya'nın yayımlamış olduğu “*Tiyatro ve Dram Edebiyatı*” isimli makalede “Üsküp'te ve Manastır'daki, Osmanlı dönemi tiyatro repertuarlarının geniş, cesur ve zengin olduğu belirtilmiştir. Bunun bir örneğini de, İstanbul'da yasaklandığı bir dönemde “*Vatan yahut Silistre*” adlı oyunun Üsküp'te sorunsuz bir şekilde sahnelenmesi oluşturmaktadır. **(Res. 4)**.¹⁶

Resim 3: Üsküp'te inşa edilen ilk Türk Tiyatro binası, 1906.
(<https://ceipa.pmf.ukim.mk/sites/default/files/2020-05/02-Suban-i-vatan-sehir-Tiyatrosu.jpg>), (Erişim tarihi: 08.09.2023)

¹⁵ Stefanovski, **a.g.e.**, s.96-97.

¹⁶ Fahri Kaya, “Tiyatro ve Dram Edebiyatı”, **Birlik**, S. 5562, 2000, s.19.

Resim 4: Osmanlı Döneminde Üsküp'teki Türk Tiyatrosunun Afişi, 1908, (Üsküp Türk Tiyatrosu Monografi, Üsküp, s.11)

1.2. Balkan Coğrafyasında Kurulan Diğer Tiyatrolar ve Gerçekleştirilen Tiyatro Temsilleri

Balkanlar, farklı etnik grupların ve kültürel mirasların buluşma noktasıdır. Bu nedenle tiyatro sanatı da bu çeşitliliğin bir yansıması olarak ortaya çıkmıştır. Balkanlar'da

tiyatro sanatının tarihi oldukça eskiye dayanır. Antik Yunan döneminden bu yana tiyatro, Balkan coğrafyasında önemli bir yere sahiptir. Ancak, modern tiyatro bu bölgede daha yakın tarihlerde gelişmiştir. Antik tiyatrolarda her yıl festivaller gerçekleşmiş, yapılan bu festivallerde hem Makedonya'dan hem de yurtdışından katılan tiyatro oyunları sergilenmiştir. Günümüzde ise Makedonya'nın önemli festivallerinden biri "*Ohri yaz*" festivalidir. Oyunlar genellikle antik tiyatrodaki sahnelenmektedir. Veles şehrine yakın olan "*Stobi*" antik bölgesinde ise her yıl sadece antik oyunlar oynanılmaktadır. Makedonya değişik kültürlerle sahip olan bir ülke olduğu için temsillerin çeşitliliği de artmaktadır.

Makedonya bölgesinde, çok sayıda tiyatro merkezli veya tiyatro konulu kültür anıtının yanı sıra, tiyatro sanatının başlangıcından beri gladyatör dövüşleri ve sirk gösterileri gibi performans türüne ait birçok tarihsel ve kültürel faaliyetler bilinmektedir. Bu bölgede şimdiye kadar dört antik tiyatroya sahip kent tespit edilmiştir: Lychnidos, Scupi, Heraclea Lyncestis ve Stobi. Bu antik şehirler günümüzde de sanatsal değerini kaybetmemiştir. Bunlardan Stobi ve Ohri antik tiyatrosunda özellikle festival kapsamında oyunlar sergilenmektedir.

Balkanlar'da, geleneksel halk tiyatrosu önemli bir yere sahiptir. Köy tiyatroları, genellikle yerel geleneklere ve folklorik öğelere dayalı performanslar sunarlar. Bu tiyatrolar, köylerdeki festivaller, dini kutlamalar ve özel günlerde sahne alırlar. Balkanlar, zengin mitolojik ve efsanevi anlatılara ve antikiteye dayalı tiyatro geleneğini de muhafaza etmiştir. Bu anlatılar ve gelenekler tiyatro eserlerine ilham vermekte ve yerel mitlere dayalı temsiller sıkça sahnelenmektedir. Bunların yanı sıra tiyatro eserleri, bölgeye özgü karakterlerle ve hikayelerle doludur. Balkan coğrafyasında, birçok ülke ulusal tiyatro kurumlarına sahiptir. Bu tiyatrolar, yerel ve ulusal olayları işleyen oyunlarla geniş bir izleyici kitlesi hedeflerler. Bu coğrafyadaki ülkelerin ulusal tiyatroları hem klasik hem de çağdaş eserleri sahnelemekte ve kültürel kimliklerini yansıtmaktadırlar.

Makedonya'daki ulusal tiyatroların faaliyetleri, 1963 yılındaki Üsküp depreminden önce, 1954 yılı civarında azalmaya başlamıştır. Bu tiyatronun isimlerini Makedon yazarı Ana Stoyanoska şöyle sıralamıştır: “Makedonski Naroden Teatar (Makedon Halk Tiyatrosu) içinde Drama, Opera ve Bale bölümleri bulunmaktadır. Günümüzde bu bölümler ayrı ayrı faaliyet göstermektedirler **(Res. 5)**. Makedonski Naroden Teatar (Makedon Halk Tiyatrosu) ve Makedonska Opera i Balet (Makedon Opera ve Balesi), Dramski Teatar - Skopje (Drama Tiyatrosu - Üsküp), Naroden Teatar - Bitola (Halk Tiyatrosu – Bitola yani diğer ismiyle “Manastır”), Naroden Teatar "Jordan Hacı Konstantinov-Đinot" (Halk Tiyatrosu “Jordan Hacı Konstantinov-Đinot”, Naroden Teatar - Kumanovo (Halk Tiyatrosu - Kumanovo), Naroden Teatar “Vojdan Černodrinski” - Prilep (Halk Tiyatrosu “Vojdan Černodrinski” – Prilep”). 1945-1954 yılları arasında ise günümüze ulaşamamış ve devlet tarafından kapatılan tiyatrolar da şunlardır: Gevgeliya Tiyatrosu ve Koçani Tiyatrosudur.”¹⁷

¹⁷ Ana Stoyanoska, “**Makedonska Drama i Teatar-Sovremeni Refleksii**”, Uviverzitet Sv. Kiril i Metodiy, Skopje, 2023, s.41.

Resim 5: 1963 depreminden önce “*Makedon Halk Tiyatrosu*” (**Makedonska drama i teata- sovremeni refleksii**, Skopje, s. 41)

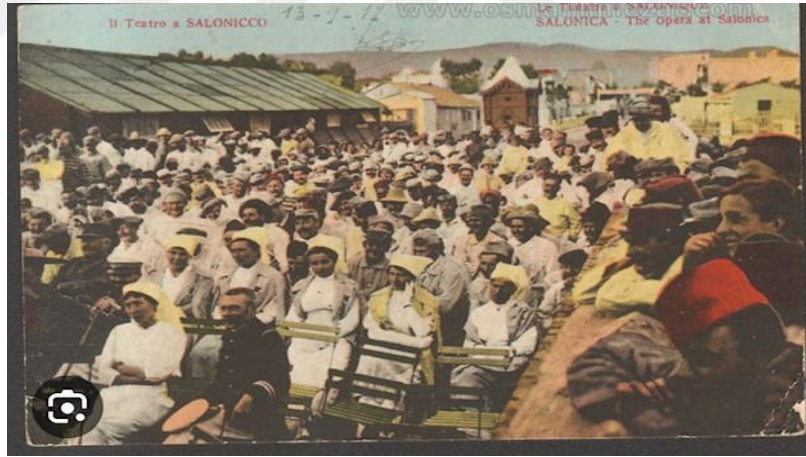
1.2.1. Selanik Tiyatrosu

Selanik, Osmanlı İmparatorluğu döneminde önemli bir kültürel ve sanatsal merkez olduğu için tiyatro da bu şehirde gelişmiştir. Bu tiyatronun etkinlikleri, Selanik’in çok kültürlü ve çeşitli yapısının adeta bir yansımasıdır. II. Meşrutiyet döneminden önce Selanik, Üsküp ve Kosova vilayetlerinin dönemsel stratejileri şöyle anlatılmıştır:

“Bu dönemde vilayet-i selase olarak adlandırılan Selanik, Manastır ve Kosova vilayetlerini kapsayan Makedonya stratejisi haiz bir konumdadır. Makedonya’nın deniz yolu ile dünyaya açılmasını sağlayan Selanik Limanı, bölgenin önemini artırmaktadır.

Selanik aynı zamanda askeri ve idari olarak bir üs transit liman ve imalat sahası durumundadır.”¹⁸

Selanik Limanı önemli bir ticaret merkezi olmasından dolayı kent, kültür, sanat ve ticaret bakımından gelişmiş ve en fazla tiyatro gösterileri Selanik’te gerçekleşmiştir (**Res. 6**). İstanbul’da ve İzmir’de verilen temsiller, kurulan tiyatro grupları ayrıca Selanik’te de gösteri düzenlemişlerdir. “*Ahmet Fehim Bey’in Hatıraları*” kitabında tiyatro grupları için bilgiler verilmiştir. Onun hatıralarına göre, özellikle 1884 yılında varlığını sürdüren tiyatro grupları, Gedikpaşa Tiyatrosu’nu kiralayan ve aynı yıl bu tiyatroyu kapatarak küçük bir toplulukla Kadıköy’de temsiller veren Fasulyeciyan, Ramazan’dan sonra da ufak bir toplulukla Selanik’e gidip oyun sergilemişlerdir.¹⁹

Resim 6: Selanik’te Açık Hava Tiyatrosu, 1917.

(<https://www.osmanlimezat.com/urun/6774783/balkanlar-selanik-te-acik-hava-tiyatrosu>)
(Erişim Tarihi: 20.09.2023)

Cumhurbaşkanlığı Osmanlı Arşivi’nde 1902 yılında Selanik tiyatrosu ve piyesleri hakkındaki belgelere göre, 1902 yılının ilk aylarında *Asır Gazetesi*’nde

¹⁸ Mehmet Ak, “Makedonya’da Eşkiyalık ve Bulgar Asi Çakalarof”, *Mediterran Of Humanities*, S.7, 2011,s.14

¹⁹ Hafız Kadri Alpan, *Ahmet Bey’in Hatıraları*, Tercüman 1001 Temel Eser, İstanbul, 2004,s.13.

yayınlanmış haberde, Selanik’te bulunan Şevki Paşa idaresindeki tiyatro kumpanyası tarafından “*Kızıl Sihirbaz*” adlı bir piyesin gösterime konulacağına dair bilgi bulunmaktadır (**Res. 7**). Ancak kayıtlara bakıldığında Matbuat İdaresi’nce tasdik edilen piyesler arasında böyle bir oyunun olmadığı anlaşılmıştır. Vilayet tasdik edilmeyen piyeslerin gösteriminin engellenmesi, gösterilmek istenilenlerin ise tasdik için Matbuat Müdüriyeti’ne gönderilmesini bildirmiştir. Yaklaşık bir ay sonra Selanik Valisi Hüseyin Hilmi Paşa, Dahiliye Nezareti’ne çektiği telegrafta Selanik’e giden İtalyan ve Fransız kumpanyalarından bahsetmiş ve bu kumpanyaların piyeslerinin gösterimi için ruhsat talep ettiklerini, ancak sansür memurlarının yetkilerinin olmadığını belirterek zorluk çıkardıklarını yazmış ve duruma son verilerek tasdik işlemlerinin başlatılmasını istemiştir.²⁰

²⁰ Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA), **DH. ŞFR, 282/71**, 30 Mart 1902.Bkz: Ekler, Belge 1: Selanik Tiyatrosu Afişi ve Piyesleri (BOA), DH. ŞFR, 282/71, 30 Mart 1902,s.163.

Meşrutiyet dönemi, Osmanlı İmparatorluğu'nun tarihsel ve kültürel gelişiminde önemli bir dönemi temsil eder. Balkanlar, Osmanlı İmparatorluğu'nun bir parçası olarak, Meşrutiyet döneminde tiyatro ve kültür alanında çeşitli değişikliklere tanıklık etmiştir. Meşrutiyet döneminde, Batı Avrupa'dan gelen kültürel etkilerin Osmanlı İmparatorluğu'nda daha fazla yayılmasına tanık olunmuştur.

Bu dönemde Balkanlar, Batı tiyatrosunun etkisi altına girmiştir. Batı tarzında tiyatro yapıları inşa edilmiş ve Batılı tiyatro eserleri Balkan tiyatrolarında sahnelenmiştir. Meşrutiyet dönemi, toplumsal değişimlerin yaşandığı bir dönem olmuştur. Tiyatro, toplumsal sorunlara ve değişime dikkat çekmek için bir platform olarak kullanılmıştır. Türk yazarı Mucize Ünlü meşrutiyet döneminde Selanik Tiyatrosu için yaptığı araştırmasında, 1870'li yıllarda Selanik Vilayet Matbaası'nda ve II. Meşrutiyet'in ilk yıllarında Sanayi Mektebi, İttihat ve Terakki Cemiyeti ve Yeni Asır Matbaaları gibi yerlerde çeşitli tiyatro eserlerinin basıldığını, aynı zamanda Manastır bölgesinden olan Mehmed Rıfat, Selanikli Abdi Tevfik ve Selanikli Hilmi gibi tiyatro yazarlarının eserlerinin İstanbul'daki matbaalarda yayınlandığını anlatmıştır.²¹

1.2.2. Manastır Tiyatrosu

Üsküp haricinde, Manastır şehrinde de tiyatro gösterileri yapılmıştır. Duşan Konstantinov, *Birlik* gazetesindeki yazısında hem askeri hem de kültürel anlamda bir merkez olan Manastır'da basılan Türk gazetelerinin belli nüshalarının sahipleri tarafından korunduğunu dile getirmiştir **(Res. 8)**.

²¹ Mucize Ünlü, "Meşrutiyet Döneminde Makedonya'da Tiyatro", **Osmanlı Döneminde Balkanlar'da Kültürel Ve Sosyal Hayat**, Gece Kitaplığı, Ankara, 2018, s.104

Resim 8: Eski Manastır Tiyatrosu, 1910. (<https://bitola.info/mk/star-teatar-bitola/>), (Erişim Tarihi:16.09.2023)

1911 yılında Manastır Askeri Lisesi'nin müdürü Binbaşı Mehmed Tevfik bir gazetede yazısında, “*Manastır Vilayetin'in Kısa Tarihçesi*” adlı kitabından bahsetmiş ve bu kitapta tiyatrolar ile ilgili bilgi aktardığını belirtmiştir. Müellif bir subay ve bir müslüman olarak, Jön Türkler tarafından “*Özgün beşiği*” şeklinde adlandırılan kentteki önemli kültür etkinliklerini izleyip tasvir edebildiği yerde, Manastır tarihini siyasi ve dini açıdan aydınlatmaya girişmiştir. 1910 yılına ait Manastır kentinin genel istatistiğine göre vilayetin merkezinde sadece üç tiyatrunun bulunduğu işaret edilmiştir (**Res. 9**).²²

²² Duşan Konstantinov, “Manastır’da 1912 Yılına Kadar Tiyatrolar”, **Birlik**, S. 2759, 1982 s.13-14.

Resim 9: Tito caddesinde Eski Manastır Tiyatrosu (soldaki ilk bina), 1918
(Drjaven Arhiv na Bitola, No:1849)

Yine yukarıda adı geçen aynı kaynakta, Manastır'da 1911 yılındaki Türk tiyatrolarının kendi müdürleri, yönetmenleri ve oyuncularını olmadığı bilgisi yer almaktadır. Tiyatroya yeteneği olan üç beş kişiden ya da iş bölümü gerektiren görevleri tek başına yapan ve tüm rolleri oynayan tek bir kişiden bahsedilmektedir.”²³

Manastır'daki tiyatro binası, tarihsel bir öneme sahiptir. Osmanlı İmparatorluğu döneminde tiyatro, kültürel ve sanatsal etkinlikler için kullanılan önemli bir mekân olarak hizmet vermiştir. Bu bina yerel kültürel etkinliklerin düzenlendiği ve sahnelendiği bir yer

²³ Konstantinov, a.g. e., s.13-14.

olarak hala kullanılmaktadır (**Res. 10**). Yıllar içinde birçok farklı etkinliğe ev sahipliği yapmış ve Makedonya'nın sanatsal ve kültürel dokusuna katkıda bulunmuştur.

Resim 10: Eski Manastır Tiyatrosu önünde oyuncu ekibi, 1918
(Drjaven Arhiv na Bitola, **No:137**)

1.2.3. Sofya “İvan Vazov” Tiyatrosu

Osmanlı döneminde Sofya’da tiyatro, Osmanlı İmparatorluğu’nun genel tiyatro geleneği ve yönetmelikleri çerçevesinde faaliyet göstermiştir. Sofya, Osmanlı İmparatorluğu’na bağlı bir şehir olduğu için, tiyatro etkinlikleri de İstanbul merkezli Osmanlı tiyatrosuna bağlı olarak düzenlenmiştir. Osmanlı İmparatorluğu’nda tiyatro, genellikle İslami geleneklere ve toplumun ahlaki değerlerine uygun bir şekilde sahnelenmiştir. Tiyatro oyunları, çoğunlukla dini ve ahlaki temaları işlemiştir ve bu

temalar İslam'ın öğretilerine uygun olmuştur. Tiyatro oyunları, eğlence amaçlı olduğu kadar, toplumsal mesajlar verme ve eğitim amacını da taşıyabilmiştir.

Müzeyyen Buttanrı yayınladığı makalesinde, Tiyatro yapılarının genellikle açık hava sahneleri olarak tasarlandığını ve etkinliklerin genellikle bahar ve yaz aylarında düzenlendiğini aktarmıştır. Ayrıca Sofya'da Osmanlı döneminde tiyatro etkinlikleri, yerel topluluğun taleplerine ve ilgisine göre düzenlenmiştir. Bu etkinlikler genellikle İstanbul'dan gelen tiyatro toplulukları tarafından sahnelenmiştir ve bu topluluklar İstanbul'daki tiyatro geleneğini Sofya'ya aktarmışlardır. Karagöz-Hacivat, meddahlık, kukla oyunları gibi sözlü oyunlarımızın yanı sıra çengi, köçekler, tavşanlar, curcunabazlar, hokkabazlar, yalancı savaş oyunları, cin askerleri ve yılanbazlar gibi gösteri sanatçıları eğlence esnaflarını oluşturarak büyük şenliklerde bu gösterileri sergilemişlerdir. Bu gösteri sanatçıları, diğer esnaf teşkilatlarıyla birlikte festivallerde ve etkinliklerde gösterilerini sunmuşlardır.²⁴ 19. yüzyılın ilk çeyreğinde, Bulgaristan'da Osmanlı İmparatorluğu'ndan farklı bir tiyatro geleneği oluşturulmaya çalışılmıştır. Bu dönem, Balkanlar'daki bağımsızlık hareketlerinin başarısızlığı nedeniyle Bulgar halkının Avusturya, Macaristan, Rusya ve Tuna prensliklerine sığınmalarıyla bilinmektedir. 1840'lı yıllarda ise Odessa, Bulgar kültür ve edebiyatının önemli bir merkezi haline gelirken, 1850'lerin başından 1860'lara kadar olan dönemde Moskova, aynı görevi yapmıştır. Bu dönemde, Bulgar şiir geleneği gelişmiş ve düzyazı çalışmaları başlamıştır.²⁵

Türk tarihçisi Osman Karatay 1860'lar ve 1870'li yılları Bulgar kültürünün uyanış dönemi olarak tanımlamıştır. Uyanış dönemi, Bulgar kültürünün İstanbul dahil birçok merkezde geliştiği bir dönemi ifade eder. Bu dönemde İvan Vazov'un "*Boyunduruk Altında*" adlı eseriyle klasik anlamda ilk Bulgar romanı ortaya çıkmıştır. Vazov, Bulgar

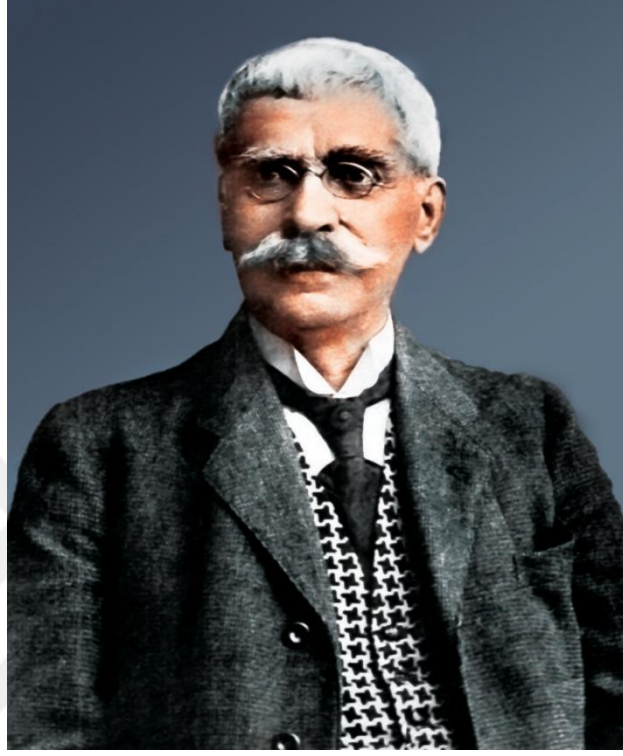
²⁴ Müzeyyen Buttanrı, "Bulgaristan Türkleri Arasında Tiyatro Faaliyetleri", **Motif Akademi-Halkbilimi**, S. 6, 2010 s.136-162.

²⁵ Buttanrı, **a.g.e.**, s. 136-162.

Orta Çağ hakkında öyküler ve oyunlar yazmıştır. Yukarıda belirttiğimiz dönem için, eğitimini Galatasaray Lisesi'nde almış Bulgar öykücü ve oyun yazarı Konstantin Veliçkov'un da eserleri önem taşır. Genel olarak, Galatasaray Lisesi, Bebek Katolik Fransız Okulu, Heybeliada Ruhban Okulu ve Robert Koleji gibi İstanbul'da bulunan eğitim kurumları, milli kurtuluş hareketlerine katılacak ve bu hareketlere katkı sağlayacak kişiler yetiştirmişti.²⁶ Ayrıca günümüzde İvan Vazov'un adını taşıyan Sofya'da tesis edilmiş ulusal bir tiyatro bulunmaktadır (**Res. 11**). Ivan Vazov Ulusal Tiyatrosu, Bulgar sahnelerinin en eskisidir ve yetkili olmakla birlikte köklü bir tarihe sahiptir. Geleneklerine sıkı sıkıya bağlıdır ve modernliğin içinde etkileyici ve çok yönlü bir varlığa sahiptir. Tiyatro, geniş bir repertuar sunmakla beraber hem çağdaş hem de klasik oyunlardan oluşan ve en geniş kitlelere hitap eden bir kültür merkezi halini almıştır. 1904 yılında Eğitim Bakanı görevini yapan ve Avusturya, Almanya ve İsviçre'de eğitim almış önemli bir figür olan Prof. İvan Şişmanov, Bulgar kültürünün etkili temsilcileri tarafından teşvik edilmiş ve isteği üzerine, özel sahibi olduğu "*A Tear and Laughter*" (Tür: "*Gözyaşı ve Gülümseme*") tiyatro şirketini Ulusal Tiyatro adıyla devlet tarafından işletilen bir kuruma dönüştürmüştür. Yeni ulusal tiyatronun inşası, Sofya'nın tam merkezinde, eski Osnova (Vakıf) ahşap tiyatro binasının yerinde başlatılmıştır. Ulusal Tiyatro binası 1906 yılında tamamlanmış ve 3 Ocak 1907'de açılış töreni düzenlenmiştir (**Res. 12**).²⁷

²⁶ Osman Karatay, Bilgehan A. Gökdağ, "**Balkanlar'da El Kitabı**", C.III, Kara Vadi Yayınları, Ankara, 2017, s.131-140.

²⁷ Karatay, Bilgehan, **a.g.e.**, s. 131-140.

Resim 11: İvan Vazov

(https://en.wikipedia.org/wiki/Ivan_Vazov#/media/File:Ivan_Vazov_Coloured_Improve_d.jpg), (Erişim tarihi: 22.09.2023)

Ulusal Tiyatro, Bulgaristan'ın büyük ulusal yazarı Ivan Vazov'un adını taşır. Ivan Vazov, tiyatro sahnesinin yanı sıra bir yazar olarak da büyük katkılarda bulunmuştur. Kendisi aynı zamanda tutkulu bir tiyatrosever olduğu için hayatının sonuna kadar tiyatro koltuğunda oturmayı sürdürmüştür. O yüzden günümüzde Ivan Vazov'un anısını yaşatmak için tiyatro salonunda “Ivan Vazov'un Koltuğu” olarak işaretlenen özel bir koltuk bulunmaktadır.

Resim 12: İvan Vazov Tiyatrosu, 1908, (<https://www.nationaltheatre.bg/en/about-us/history>), (Erişim tarihi:22.09.2023)

20. yüzyılın başlarında, Bulgaristan'ın daha fazla Türk nüfusuna sahip olan şehirlerinde ve köylerinde ilk amatör tiyatro ve koro gruplarının temelleri atılmıştır. 1920'lere gelindiğinde, Pravadi, İslimye, Eski Zagra, Aydos, Vidin ve Şumnu'nun Çemoglavtsi gibi yerlerinde yeni tiyatro, müzik ve sanat grupları kurulmuştur. Bu gruplar düzenledikleri etkinliklerle Türk halkının ilgisini çekmiştir. Örneğin, Aydos Tiyatro Grubu çeşitli Türkçe şarkıların yanı sıra toplumsal temalara sahip "Bedbaht İşçi" gibi piyesler sahnelemiştir. Bu programla Burgas ve çevresindeki Türk köylerini gezmişlerdir.²⁸ 1926 yılında "*Bulgaristan Türk Gençlerinin Medeni, İrfanı, İdmanı, Spor*

²⁸ Hüseyin Memişoğlu, **Bulgaristan'da Türk Kültürü**, Türk Kültürü Araştırma Enstitüsü, Türk Tarihi Kurumu Yayınları, Ankara, 1995, s.176-181.

Turan Cemiyetleri Birliği” çatısı altında bir araya gelen tiyatro, koro, müzik ve sanat toplulukları çalışmalarını hızlandırmıştır. Bu dönemde tiyatro gruplarının ihtiyaçları için Basri Hasan Bozacı’nın “Türk Gnl” ve “Bilinmeyen Büyüklük”; Mehmet Behçet Perim’in, “Vatan Yolunda”; Mustafa şerif Alyanak’ın, “ıkımaz Sokak”; Mehmet Atalay’ın, “Ayşe Kadın” gibi piyesleri yayınlanmıştır.²⁹

1952-1953 yıllarında Bulgaristan Bakanlar Kurulu kararıyla şumnu, Hasköy ve Rusçuk’ta Devlet Estrat (Müzikal) Türk Tiyatrosu’nun açılması kararlaştırılmıştır. 1956 yılında bu üç tiyatro, Sofya’da düzenlenen I. Cumhuriyet gösterisi tiyatro şenliklerine katılarak büyük başarı elde etmiştir. 1957-1960 yılları arasında Sofya Yüksek Tiyatro Sanatı Enstitüsü ile Moskova’daki Yüksek Tiyatro Sanatı Enstitüsü’nde eğitim gören yetenekli yönetmenlerden Recep Sadıkof ve Yüksel Yusufof gibi isimlerle Türk tiyatrosunda olumlu gelişmeler yaşanmıştır. Tiyatroların kadro ihtiyaçları, açılan kurslar ve seminerlerle karşılanmıştır.³⁰ Bulgaristan’da bu dönemde Türk yazarları arasında özgün oyunlar yazan Yusuf Kerimof, hem piyes yazarı hem de tiyatro eleştirmeni olarak n kazanmıştır. Ayrıca, dramaturg olarak Kırcaali Tiyatrosu’nda çalışmış olan Durhan Hasan (Hatipoğlu), 1989’da zorunlu gle yurtdışına sürülmüş ve Türkiye’de Trabzon Tiyatrosu’nda bir yıl çalışmıştır.³¹ Bu tiyatrolar uzun zaman aktif olarak çalışmaya devam edememiştir. Komunist rejimden dolayı 80’li yıllarda son bulmuştur. Günümüzde Bulgaristan’da Türklerin yaşadığı bölgelerde Türk dilinde oyunlar sergilenmektedir. Fakat Balkanlar çapında, kültür bakanlığına bağlı, Türk dilinde ulusal tiyatroya sahip olan tek tiyatro şkp Türk Tiyatrosu’dur.

²⁹ Osman Kesikoğlu, **Bulgaristan’da Türkler**, Türkiye Kültür ve Turizm Bakanlığı, Ankara, 1985,s.135

³⁰ Kesikoğlu, **a.g.e**, s.140

³¹ Nimetullah Hafız, **Bulgarsitan’da ağdaş Türk Edebiyatı**, C.I, Kültür ve Turizm Bakanlığı, İstanbul,1997, s. 5.

1.3. Balkan Coğrafyasında Kent Dokusu İçerisinde Tiyatro Binalarının Yeri ve Konumu

Balkan coğrafyasında kurulan tiyatro binalarının mimarisi bölgenin tarihine, kültürel özelliklerine ve mimari eğilimlerine bağlı olarak çeşitlilik göstermektedir. Bu tiyatro binalarının plan ve düzenlemeleri çeşitli faktörlere dayandırılmış ve farklı dönemlerde farklı mimari etkileri yansıtmıştır. Balkanlar, Antik dönemde Yunan ve Roma medeniyetlerinin etkisi altında kalmıştır. Bu dönemde Antik Yunan ve Roma tiyatroları üslubunda tiyatro binaları inşa edilmiştir. Açık hava tiyatrosu olan bu yapılarda yarı daire şeklinde oturma düzeninde olup, kavea kısmı ile sahne binaları mevcuttur. Sahne ise tiyatro binasının merkezinde yer almaktaydı. Makedonya'daki Stobi Tiyatrosu ve Ohri'de bulunan antik tiyatro buna örnek verilebilir. Orta Çağ boyunca Balkanlar, Bizans ve Osmanlı İmparatorlukları gibi çeşitli medeniyetlerin hâkimiyeti altında bulunmuştur. Bu dönemde tiyatro etkinlikleri genellikle kiliselerde veya açık hava meydanlarında düzenlenmiştir.

Tiyatro binaları daha sonra kiliselerin ve manastırların yanında yer almaya başlamıştır. Makedon tiyatro bilimcisi Mişel Pavlovski özellikle 19. yüzyılda ve 20. yüzyılın sonlarına doğru Balkanlar'da ulusal uyanış hareketlerinin başladığını ve tiyatronun da bu dönemin önemli bir parçası haline geldiğini vurgulamıştır. Bu dönemde, Balkan ülkeleri kendi milli tiyatrolarını kurmaya başlamış, tiyatro binalarını inşa etmişlerdir. Bu binalar genellikle Art Nouveau (Jugendstil) ve Neoklasik tarzda tasarlanmıştır. Makedonya'da ilk profesyonel kurumsal tiyatro, Üsküp'te kurulmuştur. Tiyatronun tesisi II. Balkan Savaşı'nın sona erdiği ve Makedonya'nın Sırp yönetimi altına girdiği döneme denk gelmektedir. Bu tiyatroyu kuran kişi, Branislav Nuşiç'tir (1864-1935). Nuşiç, Sırp kökenli bir komedi yazarı ve aynı zamanda deneyimli bir tiyatro

organizatörüdür.³² Branislav Nušić, Balkanlar’da Endülüs mimarisi ya da diğer adıyla yeni Müdeccen (Neo-Mudejar) veya yeni-Endülüs mimarisi özelliklerine sahip iki bina olduğunu yazmıştır. Bunlardan biri Üsküp'teki Arap Evi, diğeryse Saraybosna'daki Vijecnica Kütüphanesi’dir. Rivayetlere göre, 1936-1938 yıllarında Üsküp'te yaşayan Ermeni tekstilci Agop Dikiciyan’ın sevdiği kadın Agavni için yaptırdığı bu ev, mimari özellikleriyle ilgi uyandırmıştır. Bugün belli bir işlevi olmayan Arap Evi, bir dönem otel olarak da hizmet vermiştir.³³ Branislav Nušić, Makedonya’da profesyonel bir tiyatro kurarak yerel sanat sahnesine katkıda bulunmuştur. Bu tiyatro, yerel tiyatro sahnesini geliştirmiş ve Sırp kültürünü Makedonya’ya taşımıştır.

Üsküp kenti Osmanlıların çekilmesinden sonra mimari açıdan Batılılaşma sürecine geçmiştir. Bu modernleşme döneminde mimari açıdan Üsküp kenti için nasıl bir stratejinin hazırlandığı şöyle anlatılmıştır:

“Modernleşme süresi boyunca Üsküp kenti çeşitli mimari değişimlere uğramıştır. İlk başta modernleşme süreci mevcut kent modeli kapsamında gerçekleşmiş; Osmanlı Devleti’nin Üsküp’ten çekilmesi sonrası ise daha radikal nitelikte kentsel dönüşüm planları uygulanmaya başlamıştır. 20. yüzyılın başında kentin Batılılaşma sürecine üniteryen kent formunun “tabula rasa” stratejisi kapsamında kent dokusuna uygulanma düşüncesi ve kentsel politika ve planlarda işlevselcilik doktrinin sunumunda bulunulmuştur.”³⁴

Tiyatro eleştirmeni Nilgün Firidinoğlu Tiryaki, 19. yüzyılın ikinci yarısından itibaren ağırlıklı olarak Osmanlı İstanbul’unda halkın gündelik hayat pratiğinde yer

³² Mişel Pavlovski, “Srednovekovniot Teatar Na Počvata Na Makedonija”, **Teatarot Na Počvata Na Makedonija Od Antika Do Denes**, Univerzitetska Biblioteka, Skopje, 2004, s.102.

³³ Cihad Aliu (t.y.). “Farklı Mimari Stillerin Kesiştiği Balkan Şehri-Üsküp, **Anadolu Ajansı**, (Çevrimiçi), <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/farkli-mimari-stillerin-kesistigi-balkan-sehri-uskup/1542807>, 27 Temmuz 2019.

³⁴ Marina Ognen, Divna Pencic, “Urban Transformations Of Skopje Fragmented City- Legacy Of History”, **İnternational Scientific Conference**, Belgrade and Smederevo, Serbia, 2009, s.4-5.

edinen Batı tarzı tiyatronun ilk bakışta “Batılı” bir eğlence formu olarak görünse de kuşkusuz çok daha fazla anlamlar taşıdığını belirtmiştir. En önemlisi ise tiyatro mimariden ulaşım, yeme-içmeden asayişe, basın-yayından edebiyata hemen her alana katkısıyla yeni bir kamusalılık yaratmıştır.”³⁵

Tiyatroların mimari yapıları genelde Üsküp’ün kentsel yapılarının planına ve düzenlerine uygun yapılmıştır. Tarihsel sıralamaya göre çalışan mimarlar ve plan düzenlemeleri, Erhan Hasibi’nin “*Üsküp’ün Yeni Yüzü: 'Üsküp 2014' Projesinin Konsept Tasarımı Açısından İncelenmesi*” adlı yüksek lisans tezinde yer alan bilgilere göre, 1914 yılında Dimitriye Leko tarafından hazırlanan şehir planıyla başlamaktadır. Üsküp için planlanan ilk üniter kent planı olan bu plan, Förster’in “Vienna Planı” ve Sitte’nin “sanatsal kent yaratımı” prensiplerinden de etkilenerek hazırlanmıştır. Bu plan geleneksel kent formunun yerine “boş levha (tabula rasa)” yaklaşımına yönelik hazırlanırken; aynı zamanda tarihi kent formlarının rehabilitasyonunu, sokak resimselliği fikrini ve kent bloğunun yeni kent alanı olarak yapılandırılmasını da sağlamıştır. Üsküp kenti için hazırlanan ikinci plan ise Mihayloviç tarafından 1914 planı temel alınarak hazırlanan ve 1929 yılında onaylanan kent planıdır. Mihayloviç’in planı, Howard’ın “yarının bahçe şehirleri”, Haussmann’ın “Paris Planı” ve Berlage’in “Güney Amsterdam” planı referans alınarak hazırlanmıştır ve 1963 depreminden sonra da Japon mimarın ismi olan “Kozo Tange Master Planı” olarak adlandırılacak olan 1965 planı gerçekleştirilmiştir.³⁶

Deprem sonrası Eski Çarşı çoğunlukla yıkılmıştır. Yeni planlama sürecinde, çarşı turistler için sadece estetik bir cazibe merkezi değil, işlerin yürütüldüğü ticari bir merkez olarak da yeniden Kozo Tange Master tarafından düzenlenmeye karar verilmiştir. Planda,

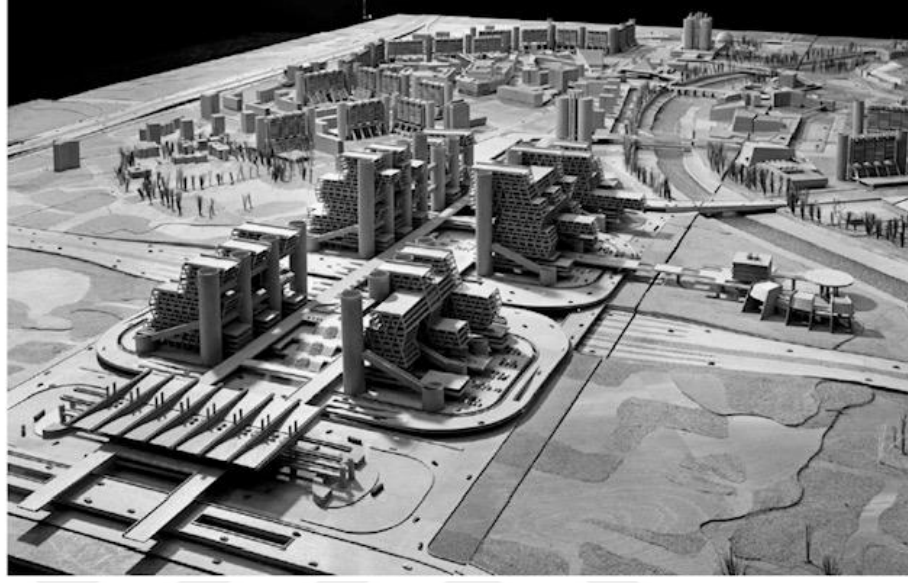
³⁵ Nilgün Firidinoğlu Tiryaki, "1950 Sonrasında Üsküp Halklar Tiyatrosu ve Kültürel Kimliğin İnşasında Türkiye Tiyatrosu’nun Etkisi", **Üsküp-İstanbul Kentsel Kültürel Kimlikler Uluslararası Sempozyumu Bildiri Kitabı**, Ed: Gönül Uzelli, Maja Jakimovska, Makedonska Literatura, Skopje, 2020, s.263-273.

³⁶ Erhan Hasibi, “*Üsküp’ün Yeni Yüzü: Üsküp 2014 Projesinin Konsept Tasarımı Açısından İncelenmesi*”, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Trakya Üniversitesi, 2021, s.13.

kale altından bir tünel kazılması, etrafında yüksek binaların inşa edilmesinin önlenmesi için yeni bir köprü yapılması ve yaya trafiği için Taş Köprü'nün onarılması ve yeni bir alışveriş merkezi ile bağlanması yer almıştır. Nehrin kuzey yakasında ise kültürel ve kamusal kurumlar için Makedonya Halk Tiyatrosu, Makedonya Radyo Televizyon binası ve mahkeme binaları gibi yerleşimler de bu planlama sayesinde onarılmıştır. Kenzo'nun planına göre, kent duvarının Vardar Nehri'nin güneyinde olması gerekmektedir. Yaptığı bu planı aşağıdaki görsellerde görmekteyiz: **(Res. 13)** ve **(Res. 14)**.

Resim 13: Kenzo Tange'nin Üsküp şehir Planlaması, 1963 Üsküp depreminden sonra, (<https://www.arkitera.com/haber/kuzey-makedonyanın-baskenti-uskup/>), (Erişim Tarihi: 16.09.2023)

Resim 14: 1963 Deprem Sonrası Kenzo Tange'nin Üsküp Maketi
(<https://www.arkitera.com/haber/kuzey-makedonyanın-baskenti-uskup/>),(Erişim tarihi:
16.09.2023)

1.3.1. Selanik Tiyatro Binasının Tarihçesi ve Şehir Planlamasındaki Yeri

Türkiye'deki tiyatro sanatındaki gelişmelere benzer girişimler, Makedonya'nın farklı şehirlerinde de gözlemlenmektedir. Özellikle Osmanlı İmparatorluğu içinde Selanik, tiyatro sanatının önemli bir merkezi haline gelmiştir. Selanik'te tiyatro sanatı oldukça gelişmiş ve etkili bir şekilde yapılmıştır. Bu gelişmeler, Üsküp ve Manastır gibi diğer şehirlerde de kendini göstermiştir. Bu şehirlerde kültür ve sanat alanı, aynı düzeyde ilerleyen bir yaşam tarzından çıkarak tiyatro sanatçılarının sunduğu gösterilerle farklı bir boyuta kavuşmuştur.

Selanik şehrinin Osmanlı dönemindeki öneminin aslında daha Bizans döneminden başladığını Ayhan Pala doktora tezinde vurgulamıştır. Vardar Nehri'nin ulaşım kolaylığına sahip olması nedeniyle, daha Bizans İmparatorluğu döneminde Selanik ticaret ve tersane faaliyetlerinin geliştiği bir şehir haline gelmiştir. Bu dönemde, Selanik, imparatorluğun ikinci büyük şehri haline gelirken, İstanbul ise kültürel ve siyasi açıdan

önemli bir merkez olarak kabul edilmektedir.³⁷ Osmanlı arşiv belgelerinde 24 Aralık 1870 yılında, Selanik tiyatrosunda Mora İhtilali olayı meydana geldiği sırada, Osmanlı ulusuna yönelik istenmeyen bazı eylemlerin gerçekleştirildiği, hatta bunun halk üzerinde olumsuz bir etki yaratmayacağı düşünüldüğü ve bu nedenle tiyatro masraflarının o gece düzeltilerek iptal edilmesi gerektiğine Yusuf Paşazade Salim Bey tarafından girişimde bulunulduğu, ancak bu konuda bazı kesimlerden muhalefet ve itirazlar olduğu tespit edilmiş ve rapor edilmiştir.³⁸

1896 yılında, Selanik tiyatrosu hakkında “*Ahmet Bey’in Hatıraları*” kitabında şu bilgiler yer alır: *Yahudi tiyatrosu züğürtçe yapılmış, akat cicili bicili idi. İki kat locası, ötesine berisine yerleştirilmiş heykelleri, yıldızlı kontropiyerleri vardı. Binanın bir tarafı ise gazino idi. Hülasaeden tiyatrosu, Selanik’in taht-al kal’a’sına yerleştirilmiş bir kuş kafesiydi*” şeklinde tiyatroyu anlatmıştır. Bu tiyatrodaki haftada bir gün kadınlara özel tiyatro oyunu hazırlanmıştır.³⁹

1896 yılında Selanik’te yapılan bir duyuruda, Oben Tiyatrosu’ndan da bahsedilmiştir. Bu duyuruda: “*Cumartesi akşamı Oden Tiyatrosu’nda Osmanlı Kumpanyası tarafından "Ravza-i Sübyan Mektebi" (genç kızlar için bir okul) yararına harika bir oyunun sahneleneceği belirtilmekte. Kumpanyanın ünlü lider Peruz Hanım'ın (Res. 15) rehberliği altında mükemmel bir performans sergileneceği garanti edilmekte. Saygıdeğer vatandaşlarımızın bu etkinliğe katılmaları ve bu iyi amaçlı etkinliğe istekli bir şekilde katılacaklarından da hiç şüphe duyulmadığı*” vurgulanmaktadır.⁴⁰ Yukarıda

³⁷ Ayhan Pala, “**XV. ve XVI. Yüzyıllarda Selanik Şehri**”, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara, 1991, s.14.

³⁸ Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA), **DH.MKT 466/2**, 30 Nisan 1901. Bkz. Ekler, Belge 2. 24 Aralık 1870 Yılında Selanik Tiyatrohanesinde Mora İhtilali Olayı, (BOA), DH.MKT 466/2, s.165.

³⁹ Pala, **a.g.e** s.15.

⁴⁰ Baki Sarısakal “118 Yıl Önce Selanik’te Bu Hafta-6 Aralık 1896”, **Studylib**, (Çevirimiçi), <https://studylibtr.com/doc/2790139/selani%CC%87k-mektubu--4--baki%CC%87-sarisakal> , 20 Eylül 2023, s.5.

belirtilen “Yahudi” tiyatrosu ile bahsi geçen “Oben” tiyatrosu aynı dönem olduğu için aslında ikisinin aynı tiyatro olduğu anlaşılmaktadır.

Resim 15: Peruz Hanım, 1896 (<https://docplayer.biz.tr/43824601-118-yil-once-selanik-de-bu-hafta-6-aralik-1896-baki-sarisakal.html>), (Erişim Tarihi: 20.09.2023)

Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı, Osmanlı Arşivi’nde yer alan 28 Şubat 1901 tarihli belgeye göre bu tarihte Selanik’te tiyatro yöneticisi olan Şevki Efendi tarafından yönetilen tiyatro topluluğu tarafından sahneye konulacak olan “*Kızıl Sihirbaz*” adlı bir oyunun, *Asır* gazetesinde yayınlanan bir ilanla duyurulduğu, oyunların içerik ve sahnelenmesiyle ilgili olarak da yasal düzenlemelere gidildiğine dair bir belge yer almaktadır. Bu dönemde satılan biletlerin sağ tarafında oyunun yeni belediye tiyatrosunda oynanılacağı, kazanılan paranın %20’sinin belediyeye verilmesi gerektiği ve bilet

numarasıyla ayrıca locası yer almaktadır. Sol kısmında ise oyunun tarihi ve günü yazılıdır **(Res. 16)**.⁴¹

Resim 16: “*Tiyatro Bileti*”, Sol ve sağ taraf olmak üzere İkiye ayrılır, 1901, Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı, Osmanlı Arşivi, (Gömlek YB.021 135/238, No: 230)

⁴¹ Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA), **DH.MKT 466/2**, 28 Şubat 1901.Bkz.Ekler, Belge 3. Osmanlı Döneminde Tiyatro Bileti, **DH.MKT 466/2**, 28 Şubat 1901, s.166.

tuğlaların teslimi aksarsa veya inşaatın durmasına neden olursa, sonradan alınacak olan tuğlalar için ek bir ödeme ve diğer masraflar, resmi bir bedel karşılığında belediye tarafından karşılanacaktır. Bu sözleşme, Taş Köprü'deki tiyatro binasının yapımına destek olmak amacıyla yapılmıştır ve belirtilen koşullar inşaat komisyonuna sunulmuştur.⁴²

Selanik'te Beşçınar (Memleket/Millet) Bahçesi'nin yanı sıra Beyaz Kule Bahçesi de kamusal yeşil alanlar arasında önemli bir yere sahiptir. İlk olarak İttihad Bahçesi olarak adlandırılan Beyaz Kule Bahçesi, 22 Eylül 1909 tarihinde şahsi mülklerden ayrılarak bir derneğe tahsis edilmiştir. Bu tarihten sonra İttihad Bahçesi olarak bilinmeye başlanmıştır. Özellikle 20. yüzyılın başlarında Selanik, İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin merkez üssü olarak kabul edilmiştir ve bu dönemde siyasi faaliyetler oldukça yoğun olmuştur. İttihad Bahçesi, bu siyasi atmosferin bir yansıması olarak kullanılmıştır. Bahçede Sultan II. Abdülhamid yönetimine karşı mitingler düzenlenmiş, tiyatro oyunları sergilenmiş ve daha çok hükümete karşı olan kişilerin buluştuğu bir mekân haline gelmiştir.⁴³ Neval Konuk Halaçoğlu, makalesinde, Selanik Tiyatrosu binasının, bahçenin doğusunda bulunduğunu yazmıştır. Yaz aylarında tiyatrolar genellikle İttihad Bahçesi'nde sahnelenirken, kış aylarında Selanik Tiyatrosu veya diğer adıyla İttihad Bahçesi'nin kışlık tiyatrosunda oyunlar sergilenmiştir. Bu dönemde İttihad Bahçesi'nin, Selanik'in kültürel ve sosyal hayatında önemli bir rol oynadığını ve siyasi olayların da merkezi haline geldiğini vurgulamıştır (**Res. 17**).⁴⁴

⁴² Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA), **YB 021.135/238**, 29 Mayıs 1904.Bkz: Ekler,Belge 4. Selanik'te İnşa Edilecek Olan Yeni Tiyatro Binası İçin Malzemes (BOA), YB 021.135/238, 29 Mayıs 1904s. 168.

⁴³ Mark Mazowe, “**Selanik- Hayallerin Şehri (1430-1950)**”, Çev: Gül Çağalı, Alfa Yayınları, İstanbul, 2007, s.102.

⁴⁴ Neval Konuk Halaçoğlu, “19. Yüzyıl Osmanlı Kent kültüründe Selanik'te Kamusal Mekanlar; Bahçeler; Beşçınar (Memleket/Miller), Beyaz Kule (İttihad) ve (Paşa Bahçesi)”, **Türk Dünyası Araştırmaları (TDA)**, C. 127, S. 251, 2021, s. 289-308.

Resim 17: *Beyaz Kule Bahçesi'nin genel görünümü,*
(<https://thesmemory.wordpress.com>)(Erişim tarihi: 30.12.2023)

1908 yılı Eylül ayında meydana gelen yangın sonrasında zarar görenlere yardım için Beyaz Kule İttihad Bahçesi'nin kışlık tiyatrosunda Namık Kemal'in "*Zavallı Çocuk*" adlı oyunu sahnelenmiştir. Bu tiyatro gösterisi, yangın mağdurlarına yardım etmek amacıyla düzenlenmiş ve toplumun dayanışma duygularını yansıtan bir etkinlik olmuştur. Bu tür etkinlikler, toplumsal olaylar ve yardımlaşma kültürünün bir parçası olarak Osmanlı İmparatorluğu döneminde sıkça görülen uygulamalardan biridir (**Res. 18**).⁴⁵

⁴⁵ Abdi Tevfik, "Akif Bey", **Bahçe Dergisi**, S. 9, 1908, s. 5.

Resim 18: *Beyaz Kule Bahçesi ve Ordu Evi*, (<https://thesmemory.wordpress.com>)(Erişim tarihi: 30.12.2023)

Selanik'te Osmanlı döneminde kültürel hayatın merkezlerinden biri olan Beyaz Kule Bahçesi, Osmanlı İmparatorluğu'nun sona ermesinin ardından 1913 yılından itibaren bir sinema ilave edilerek genişletilmiştir. 1907 yılından 1956 yılına kadar yani tam elli yıl boyunca bu ünlü bahçe tiyatro gösterileri, eğlence salonları ve açık havada yer alan masaları ile şehrin sembolü haline gelmiştir. Ancak, tiyatro binası ile Beyaz Kule Bahçesi, çevresindeki parkı genişletmek amacıyla 1957 yılında yıkılarak kaldırılmıştır. Bu bahçe ve tiyatro, Selanik'in tarihi ve kültürel mirasında önemli bir rol oynamış ve şehirdeki kültürel etkinlikler için bir merkez olmuştur.⁴⁶

⁴⁶ Halaçoğlu, a.g.e, s. 289-308.

1.3.2. Manastır Tiyatro Binasının İnşası

Manastır tiyatro binasının plan ve mimari özellikleri hakkında tiyatro eleştirmeni Lilyana Mazova, Georgi Stardelov'un "*Makedonya Tiyatro Tarihinin Antik Dönemden Günümüze Kadar*" kitabının içinde yer alan "*Diğer Dillerde Kurulan Tiyatrolar*" yazısında, eski tiyatro binasının yapımına 1897 yılında, Bitola Valisi Abdul Kerim Paşa döneminde başlandığını aktarmaktadır. Onun döneminde şehri güzelleştirmeye yönelik birkaç önemli adım atılmıştır. Bu nedenle en güzel cadde olan, Şirok Sokak'ta, tütün idaresi ve şarap ambarının bulunacağı büyük bir bina inşa etme kararı alınmıştır. Mazova'nın yazısında, bu yapıdan elde edilecek gelirin, şehir hastanesi olan "*Guraba Hastahanesi*" (Yoksullar Hastanesi) için kullanılacağı bilgisi de yer almaktadır. Ancak, yeni binanın inşa edilmesi gereken yerde Türk mezarlıkları bulunduğu için Türk nüfusu buna karşı çıkmıştır. Valinin emriyle, bir gece boyunca Türk polisi, sabah olduğunda bölgenin "düz bir tepsi" gibi olması için tüm mahkumları getirilmiştir. Bu binanın bir ekonomik tesis olarak işlev görmüş olup olmadığı bilinmemektedir, ancak inşaatı 1905 yılında tamamlanmış ve bina tiyatro ve diğer etkinlikler için kullanılmak üzere tasarlanmıştır **(Res. 19)**.⁴⁷

Bu dönemde sahnelenen oyunlar, günümüz tiyatro anlayışından büyük ölçüde farklıydı ve kabuki tiyatrosunun etkisi altındaydı. Bu oyunlar daha az metin içerirken, daha fazla jest, ritim ve harekete dayalıydılar. Tiyatro eleştirmeni Yelena Lujina, Manastır Tiyatrosu'nun kuruluş tarihçesi hakkında kitabında şu bilgiler yer almaktadır: Manastır'da tiyatro kurulmadan önce, şehrin çevresel yöneticisi olan Branislav Nuşiç 6 Kasım 1912'de şehre gelmiştir ve 1912-1913 yıllarında bu görevde bulunmuştur. Yine kitapta yer alan bilgilere göre, Manastır'ın içkiye düşkün insanları Sırp ordusunun şehre girişinden hemen

⁴⁷ Lilyana Mazova, "Teatar Na Drugi Yazici", Ed. Georgi Stardelov, "**Teatarot Na Poçvata Na Makedoniya Od Antika Do Denes**", Univerzitetska Biblioteka, Skopje, 2004, s. 297.

sonra Branislav Nušić'in titiz ve etkili yönetimiyle Manastır Tiyatrosu'nun inşasına başlanmıştır.⁴⁸

Resim 19: Eski Manastır Tiyatrosu, 1926 (<https://bitola.info/mk/star-teatar-bitola/>), (Erişim Tarihi: 16.09.2023)

Manastır 'daki tiyatro binasının inşası için 1924 yılında bir inisiyatif komitesi kurulmuş ve şehir başkanı olan Dragiç Paunović liderliğinde çalışmalara başlanmıştır. Başkan daha sonra Buda Budisavljević tarafından değiştirilip göreve yeni biri atanmıştır ve komitenin tiyatro hakkındaki ilk toplantısı 20 Mayıs 1924'te gerçekleştirilmiştir. Binanın tasarımını genç bir mimar olan Vangel Samardzić yapmıştır. Bu kişi daha sonra Manastır Belediye Başkanı olmuş ve tiyatronun inşasını denetlemiştir. Yenileme için kaynaklar Bitola Belediyesi, Bitola Özyönetim Bölgesi Yönetimi, Eğitim Bakanlığı tarafından sağlanmış ve sıradan vatandaşlar da bunun için bağış yapmıştır. Kraliyet çifti,

⁴⁸ Yelena Lujina, “Teatralika”, Magor, Skopje, 2003, s. 231.

tiyatro perdesini; Ressam ve Dekoratör Miloş Vasić de bir perde bağışlamıştır. Tiyatro binasının izleyici bölümü, biletli koltuklar ve balkonlar at nalı biçiminde, galeri şeklinde tasarlanmıştır. Eski tiyatro binası, tiyatro gösterilerinin yanı sıra kültürel ve eğlence etkinlikleri için de kullanılmıştır ve zamanla Manastır halkının kalbinde yer edinmiştir. 1980 yılında eski tiyatro binası yıkılmıştır ve bugün Kültür Merkezi ve Bitola Halk Tiyatrosu'nun bulunduğu binanın inşası tamamlanmıştır **(Res. 20), (Res. 21).**⁴⁹

Resim 20: Eski Manastır Tiyatrosu (solda), 1960 (<https://bitola.info/mk/star-teatar-bitola/>)
(Erişim Tarihi: 19.09.2023)

⁴⁹ Lujina, **a.g.e.**, s. 232.

Resim 21: Eski Manastır Tiyatrosu, İlinden Günleri, Makedonya’nın Bağımsızlık Mücadelesi, 1972, (<https://bitola.info/mk/star-teatar-bitola/>) ,(Erişim Tarihi: 19.09.2023)

1.3.3. Sofya “İvan Vazov” Tiyatro Binasının Tarihçesi ve Özellikleri

İvan Vazov Ulusal Tiyatrosu, Sofya’da 1904 yılında inşa edilmiştir. Tiyatro, adını ünlü klasik Bulgar oyun yazarından almıştır. İvan Vazov Tiyatro binası o dönemin büyük popülerliğine sahip olan Ferdinand Fellner ve Hermann Helmer tarafından yapılmıştır. Osmanlı döneminde, Bulgar kültür ve sanatı önem arz etmekteydi. Aynı zamanda, Bulgar kültürü ve dilinin Osmanlı İmparatorluğu sınırları içinde korunması ve geliştirilmesi için çeşitli çabalar gösterilmekteydi. İvan Vazov Ulusal Tiyatrosu’nun kuruluşu, Bulgar kültürünü canlandırma ve geliştirme çabalarının bir parçası olarak değerlendirilebilir. Art

Nouveau tarzındaki yapının Sofya'nın en etkileyici eserlerinden biri olması amaçlanmıştır. 848 kişilik seyirci kapasitesine sahip olan salonun tavanı ve duvarları Viyana'dan gelen sanatçı Rudolf Fuchs tarafından bezenmiştir **(Res. 22)**. 1923 yılının başlarında, bir gösteri sırasında tiyatrodaki yangın çıkmış, yangın sahneyi ve seyircilere ait bölümün bir kısmını ve giyim odasını sarmıştır. Ulusal Tiyatro'nun ekibi Sofya'da başka bir mekânda "*Svoboden Teatur'da*" sahne almaya başlamış ve ülke genelinde birçok turneye çıkmıştır **(Res. 23)**.⁵⁰ 1929 yılında binanın Alman mimar Martin Dülfer tarafından yeniden inşa edilmesinin ardından tiyatro yeniden hizmete açılmıştır. Bina tamamen modernize edilip, tiyatronun sahnesi o dönemde sadece Avrupa genelinde iki veya üç tiyatrodaki bulunan son teknoloji teknik sistemlerle donatılmıştır ve 1236 kişilik gösteri salonu oluşturulmuştur. 10 Ocak 1944'te Sofya'ya yapılan hava saldırısında, gösteri salonunun bir bölümü ile yan odalardan bazıları ve sahnenin kendisi dahil olmak üzere sahnenin hemen altındaki tüm güney kanadı tahrip olmuştur. Tiyatro topluluğu, 1949'da Ulusal Tiyatro'nun yeniden inşa edilmesine kadar Balkan tiyatrosunda performanslar düzenlemek üzere Sofya'ı öçden ayrılarak küçük dağ kasabası Pirdop'a tahliye edilmiştir.

⁵⁰ **Ivan Vazov National Theatre**, (Çevirimiçi) <https://www.nationaltheatre.bg/en/about-us/history>, 23 Eylül 2023.

1972-1976 yılları arasında, binanın yeniden inşası, Bulgar mimar Ivan Tomov ve sanatçı Zlatka Kozhuharova tarafından yönetilmiştir. 1907'de Fellner ve Helmer tarafından tasarlandığı ve inşa edildiği şekliyle orijinal hali korunmuştur. Büyük sahne restore edilip ayrıca da küçük sahne eklenerek bina inşası tamamlanmıştır. Gösteri salonu, lobiler, fuayeler ve merkezi girişin üstündeki alınlık, Richter ölçeğinde 9.0 büyüklüğünde bir depreme dayanacak şekilde tasarlanmış yerinde takviyeli beton yapılar kullanılarak depreme dayanıklı hale getirilmiştir. Yeniden inşa edilen binada son teknoloji teknik olanaklar ve sahne ekipmanları bulunmaktadır. Yeni oditoryum 780 kişi kapasitelidir. Giriş perdesinin benzersiz halı dokuması sanatçı Ivan Kirkov ve Angel Peichev tarafından tasarlanmıştır. Binanın duvarları ve tavanı Dechko Ouzounov ve Ivan Kirkov gibi ünlü Bulgar ressamları tarafından yeniden bezenmiştir **(Res 24), (Res. 25)**.⁵¹

Resim 24: İvan Vazov Tiyatrosu'nun Sahne ve Oditoryum Bölümleri
(<https://www.nationaltheatre.bg/en/about-us/history>), (Erişim tarihi: 23.09.2023)

⁵¹ **Ivan Vazov National Theatre**, (Çevirimiçi) <https://www.nationaltheatre.bg/en/about-us/history>, 23 Eylül 2023.

Resim 25: Tiyatronun Tavan Kısımı, Bulgar Ressam Dechko Ouzounov ve Ivan Kirkov'a aittir (<https://www.nationaltheatre.bg/en/about-us/history>), (Erişim Tarihi: 23.09.2023)

şu anki durumda, ulusal tiyatro olan İvan Vazov kalıcı bir tiyatro topluluğuna sahip olmasıyla ayrıca her sezon yaklaşık on prömiyer sahneleyen zengin repertuarıyla en önemli Bulgar tiyatro kurumudur. Günümüzde bu tiyatro, 780 kişi kapasiteli ana bir salon ve gelişmiş sahne ekipmanına sahiptir. 120 kişi kapasiteli bir oditoryum ve dördüncü katta 90 kişi kapasiteli bir sahne bulunmaktadır (**Res. 26**).

Resim 26: İvan Vazov Tiyatrosu, 2016,
(https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Ivan_Vazov_National_Theatre,_Sofia.JPG),
(Erişim tarihi: 23.09.2023)

1.4.Balkan Coğrafyasında Gezici Tiyatrolar ve Temsiller

Balkan coğrafyasında gezici tiyatrolar ve temsiller, zengin kültürel mirasın aktarılmasında ve aynı zamanda bu kültürel mirasın ve çeşitliliğin korunmasında önemli bir rol oynamıştır. Bu tiyatro grupları, bölgenin tarihini, mitlerini ve hikayelerini canlandırarak izleyicilere hem eğlence hem de eğitim sunarlar. Ayrıca bu gruplar Balkan kültürünü ulusal ve uluslararası düzeyde tanıtan ve paylaşan kültür elçileri gibi hizmet vermişlerdir. Bu tür gezici gruplar genellikle farklı yerleşim yerlerinde performanslar sergiler ve halka tiyatro deneyimi sunarlar.

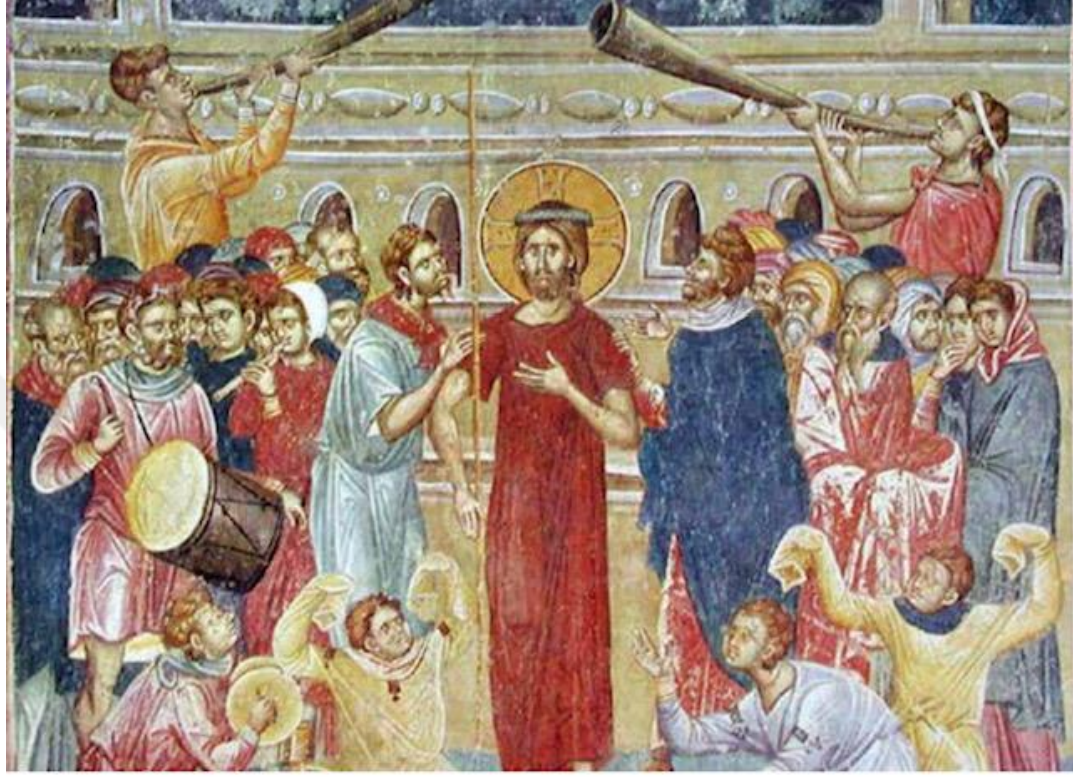
Balkanlar'da tarihsel olarak tiyatro sanatının yayılmasına katkıda bulunan bu gezici tiyatrolar, kültürel birikimin paylaşılmasına ve tiyatro geleneğinin devam etmesine yardımcı olmuşlardır. Tiyatronun Balkanlar'da gelişme sürecini kaleme alan tiyatro tarihi araştırmacısı Mişel Pavlovski'ye göre, Slovenlerde yazının ortaya çıkışı, genel kültürün gelişimi için tamamen yeni koşullar yarattığını, ayrıca Slovenlerin Balkanlar'a ve Makedonya'ya yerleşmesinin, pagan kabilesinin sadece dini değil, aynı zamanda Bizans medeniyetinin sosyolojik ve kültürel yönlerini de kabul etmesini sağlamıştır. Bu şekilde, Sloven kabilelerinin eski kültüründen farklı olan yeni bir kültürel durum oluşmuştur. Türklerin Balkanlar'a gelmesi de bu bölgelerdeki kültürel gelişimi aniden ve keskin bir şekilde değiştirmiştir. Bu durum kendi kültürlerini dayatarak olmuştur. Bu nedenle tiyatrodan bahsedilirken, Orta Çağ tiyatrosunun etkilerini ilk denemeleri ve dram yazarlarını, 19. yüzyılda Jordan Hadji Konstantinov-Djinot'un ilk çabalarında bulmamız gerekmektedir. Ancak, Orta Çağ tiyatrosu hakkında konuşulduğunda, ilgi o dönemin 9. yüzyıldan 14. yüzyıla kadar olan döneminde yoğunlaşmalıdır, bu tarih aralığında tiyatronun formlarının en otantik ve güçlü gelişmeler sergilediği belirtilmiştir.⁵²

Aynı zamanda Pavlovski Balkan coğrafyasında ilk gezici tiyatro topluluğu hakkında da bilgi vermektedir. Tiyatro bilimcileri, 6. ve 7. yüzyıllara dayanan kaynakları incelediğinde, Slav pagan tiyatro deneyiminin ilk başladığı Balkan coğrafyasında tuhaf bir grup insanla karşılaştılar. Bu insanlar beyaz, geniş, uzun ve kalın dokulu kıyafetler giyiyorlardı ve yüzlerine maskeler takıp yüzlerini boyuyorlardı. Ayrıca yün peruklar ve kilden yapılmış başlıklar takıyorlardı. Bu grup dışarıdan garip gözükecek şeyler yapıyordu: Oyunlar oynuyor, jonglörlerlik yapıyor, gerilmiş derilere düzensiz ritimlerle vuruyor, müzik çalıyor, vahşi hayvanları eğitiyor ve şarkı söylüyorlardı. "Skomrahiler" adını verdikleri bu tuhaf topluluk aslında Indo-Avrupa kökenli "Skomros" kelimesinin bir

⁵² Mişel Pavlovski, "Srednovekovniot Teatar Na Počvata Na Makedonija", Ed. Georgi Stardelov, Yelena Lujina, İvan Ceparovski, "Teatarot Počvata Na Makedonija Od Antikata Do Denes", Univerzitetska Biblioteka, Skopje, s.88-93.

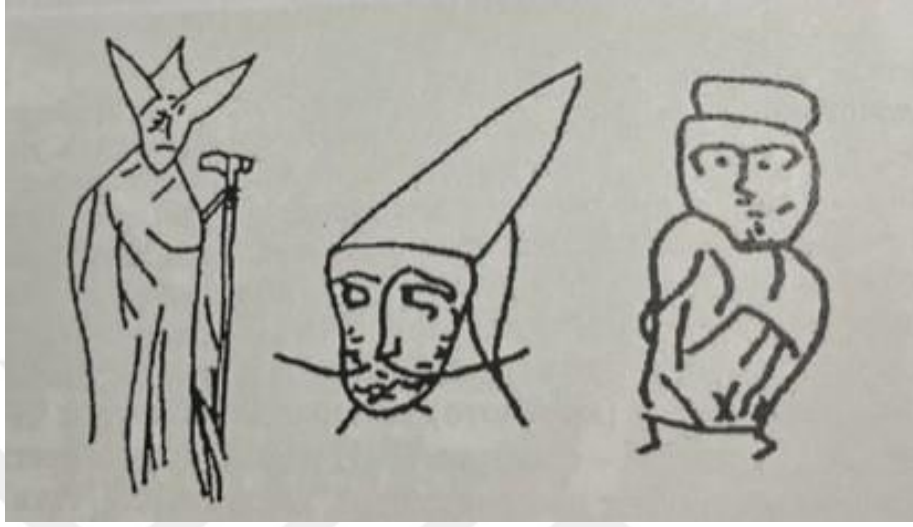
varyantıdır. İlk yazılı belge, 1068 yılına ait Bizans bir kronikte tespit edilen bir metinde bu grup hakkında yasaklar mevcuttur. Bu grubun görünüşü ilk kez Sofya Katedrali'ndeki ikonlarda net bir şekilde tasvir edilmiştir. Staro Nagoričane Manastırı'nda, Kumanova'da, onlar için ikinci önemli bir belge daha bulunmuştur. "*Mesih'in Alayı*" freskinde, büyük olasılıkla "*Yahudi kralına sevin!*" anlamına gelen sözleri söyledikleri düşünülen bir grup çalgıcı ve oyuncu görülmektedir. Bu grup uzun kollu deli gömleklerini andıran giysiler giymişken çarpıcı bir şekilde çevrelerindeki haçı dolaşmaktadırlar. "Skomrahiler" bu sahnede uzun kollu deli gömleği giyen tiyatro topluluğudur. Bu fresk, kilisenin skomrahilere olan yaklaşımını net bir şekilde göstermektedir **(Res. 27)**.⁵³

⁵³ Pavlovski, **a.g.e.**, s.88-93.

Resim 27: Mesih'in Alayı Freski (1342)"- Eski Nagoriçane Klisesi, Kumanova, ([https://www.ukim.edu.mk/eizdanija/FDU/Makedonska drama i teatar sovremeni refl
eksii.pdf](https://www.ukim.edu.mk/eizdanija/FDU/Makedonska_drama_i_tearar_sovremeni_refleksii.pdf) Erişim Tarihi: 14.09.2023)

Bu gezici gruplar Orta Çağ'da görülmüştür. Halk, skomrahileri izlemekten keyif almış ve hatta onların var olduklarını kayda geçirmek için gizlice alaylı grafitiler bile yapmışlardır. Örneğin, 11. yüzyılda Ohri'deki "*Aziz Sofya Kilisesi*"ndeki grafitiler buna güzel bir örnektir. Fresk ve grafiti gibi bu görseller, Orta Çağ'ın sıkı kurallarına bakmaksızın, insanların bu dönemde oynama, rol yapma, dans etme ve müzik yapma içgüdüsünün yansımasını kanıtlamaktadır. **(Res. 28).**

Resim 28: “Ohri'deki Aziz Sofya Kilisesi’ndeki Skomrahi Grafitileri”, sol tarafta bulunan elinde asası ile deli gömleliğiyle bir Skomrah, 1863 (**Teatarot na pocvata na Makedonija, Skopje, s.99**)

Balkanlarda gezici tiyatro grupları hakkında bilgi veren Makedon tiyatro yazarı Ana Stoyanoska, "*Makedon Draması ve Tiyatro – Modern Yansımalar*" kitabında, 19. ve 20. yüzyıllarda Makedonya'daki seyahat eden tiyatro geleneğinin 9. yüzyılda skomrahilerle başlamış olmasına rağmen, resmi olarak Voydan Çernodrinski ve onun yedi tiyatro topluluğuyla da iyice pekiştirmiş olduğunu vurgular. Voydan Çernodrinski'nin ardından Makedonya'dan Balkan yollarına çıkan tiyatrocular, Dimçe Traykovski ve Petre Prličko gibi seyahat tiyatrolarının tanınmasına vesile olmuşlardır. Prličko kendi tiyatrosunda yönetmen, aktör, organizatör, bazen süflor ve rekvizitçi olarak görev yapmıştır. Tespis'ten itibaren, Balkan yarımadasının son seyahat günlerine kadar birçok

tiyatrocı bu bölgeden geçmiştir. Bu topluluklar, tiyatroları için özellikle ilginç olan bir tiyatro modelini oluşturmuş ve geliştirmiştir.⁵⁴ (Res. 29)

Resim 29: Petre Prliço ve gösterileri, 1928, ([https://www.ukim.edu.mk/e-izdanija/FDU/Makedonska drama i teatar sovremeni refleksii.pdf](https://www.ukim.edu.mk/e-izdanija/FDU/Makedonska_drama_i_teatar_sovremeni_refleksii.pdf) ,) (Erişim Tarihi: 14.09.2023)

Aynı zamanda Stoyanoska bu dönemde gezici tiyatroların Balkanlar bölgesinde yaygınlaştığını ve çeşitli bölgelere dağıldığını hem konuk tiyatrolar olarak hem de sonradan bir ulusal tiyatronun oluşturulmasına yol açacak ana tiyatrolar olarak hizmet ettiklerini vurgulamıştır. Buna örnek olarak Bulgaristan'daki ve Hırvatistan'daki tiyatroları gösterebiliriz. Stojkoviç tiyatroları, gezici tiyatroların fenomenini daha iyi açıklamak için icra tarzlarına göre çeşitli gruplara ayırmıştır. Bu araştırma için, bu

⁵⁴ Ana Stoyanoska, “**Makedonska Drama i Teatar-Sovremeni Refleksii**”, Uviverzitet Sv. Kiril i Metodiy, Skopje, 2023, s.22-30.

fenomeni daha ayrıntılı bir şekilde analiz etmek için başlangıç olarak Stoyanoska, Stojkoviç'in sınıflandırmasını ele almıştır. Yani, ulusal tiyatroların 19. yüzyılda ulusal kimlik fikrinin yayılmasının bir sonucu olarak seyahat etmeyen tiyatro gruplarının yanı sıra bu dönemdeki tiyatroları arasında, yıllık turlar yapanlar, yani ülke genelinde seyahat eden performanslar ve bu araştırma için özellikle önemli olan belirli bölgelerde gezici tiyatroların var olması önemlidir. Stoyanoska çalışmasında hem ülke içinde hem de ülke dışında etkinliklerini analiz etmiştir.”⁵⁵

Yukarıda bahsi geçen Bulgaristan'daki gezici tiyatrolar ise, Bulgaristan'ın çağdaş ulusal tiyatro yapısının temelini oluşturmuştur. Bu, "*A Tear and Laughter*" (Tür.: "*Gözyaşı ve Gülümseme*") olarak bilinen topluluk bir seyahat tiyatrosu olarak başlamış ve Eğitim Bakanlığı tarafından alınan bir kararla Ulusal Tiyatro olarak yeniden adlandırılmıştır. Bu dönemde ünlü Bulgar oyun yazarı Ivan Vazov, tiyatronun halk için "en büyük eğitim aracı" olarak kabul edilmesini desteklemiştir.⁵⁶

Makedon dram yazarı Trajçe Katsarov, "*Makedonya Tiyatrosu'ndaki Oyunculuk ve Yönetim*" adlı kitabında yayımladığı *Seyahat Eden Oyuncu – Cazibe ve Fedakarlık*" başlıklı denemesinde, seyahat eden tiyatroların, neşeli oyuncu grupları olduklarını tasvir etmiştir. Seyahat tiyatrolarının oyuncularını, çoğu durumlarda halk tarafından toplumun alt tabakalarından çıkmış insanlar olarak kabul ediliyor, kurnaz çalgıcı olarak biliniyorlardı. Gezici tiyatrolarda oyuncu olabilmek için adayın çok seyahat edip farklı yerlerde performans sunmuş olması gerekiyordu. Bunu yapamayan oyuncular yerlerinde kalıp oyunculuk mesleklerine devam etmişlerdir. Sürekli gezen ve böylece kendini oyuncu olarak geliştirebilen aktörler ise, oyun, dans ve şarkı performanslarını iyi bir şekilde

⁵⁵ Stoyanoska, **a.g.e.**, s. 22-30.

⁵⁶ Stoyanoska, **a.g.e.**, s. 22-30.

öğrenip profesyonel oyuncu haline geliyorlardı. Bu oyuncular, izleyici ile jestler yardımıyla iletişim kurabilme ustaları olarak bilinmekteydiler.⁵⁷

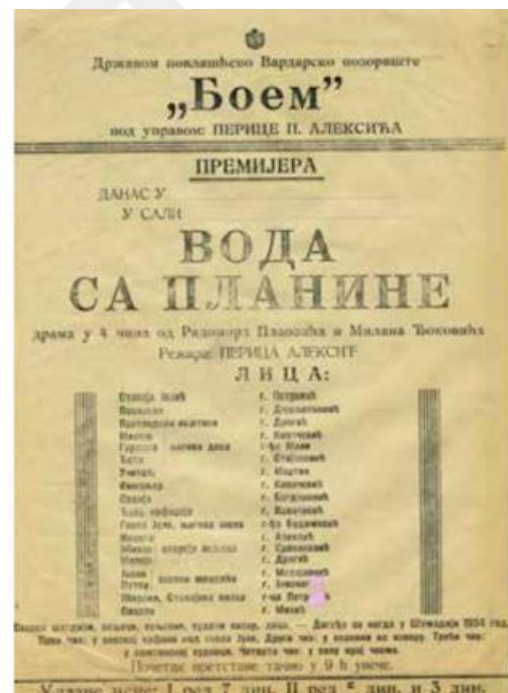
Gezgin tiyatrocuları araştıran Stoyanoska, iki dünya savaşı arasındaki dönemde yayımlanan gazete haberlerini derlemesi sonucunda, bugünkü Makedonya topraklarında seyahat eden tiyatro topluluklarının fenomeni, Voydan Çernodrinski'nin "Makedon Kanlı Düşünü" adlı eserinin 21 Kasım 1900 yılında sahnelenmesi sonrasında başladığının sonucuna varmıştır **(Res. 30)**. Bu dönemde, saygın Makedon aktörleri tarafından sahnelenen gezici tiyatrolar arasında Petre Prličko'nun "Gri Kuş" gezgin tiyatrosu, Peritsa Aleksik-Veleşanets'in yetkilendirilmiş Vardar gezgin tiyatrosu, "Boem" ve Dimçe Trajkovski'nin "Skopsko Malo Pozoriste" adlı tiyatrosu bulunmaktadır. Daha sonra tanınmış Makedon aktörleri olan bu iki kişi, performanslarını kahvehanelerde, avlularda ve özellikle açık mekanlarda sergilemişlerdir. Dimçe Trajkovski'nin tiyatrosu başlangıçta bir yerel Üsküp tiyatrosu olarak kurulmuştur, ancak o da Üsküp çevresinde dolaşp oyun icra etmiştir. Bu oyunlarla gezgin tiyatro grupları hakkında yapılan haberler her zaman gazetenin baş sayfasında yer almıştır **(Res. 31)**.⁵⁸

⁵⁷ Trayçe Kacarov, "Patuvački Akter-İskuşenie i Odreduvanye", Ed. Lujina Yelena, "**Akterstvoto i Rejiyata Vo Makedonskiot Teatar**", Uviverzitet Sv. Kiril i Metodiy, Skopye, 2023, s. 50-80.

⁵⁸Kocarov, **a.g.e.**, s. 50-80.

Resim: 30: “Makedon Kanlı Düğünü”, Voydan Çernodrnski’nin Tiyatro Gurubu, 1928, (Makedonska drama i teatar-sovremeni refleksii, Skopje, s. 28)

Resim 31: “Boem” adlı tiyatro grubunun afişleri, 1924, (Makedonska drama i teatar-sovremeni refleksii, Skopje, s. 29)

Bu tiyatroların repertuarları, Kuzey Makedonya'nın yanı sıra Sırbistan, Bulgaristan ve Bosna gibi yerleşim yerlerindeki tiyatroların repertuarlarından ilham almıştır. Genellikle repertuarları, resmi tiyatroların sahnelerinde başarılı olan yerel milli

dramaları içermekte aynı zamanda farklı türlerdeki oyunları da kapsamaktadır. Bu tür oyunlar duygusal dramalar, vodvil ve fantastik-büyülü oyunlar gibi çeşitli türlerde olabilmekteydi ayrıca oyunların oynandığı özgün mekanlar nedeniyle de izleyici tarafından eğlenceli bulunmaktaydı. Sonuç olarak gezgin tiyatro grupları olgusunun kökeni, “skomrailere” veya daha eski zamanlardan, antik tiyatro performanslarına dair efsanelere (Thespis hikayesi gibi) ya da antik tiyatrolardaki gerçek performans verilerine dayanmaktadır. Bu olgunun ortak kökeni, iletişim olasılıkları ve oyun tarzları, davranış biçimleri ve tiyatro sanatına özgü bakış açılarındaki tarihsel çeşitlilik nedeniyle, gezgin tiyatro gruplarını veya daha spesifik olarak gezgin tiyatrolarını Balkanlar'ın ortak içsel tarihine ait bir parça yapmaktadır.

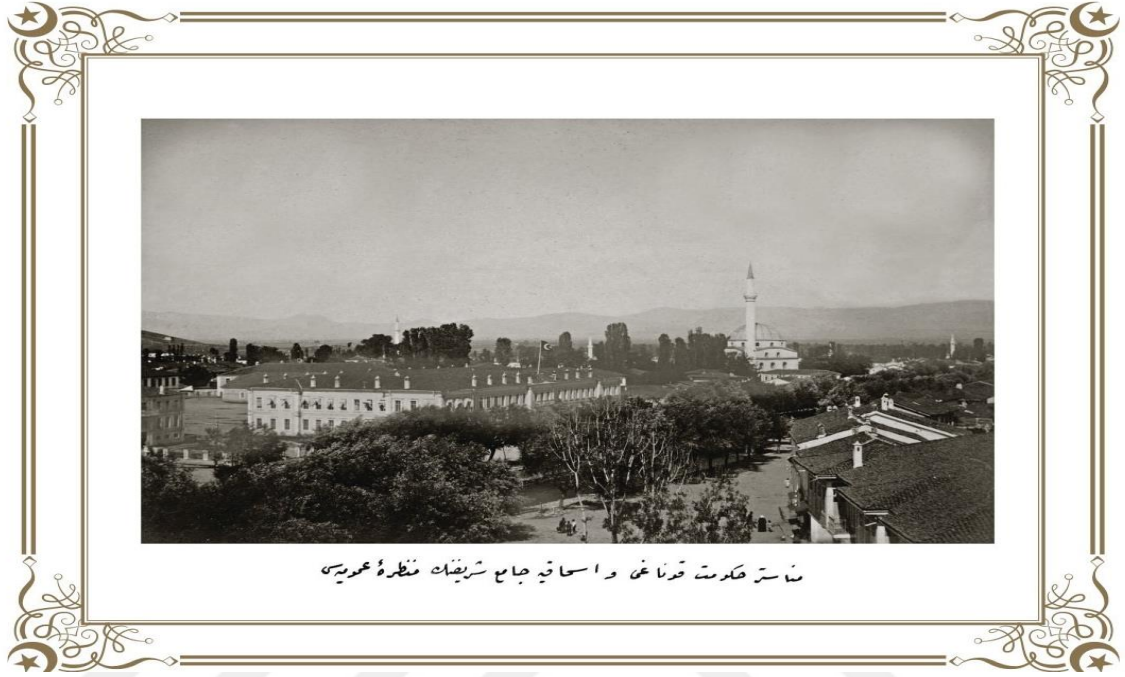
İKİNCİ BÖLÜM

MİLLİ KURUM ÜSKÜP TÜRK TİYATROSU'NUN KURULUŞU VE 1963 DEPREMİNE KADAR GELİŞİMİ

2.1 II. Abdülhamid Döneminde Üsküp'te İmar Faaliyetleri ve İlk Tiyatro Binasının İnşası

II. Abdülhamid döneminde bilhassa Balkanlarda yoğun imar faaliyetleri görülmüştür. Nitekim Üsküp, Tanzimat'tan sonra 1869 yılında Prizren vilayetine bağlı bir sancak haline gelmiştir. 1875-76 yılları arasında ise Manastır'a bağlanmıştır. Tanzimat sonrasındaki bu kent yönetimi hakkında Musa Çadırcı, Osmanlı Devleti'nde Tanzimat'a kadar devlet yönetiminin ordu ve adliye olmak üzere iki kuruma dayandığını yazmıştır. Tanzimatla birlikte de üçüncü bir kurum olarak “mülki yönetim” oluşturulmuştur (**Res. 32**).⁵⁹

⁵⁹ Musa Çadırcı, “Tanzimat'tan Cumhuriyete Ülke Yönetimi”, Ed. Murat Belge, **Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türkiye Ansiklopedisi**, İletişim Yayınları, İstanbul, 1985, s.230.

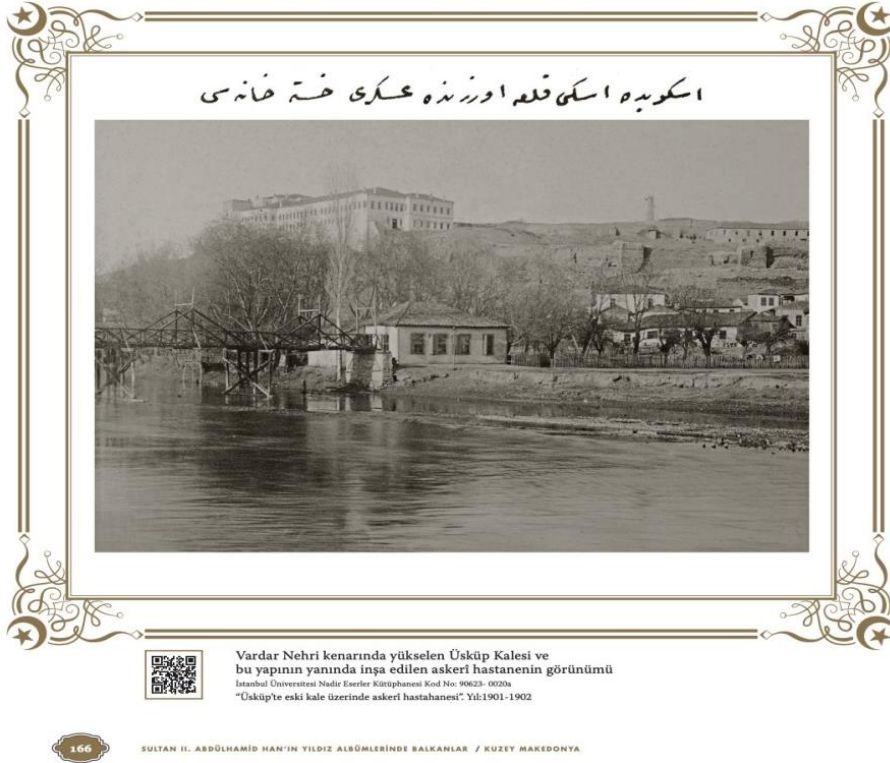

Resim 32: II Abdülhamid Döneminde Manastır Hükümet Konağı (solda) ve İshakiye Camii'nin (sağda) görünümü, İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi, 1901-1902. (II Abdülhamid Han'ın Yıldız Albümlerinden Balkanlar, Ankara, s.165)

İmar faaliyetlerinden kısaca bahsedilmesi gerekirse o dönemde, Üsküp'te hükümet konağının yenilenmesi, hapishanedeki su yollarının onarılması, telgraf ve posta binasının inşaatı ve askerler için hastane yapılması durumu söz konusu olmuştur. Aynı zamanda önemli bir kültürel değere sahip olan Üsküp Kalesi'nin de onarımına başlanmıştır. Mucize Ünlü makalesinde yapılan onarımdan önce harap vaziyetteki kale duvarlarının birçok yerinden büyük taşlar düşerek tehlike yarattığını vurgulamıştır. Üsküp kasabasında, kale içinde askerler için halkın nakdi yardımlarıyla yapımına başlanan 300 yatak kapasiteli hastane bu dönemde tamamlanarak hizmete açılmıştır.⁶⁰

⁶⁰ Mucize Ünlü, "II. Abdülhamid Döneminde Üsküp'te İmar Faaliyetleri", **Gamer**, S .1, 2012, s. 165-186.

Bu sırada eğitim alanında da imar faaliyetleri devam etmektedir. Üsküp'teki medreselerin de onarımı yapılmıştır. “Bunlardan Sultan Murat, İshak Bey, Mustafa Paşa ve Yahya Paşa medreseleri tadilatın sonra eğitim vermeye devam etmiştir. Bu dönemde 1895 yılında bir sanayi eğitim kurumu da tesis edilmiştir.”⁶¹ Fakat onarımı ve inşası yapılan ve aynı zamanda günümüze kadar ayakta kalabilen yapıların çoğu mektep yerine camiler, hamamlar, hanlar ve köprüler olmuştur (Res. 33).

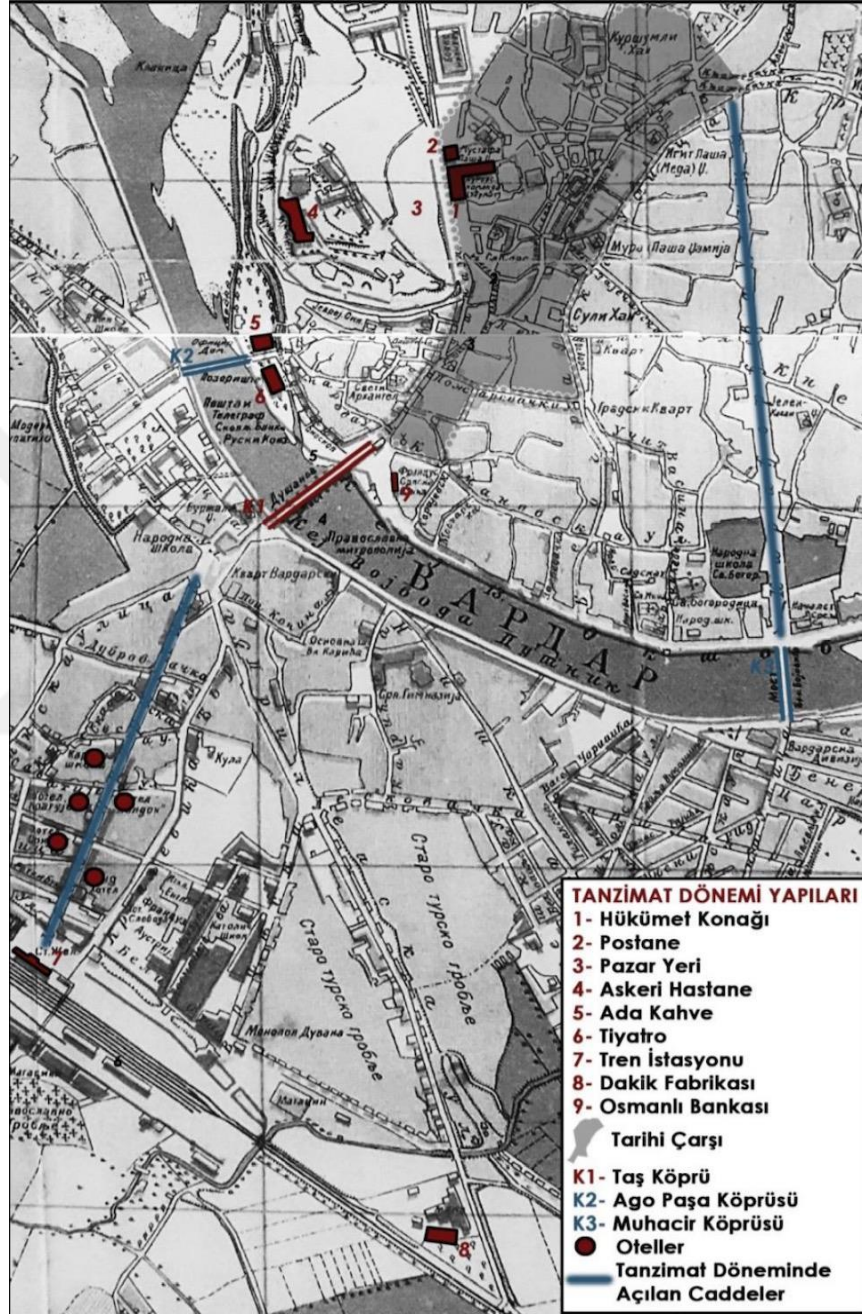
Resim 33: Vardar Nehri kenarında yükselen Üsküp Kalesi ve bu yapının yanında inşa edilen Üskü Askeri Hastanesi'nin görünümü, (İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi, 1901-1902). (II Abdülhamid Han'ın Yıldız Albümlerinden Balkanlar, Ankara, s.166)

⁶¹ Ünlü, a.g.e, s.165-186.

2.1.1 Üsküp Türk Tiyatrosu'nun Yeri ve Konumu

Üsküp'te ilk Türk tiyatro binası ile ilgili haberler *Birlik* gazetesinde yayınlanmıştır. Gönül Bektaş, yaptığı araştırmalar sonucu Üsküp tiyatrosunun konumu için daha önce tiyatro etkinliklerinin yapıldığı yerlere çok yakın olduğunu belirtmiştir. Tiyatro, eski Üsküp'ün kurulduğu yakada, Vardar Irmağı'nın kıyısında, Ada kahvehanesinin çok yakınında, kalenin altında ve Yahudi mahallesinin bitişiğinde yer almaktadır (**Res. 34**). Başbakanlık Osmanlı Arşivi'ndeki vaziyet planı incelendiğinde tiyatro binasının iki yakayı birleştiren ve kentin en işlek yeri olan Taş Köprü'nün çok yakınında olduğu netleşmektedir⁶².

⁶² Gönül Bektaş, "Üsküp'te Osmanlı Tiyatrosu", **Mimar**, S.3,2015, s.78-83.

Res 34: “Üsküp Haritası” Tanzimat döneminde kentteki yapılar ve Üsküp Türk Tiyatrosu’nun konumu,1914 (<https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/508359> , Erişim Tarihi: 7.12.2023)

Üsküp'te bulunan Etnolojik Araştırmalar ve Uygulamalı Antropoloji Merkezi (CEIPA)⁶³, nin verdiği bilgilere göre de Üsküp'te inşa edilmiş ilk tiyatro binası, tam olarak kahvehane Ada'ya yakın Vardar İskelesi'nde, yani bugünkü Makedon Opera binasının bulunduğu yerdeydi. Maddi imkanların yetersizliğinden dolayı mütevazı süslemelere sahip olan bu tiyatro binası ahşaptan yapılmıştı. Bina, dikdörtgen bir plana sahip olup, 20 metre genişliğinde, 37 metre uzunluğunda ve 14,5 metre yüksekliğindeydi. Binanın giriş katında galeri ve yirmiden fazla loca bulunmaktaydı. Almanya'nın Dusseldorf kentinde yapılmış olan sahne ferah ve zengin bir dekorasyona sahipti. Oditoryum 700 seyirci kapasitesine sahipti, salonun aydınlatması için gaz lambaları ve ısıtması için de sobalar kullanılmıştı. Tiyatro binasının önünde ise şadırvanlı bir bahçe bulunmaktaydı. Bu tiyatroda, Şemseddin Sami, Namık Kemal gibi döneminin ünlü Osmanlı yazarlarının eserleri sahnelemiş; ünlü aktör Burhaneddin Efendi performanslar sergilemişti. Mikayan, Seferia ve Ahmet Fehmi gibi birçok ünlü tiyatro oyuncusu Üsküp Tiyatrosu'na konuk olmuştu. Tiyatroda balolar, koro konserleri ve film gösterileri de yapılmıştı. Tiyatro, kuruluşundan sadece birkaç yıl sonra, 1913'te bir yangında yok olmuştu **(Res. 35)** ⁶⁴

⁶³ Etnolojik Araştırmalar ve Uygulamalı Antropoloji Merkezi (CEIPA) (Çevirmici)

<https://ceipa.pmf.ukim.mk/tr>, 1 Aralık 2023.

⁶⁴ Etnolojik Araştırmalar ve Uygulamalı Antropoloji Merkezi (CEIPA) (Çevirmici)

<https://ceipa.pmf.ukim.mk/tr/node/124> 1 Aralık 2023.

Resim 35: Üsküp'te İlk Tiyatro Binası (solda), Vardar Nehri'nin hemen kenarında,1910 (Drjaven Arhiv na Republika Severna Makedoniya, **No:1870.2.40\57**)

2.1.2 Üsküp Türk Tiyatrosu Hakkındaki Arşiv Belgeleri

Üsküp'ün tiyatro binası 1904-1907 yıllarında Mazhar Bey'in inisiyatifiyle Üsküp Belediyesi tarafından inşa edilmiştir. Tiyatro binası hakkında detaylı bir açıklamada bulunan Üsküplü yazar Hüseyin Süleyman, *Birlik* gazetesinde “*Üsküp İlk Tiyatro Binası*” mimarisi için, tiyatro binasının hafif kereste ile yapılmış olup, gayet süslü ve oldukça büyük olduğunu aktarmıştır. Aynı zamanda tiyatronun sahnesi geniş olup, sahneye yakışacak iş odaları, 13 locası ve üç galerisinin yer aldığı belirtilmiştir.⁶⁵

⁶⁵ Hüseyin Süleyman, “Üsküp'te İlk Tiyatro Binası”, *Birlik*, S. 400, 1961, s. 6-7.

Tiyatro binasının inşaatı ile ilgili arşiv belgelerinde belediye reisi Sabıkı Sadi Efendi'ye yazılan mektupta tiyatro inşasına başlandığı, inşaat için ayrılan bütçe, süreç ve bazı başka detaylar ile ilgili bilgiler mevcuttur. Bu mektuba göre, Taşköprü'nün yukarı yönünde, sirk cambazlarının oyun icra edebileceği ahşaptan yapılmış, 25 m uzunluğunda, 20 m genişliğinde ve 4,5 m yüksekliğinde bir alan oluşturulması planlanmıştır. Bu alan için sirk cambazlarına yıllık 50 lira ödeme yapılacaktır, tutanak tutulacak ve daha önce devlet bürokrasisinde görev yapmış Şakir Paşa Hazretleri'ne bilgi verilecektir. Uygun bulunması durumunda, ahşaptan tiyatro salonunu kiralama bedeli olarak vilayet kanunlarına uygun şekilde 250 lira, dört yıl süresince ödenmek üzere belirlenmiştir.⁶⁶

Osmanlı Arşivi'nde Üsküp'teki tiyatro binasının inşaatının maliyeti hakkında belgeler yer almaktadır. Belgenin içeriğinde tiyatronun inşaat bütçesi için Rumeli valisi maliyetin toplanması için İngiltere ve İtalya müşavirleri tarafından uygun verilebilecek teklifle karşılıklı bir anlaşma yaparak, Üsküp'teki tiyatro binasının inşaatı ve süslemeleri için gerekli olan maliyet tutarı olarak dört beş bin liraya kadar bir para gerektiği ifade edilmiştir. 750 numaralı resmi daire tarafından yazılan bu yazının gerekli kurumlara gönderilmesine karar verilmiştir.⁶⁷

Üsküp'teki tiyatro binasının Avusturya vatandaşları tarafından kullanılma isteğine dair arşiv belgeleri bulunmaktadır; ancak bu talebin reddedildiğini gösteren belgeler de mevcuttur. Padişah tarafından, Üsküp'te Avusturyalılar tarafından tiyatro adı altında herhangi bir etkinlik düzenleme girişimine izin verilmemesi yönünde bir emir verilmiş ve bu talimat, kraliyet makamı aracılığıyla 1906 tarihli bir telegrafla iletilmiştir. Avusturyalıların bu konudaki faaliyetlerine dair elimizde herhangi bir bilgi veya kaynak

⁶⁶ Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA), **BEO 2955/221594**, 7 Aralık 1906. Bkz: Ekler, Belge 5. Üsküp'teki Tiyatro Binasının İnşaatı Hakkında, Osmanlı Arşivi (BOA), **BEO 2955/221594**, 7 Aralık 1906, s.169.

⁶⁷ Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA), **BEO 2937/220243**, 26 Aralık 1906. Bkz: Ekler, Belge 6. Üsküp'teki Tiyatro Binasının İnşaatının Maliyeti Hakkında (BOA), **BEO 2937/220243**, 26 Aralık 1906, s.170.

bulunmamaktadır. Ayrıca, üç yıl önce belediye adına inşa edilen tiyatro binasının, geçen yıl kraliyet makamı tarafından tamamlandığı belirtilmiştir. Bu tiyatro binasında yerel oyuncuların bazı eğlenceleri oldukça önemsiz ve zararsız bir şekilde sergilediği ve eğer bu tiyatro binası Avusturyalılar veya diğer yabancılar tarafından kiralanmak istenirse kesinlikle kiralanmaması, belediye tarafından yönetilmesi gerektiği ve kraliyetin iradesine aykırı bir şekilde eğlence ve etkinliklere izin verilmemesi konusunda kraliyet makamına bilgi verildiği yazılmıştır. Bu nedenle, eğer Avusturyalılar ayrıca bir eğlence mekânı tedarik etmeye çalışıyorlarsa, bu emir ve kararların uygulanmasından vazgeçilmeyeceği ve ayrıca Osmanlı hükümeti tarafından gerekli adımların da atılacağı belirtilmiştir⁶⁸.

2.1.3 Üsküp Türk Tiyatro Binasının Plan ve Mimari Özellikleri

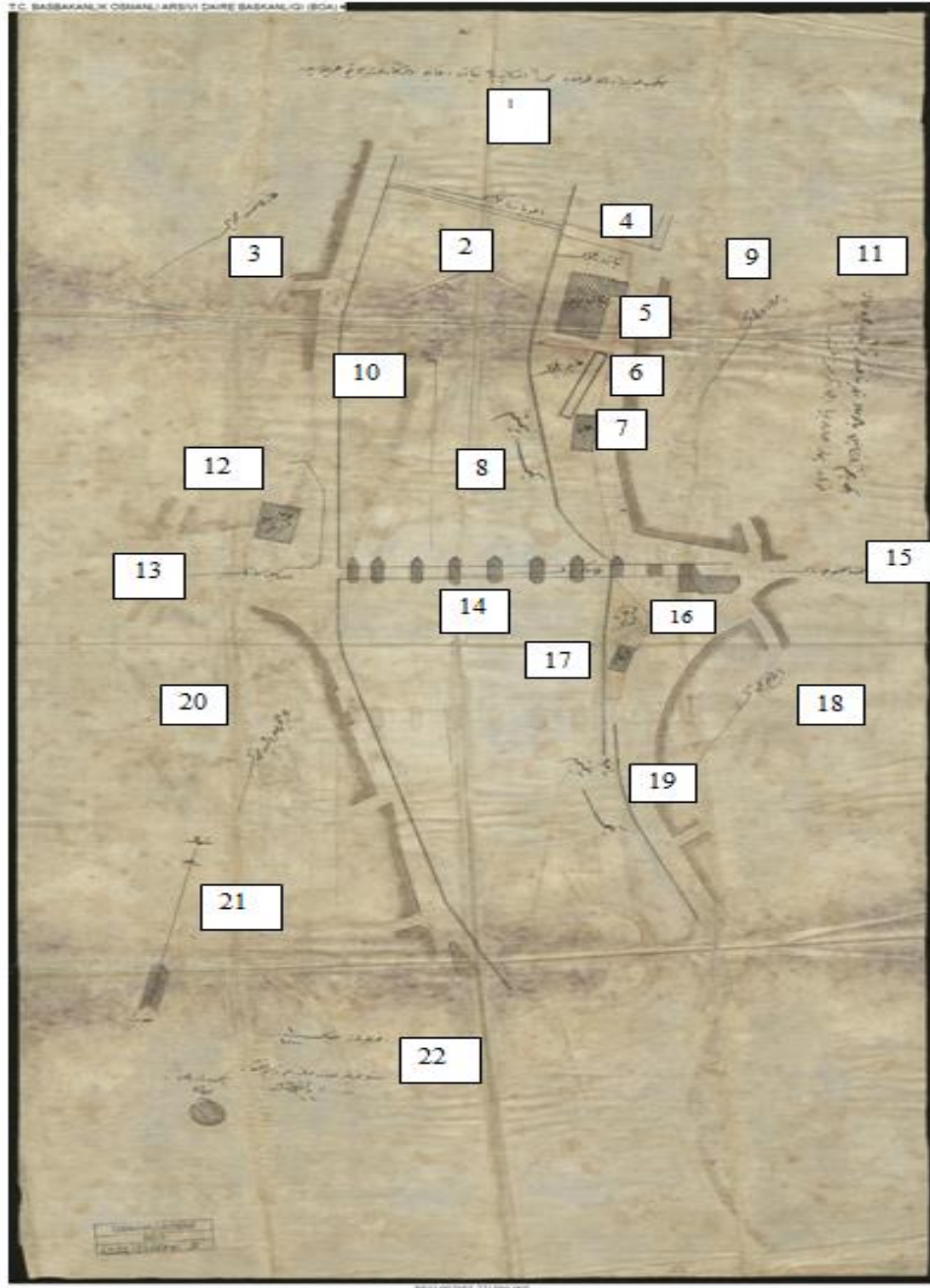
Üsküp'te 1904-1907 yılları arasında yapılan tiyatro binasının plan ve mimari özellikleri hakkında dönemin *Birlik* gazetesinde ve Osmanlı arşivinde çeşitli önemli bilgiler yer almaktadır. Makedon tiyatro yazarı Risto Stefanovski, tiyatro binasının 20 metre genişliğinde, 37 metre uzunluğunda ve 14,5 metre yüksekliğinde olduğunu kaydetmiştir. Resmi makamlar, yapının boyutlarına tepki olarak ikiye bölünmesini talep etmişlerdir. Bir bölümü tiyatro, diğer bölümü ise otel işlevi görecektir şeklinde düzenlenmesini, bir de gazino eklenmesini istemişlerdir. Vardar Nehri'nin zaman zaman taşmasından dolayı, yapının zarar görebileceği düşünülmüş, yapının yanına ve önüne bir rıhtım yapılarak, böylece kazanılan arsanın üzerine bir kiraathane ve gazino yapılması uygun görülmüştür. Kiraathane ve gazino ile birlikte 400 liraya mal olacak tiyatronun, belediyeye yıllık getirisinin yaklaşık 487,5 lira olabileceği hesaplanmıştır. Bölgeden verilen bu bilgiler hükümet merkezi tarafından değerlendirilmiş ve ikna edici bulununca inşa süreci başlatılmıştır.⁶⁹

⁶⁸ Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA), TFR.I.A. 32/3135, 28 ekim 1904. Bkz: Ekler: Belge 7. Üsküp'te Avusturyalılar Tarafından Tiyatro Adı Altında Herhangi Bir Etkinlik Düzenleme Yasağı Belgesi, (BOA), TFR.I.A. 32/3135, 28 ekim 1904,s.171.

⁶⁹ Stefanovski, a.g.e., s. 51.

Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nde yer alan ve haritada 22 numara ile işaret edildiği üzere Üsküp Belediyesi tarafından kayda geçirilmiş olan vaziyet planına göre, Üsküp Tiyatrosu ile çevresindeki yapılaşmalar şu şekildedir : 2. Ago Paşa Köprüsü, 3. Gazi Mahallesi, 4.Tiyatro bahçesi, 5. Tiyatro yapıları, 6. Gazino bahçesi, 7. Gazino, 8. Yeni rıhtım, 9. Yahudi Mahallesi, 10. Vardar Nehri, 11. Yeni rıhtım inşaaıyla nehir yatağından bahçe haline getirilen yerler sarı renk ile gösterilmiştir, 12. Burmalı Camii, 13. İstasyon Caddesi, 14. Taşköprü, 15.Tahte-i-Kala Caddesi, 16. Kırathane bahçesi, 17. Kırathane, 18 Mahalleler, 19. Rampa- Yeni Rıhtım, 20. Haraççı Selahadiin Mahallesi. **(Res. 36)**.⁷⁰ Bu harita aslında Osmanlı döneminde genel olarak tiyatroların şehrin hangi kısımlarında bulunduğunu göstermektedir. Tiyatro binası rıhtımın ve Vardar Nehri'nin yamaçlarında yer almaktaydı. Osmanlı döneminde tiyatrolardaki sanatçılar Yahudiler ve Ermeniler olduğu için, haritada görüldüğü üzere tiyatro binalarının genelde Yahudi mahallelerine yakın inşa edildiği anlaşılmaktadır. Gelen seyirci kitlesi de genelde gayri müslüm kesimden olmuştur.

⁷⁰ (BOA), **a.g.e.** BEO 2955/221594, 7 Aralık 1906. Bkz: Ekler, Belge 8. Üsküp Belediye Dairesi Tarafından Baştan İnşa Edilen Tiyatro, Gazino ve Kırathanenin Vaziyet Planı, (BOA), BEO 2955/221594, 7 Aralık 1906, s.172.

Resim 36: Üsküp Belediye Dairesi tarafından baştan inşa edilen tiyatro, gazino ve kıraathanenin vaziyet planı, T.C. Başbakanlık Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı, 1906, (Gömlek BEO 2955/221594, No:802)

“Tiyatro binası, mevcut koşullarda tiyatro için uygun değildir ve iki kısma ayrılarak bir kısmı tiyatroya, diğer kısmı ise otelimsi bir gazinoya dönüştürülmeye karar verilir. Ancak inşaat, belediyenin ekonomik durumu nedeniyle zorlaşır. Daha sonra Vardar Nehri'nde bir rıhtım inşa edilir ve bu, şehirdeki cazibe merkezini artırmak için kullanılır. Ayrıca, tiyatro binasının yanında bir kiraathane ve gazino inşa edilir ve bunlar belediyeye önemli bir gelir kaynağı sağlar.”⁷¹

Yukarıdaki metin, 13 Aralık 1906 tarihli bir raporu içermektedir. Rapor, Üsküp'teki tiyatro binasının inşası hakkındadır ve aynı zamanda Stefanovski'nin de tiyatro inşa süreci hakkında verdiği bilgiler Osmanlı arşiviyle uyumaktadır.⁷²

Ayrıca tiyatronun yapılması için gereken önlemlerin dikkate alınması için valiliğe bir yazı gönderilmiştir. Osmanlı Devlet Arşivi'ndeki Kosova valiliğe yazılan yazıda, Taşköprü'nün üst tarafındaki adada, Vilayet İdare Meclisi'nin kararına uygun olarak, belediyenin de ihtiyaçlarını karşılamak üzere *“ahşaptan bir tiyatro binasının”* inşa edilmesine izin verilmiştir. Bu binanın nehir yatağı içinde olması da herhangi bir olası soruna karşı daha sağlam ve dayanıklı bir şekilde olması gerektiği, ayrıca Vardar Nehri'nin taşkınlarından korunması gerektiği hususu, askeri ve mühendislik bakımından birer uzman veya belediye mühendisi tarafından rapor halinde sunulmuş ve mevcut durumu uygun bulunmuştur. Bu nedenle valilik makamı tarafından gereken işlemlerin yapılmasına izin verilmesi talep edilmiştir.⁷³

⁷¹ (BOA), **a.g.e** BEO 2955/221594, 7 aralık 1906. Bkz: Ekler, Belge 8. Üsküp Belediye Dairesi Tarafından Baştan İnşa Edilen Tiyatro, Gazino ve Kiraathanenin Vaziyet Planı, (BOA), BEO 2955/221594, 7 Aralık 1906, s.172.

⁷² Stefanovski, **a.g.e.**, s. 148.

⁷³ Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA), **YB.021 108/69**, 18 Ağustos 1898. Bkz: Ekler, Belge 9. Üsküp'te Ahşaptan Bir Tiyatro Yapılabilme İzin Belgesi (BOA), YB.021 108/69, 18 Ağustos 1898, s.174.

Tiyatronun inşaatıyla ilgili yapılan her detay rapor halinde Osmanlı arşivinde bulunmaktadır. Örnek olarak çatı kısmının inşaatından kimin sorumlu olduğu ve ayrıca geç kalan malzemelerin raporlardığı başka yazılar da söz konusudur.

24 Temmuz 1904 tarihinde, Köprülü Belediye Başkanlığı'na Üsküp'te inşa edilmekte olan tiyatro binasının çatısını taahhüt eden “*Esad Beyzade Mustafa Bey*”in şu anda orada bulunduğu ve söz konusu binanın çatısının tamamlandığı, bu nedenle güneşin etkisiyle çatının çatlayıp zarar görmesi olasılığına karşı taahhüdün yerine getirilmesi için derhal buraya gelmesinin gerektiği, ayrıca kendisine tebligat yapılması ve durumun açıklığa kavuşturulması gerektiği konusu vurgulanmıştır.⁷⁴

2 Eylül 1904 tarihinde Rumeli bölgesine ait genel müfettişlik, Sami Bey'e gönderdiği raporda belediye tarafından inşa edilen tiyatro için, üç ay önce düzenlenip onaylanmış olan ve halen ödenmemiş olan yaklaşık iki bin kireç taşı senedinin eksikliğine dikkat çekmiştir. Bu durum, eksik miktarın fakir esnaf tarafından ödenmediği izlenimini uyandırmakta ve talep edilen miktarın ödenmemesi nedeniyle mağduriyet yaşandığı ifade edilmektedir. Ayrıca, bu nedenle söz konusu miktarın ödenmesi için gerekli talimat ve fermanın verilmesi talep edilmiştir. Raporda alınacak karar ve iradenin saygıdeğer yetkililere ait olduğu belirtilmiştir. Bu rapor, Üsküp'te faaliyet gösteren kireç üreticisi Gorgi İstavro tarafından sunulmuştur.⁷⁵

Hangi arşive ait olduğu bilgisine ulaşılmayan 1904 yılına ait aşağıdaki fotoğraf dikkatlice incelendiğinde, fotoğrafın hemen solunda henüz inşaat süreci yeni başlamış olan Üsküp Türk Tiyatro binası görülmektedir. Arşiv belgelerinde ahşap ihtiyacına

⁷⁴ (BOA), **a.g.e.**, YB.021 108/180, 18 Ağustos 1904. Bkz: Ekler, Belge 10. Üsküp'te İnşa Edilmekte Olan Tiyatro Binasının Çatısı Hakkında (BOA), YB.021 108/180, 24 Temmuz 1904, s.175.

⁷⁵ (BOA), **a.g.e.**, TFR.I.ŞKT 52/5149, 2 Eylül 1904. Bkz: Ekler, Belge 11. Rumeli Bölgesine Ait Genel Müfettişlik Sami Bey'e Gönderdiği Rapor (BOA), TFR.I.ŞKT 52/5149, 2 Eylül 1904 s.176.

değiniilmektedir.⁷⁶Yapının ana iskeleti tesis edilirken ahşap dikmelerden yararlanıldığı görülmektedir. Ayrıca üst örtüsünün şekli de bu fotoğrafta seçilebilmekte tiyatro binasının iki kademeli bir çatıyla örtülü olduğu net olarak görülmektedir (**Res 37**). Tepede kale ve askeri hastane ile tiyatro binasının hemen sağında Yahudi mahalesindeki sivil mimarlık örnekleri, evler yer almaktadır.

Resim 37: Üsküp'te yapılacak olan ilk tiyatro binasının inşa süreci,1904,
(https://mk.m.wikipedia.org/wiki/%D0%9F%D0%BE%D0%B4%D0%B0%D1%82%D0%BE%D1%82%D0%B5%D0%BA%D0%B0:Stariot_i_noviot_turski_teatar.jpg Erişim
Tarihi: 07.12.2023

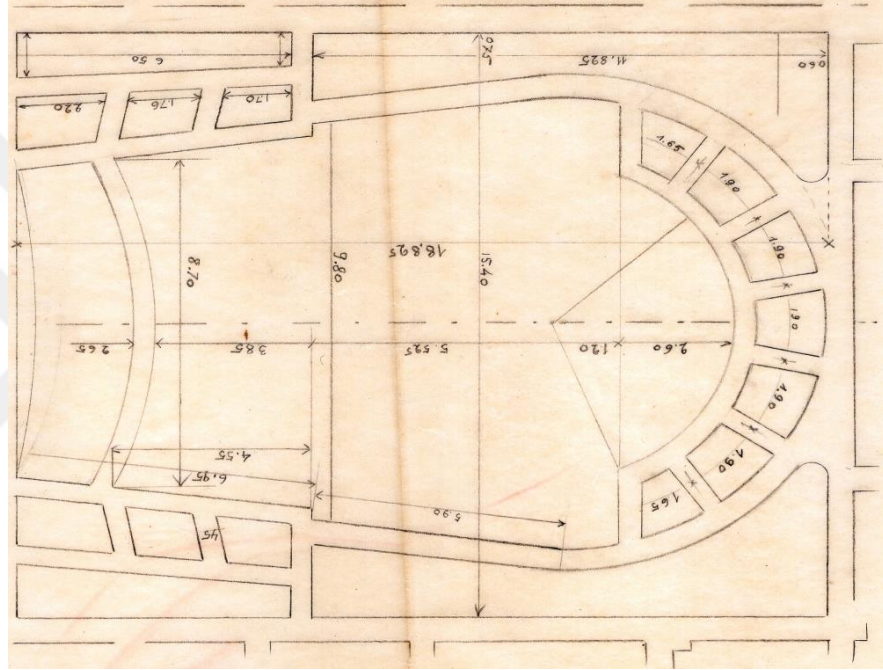
⁷⁶ (BOA), **a.g.e.**, TFR.I.ŞKT 52/5149, 2 Eylül 1904. Bkz: Ekler, Belge 11. Rumeli Bölgesine Ait Genel Müfettişlik, Sami Bey'e Gönderdiği Rapor (BOA), TFR.I.ŞKT 52/5149, 2 Eylül 1904,s.176.

Zaman içerisinde tiyatro inşaatıyla ilgili sorunlar giderilmiştir. Şehrin merkezinde yapılan bu binanın inşaatına “*Mazhar Bey*” yönetimiyle devam edilmiştir. İnşaat devam ederken, vali vekili Ferik Saadetlü Salih Zeki Paşa tarafından yine inşaatın durdurulmasına karar verilmiştir. Bu kararlara göre, tiyatro binasının tiyatro için uygun olmadığına ve yeni bir binaya ihtiyaç duyulduğuna karar verilmiştir. Bu nedenle mezkûr mukavele feshedilip ve binanın yeniden inşa edilmesi gerektiği belirtilmiştir. Yapılan resmi hesaplamalara göre, bu inşaatın maliyetinin 83.030 kuruş olacağı belirtilmiştir. Valilik saadetlü Mazhar Bey Efendi’nin yönetiminde, vilayet idare meclisi tarafından özel bir komisyon tarafından yeniden inşaata başlanılmıştır. Mukaveleye ödenen taksitler geri iade edilip ve inşaat için ayrılan bütçe, tiyatro perdeleri, mobilyaları ve diğer aydınlatma ve ses ekipmanlarına kullanılmak üzere tahsis edilmiştir.⁷⁷

1913’teki yangınla yok olan (askerler tarafından yakılan) tiyatro binasının yerine 1921 tarihinde yeniden bir tiyatro binası inşa edilmeye başlanılmıştır. 1925 yılına ait plan, bu tarihe ait tiyatro binasının sahne binasını ve localarını göstermektedir. Bu planı yapan mimar Yosip Bukovac’tır. Yeni inşa edilen tiyatronun ismi *Makedon Halk Tiyatrosu*

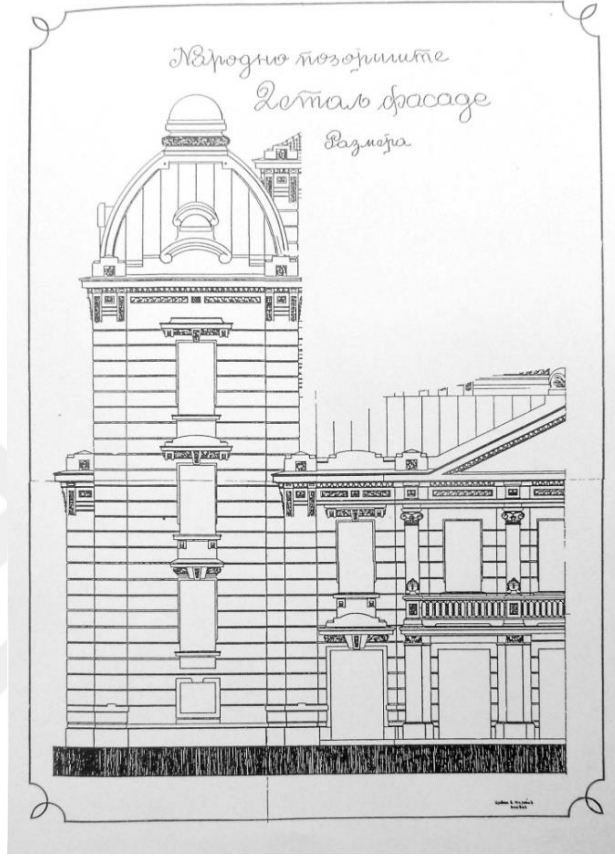
⁷⁷ (BOA), a.g.e., BEO 2955/221594, 28 Ekim 1904, Bkz: Ekler, Belge 12. “Mazhar Bey” Yönetimiyle Tiyatro İnşaat Süreci (BOA) BEO 2955/221594, 28 Ekim 1904 s.177.

olmuştur. *Makedon Halk Tiyatrosu*'nun resmi açılışı tarihi 26 Ekim 1927 yılında yapılmıştır.⁷⁸ (Res. 38) (Res.39).

Resim 38: *Makedon Halk Tiyatrosu*,1925 (1913'teki yangından sonra inşa edilen yeni tiyatronun sahne binası ve loca çizimi),(
https://mk.wikipedia.org/wiki/Македонски_народен_театар, Erişim Tarihi:
18.12.2023)

⁷⁸ Stefanovski, a.g.e., s. 60.

Resim 39: *Makedon Halk Tiyatrosu*, 1925 (1913'teki yangından sonra inşa edilen yeni tiyatronun çatısının çizimi),
(https://mk.wikipedia.org/wiki/Македонски_народен_театар, Erişim Tarihi: 18.12.2023)

2.2 Kuruluşundan (II. Abdülhamid Döneminden) 1949 Yılına Kadar Üsküp Türk Tiyatrosunun Varlığı ve Sahnelenen Oyunlar

Birlik gazetesindeki yazısında Hüseyin Süleyman, Üsküp'te kurulan ilk tiyatro binasına dair detaylı bilgiler vermiştir. Makalesinde tiyatro binasının belediye idaresi tarafından İstanbul ve Selanik'ten gelen kumpanyalara kira ile verilerek, bunların derme çatma hazırlıkları ve komedi (komik) oyunlarının sergilendiğini anlatılmıştır. Nitekim

Fransız Manakian ve Seferian kumpanyası Üsküp'te "*Altın İğne*" adlı tiyatro piyesini ilk defa burada oynamıştır.⁷⁹ Stefanovski ise oynanılan ilk oyun için, 1908 yılı Jön Tük Hareketi'nin sona ermesiyle yetinmeyen Üsküp'teki aydınların, hareketin etkilerinden faydalanarak *Vatan yahut Silistre* adlı oyununu, Üsküp tiyatrosunda sahneleme teşebbüsünde bulunduklarını söylemiştir.⁸⁰ Bu durumun bir uzantısı olarak "*İttihadı Terakki*" fırkası ise kendi siyasi maksadını uygulamak için idadi mezunlarının başaramayacağı bahanesiyle buna muhalefet eden bir durum oluşturmuştur. Bu piyesin Selanik askeri talebeleri tarafından verilmesi istenmiştir. Bu duruma İdadiye mezunları uyum göstermemiştir. Bunun üzerine gençlerin araları açılmış ve idadi mezunları kendi iradeleriyle piyesi "menfaati hayriye" namına sahneye çıkarmaya karar vermişlerdir. Uzun ve çetin bir savaştan sonra piyes seyircilere sunulmuş ve 240 Osmanlı altını gibi bir gelir elde edilmiştir. İdadi mezunları, İstanbul'un meşhur dram aktörlerinden Burhanettin Bey'i Üsküp'e davet etmişlerdir. Bununla birlikte "*Napoleon Bonaparta*" adında bir piyes oynanmıştır. Bu piyeslerin sahnelenmesine çaba gösterenler ise Hana Şükrü ve Ferit Bayram olmuştur. Tüm bu süreçlerin ardından bu tiyatro binası 1913'te askerler tarafından yakılmış olup, 1918 yılına kadar Üsküp'te tiyatro faaliyetleri yapılmamıştır. Fakat 1918 yılından sonra milli tiyatro faaliyetleri tekrardan başlamıştır.⁸¹

1912 yılında *Öğrenciler Dernekleri* dergisinde, Üsküp devlet erkek lisesinin 40. yıl dönümü münasebetiyle Y.S Popoviç'in "*Kir Yanya*" temsilinin sunulduğu bilgisi yer almaktadır. Aynı zamanda bu yazıda "*Şubat ve Vatan*" Türk milliyetçi gençlik grubu adı geçmektedir."⁸² Tiyatro tarihçisi olan Stefanovski sadece Türk tiyatrosu hakkında değil aynı zamanda Balkan tiyatrosu hakkında da araştırmalar yapmıştır. Ayrıca 1912'den

⁷⁹ Hüseyin Süleyman, "Üsküp'te İlk Tiyatro Binası", **Birlik**, S. 400, 1961, s.8.

⁸⁰ Stefanovski, **a.g.e.**, s. 96-97.

⁸¹ Stefanovski, **a.g.e.**, s. 96-97.

⁸² Stefanovski, **a.g.e.**, s. 96-97.

1941'e kadar Yugoslavya'da Türklerinin dram ve tiyatro sanatının tarihi hakkında çok az bilgi mevcuttur. Bu bakımdan bu bölüme yer verilememiştir.⁸³

Makedonya'nın önemli oyuncularından olan Lütfü Seyfullah da Üsküp Türk Tiyatrosu'na girmeden önce çubukçu dükkanında çalışıp, Makedonya Kurtuluş Savaşı bittikten sonra bahriye subayı olarak görevine devam etmiştir. Abduş Hüseyin ise, Üsküp'e dönünce dilekçe verip seçmelere katılarak Üsküp Türk Tiyatrosu'na atanmıştır. Tiyatronun başlangıç tarihi oyuncu Abduş Hüseyin'e göre, 1938-39 yıllarında ileri görüşlü Türk gençleri "*Poštanski Dom*"da Nazım Hikmet'in şiirsel "*Yuvarlak Bir Masa Dört Bardar*" adlı oyununu Türk halkına başarıyla sunmuşlardı. Kurtuluştan sonra 1945-46 yıllarında "*İrfan ve Tefeyyüz*" öğrencileri bol bol şiir okuyup "*Hep Beraber Hürriyet İçin*" adlı bir perdelik oyununu başarıyla oynamışlardır."⁸⁴

Üsküp Türk tiyatrosunun kuruluş tarihleri hakkında en fazla ayrıntılı bilgi *Birlik* gazetesi ve *Sesler* dergisinde yer almaktadır. Kuruluş tarihinin yanı sıra, tiyatro yazarları ve oynanılan ilk resmi piyesler hakkında da bu dergilerde bilgiler mevcuttur.

Makedonya'nın önemli yazarlarından olan Mustafa Karahasan'ın 1948 yılında yazmış olduğu "*İnandırma*" eseri *Tefeyyüz* ilkokulu salonunda 800 kişi karşısında kadınların ferace açılış töreni için oynanmıştır.⁸⁵ Bu olay Türk tiyatrosunun resmi olmayan kuruluş tarihlerinden bir tanesi olmuştur. Bu oyun hiçbir bürokrasi formalitesine dayanmadan halkla beraber yapılan bir dayanışmanın örneğini sergilemektedir.

1948 yılında "*İnandırma*" başlığı altındaki tek perdelik oynanan piyeste ihtiyar rolünde Cevat Hüseyin, kadın rolünde Fatma Süleyman, kapıcı rolünde Şerafettin

⁸³ Stefanovski, **a.g.e.**, s. 96-97.

⁸⁴ Saadet Nebi, "Bence Bu Tiyatro Politik Bir Gereksinimden Değil İhtiyaçtan Doğmuştur", **Birlik**, S. 4005, 1991, s. 10.

⁸⁵ Hasan Yusuf, "Yeni Yol" Cemiyeti Seçimler fondu Adına Geniş Bir Müsamere Verdi, **Birlik**, S. 75, 1948, s. 4.

Hayrettin yer almıştır. Necati Zekeriya'nın idaresi altındaki koro tarafından iki marş söylendikten sonra, Musa Halim tarafından “*Ak Sadeler*” ve Sabri Feyzullah tarafından ise “*Bulut Gelir*” şiirleri okunmuştur.⁸⁶

Tiyatronun kurucuları o dönemde genelde güzel sanatlar mezunlarıdır. Tiyatronun kurucularının isimleri *Birlik* ve *Sesler* dergisinde şöyle sıralanmıştır: Üsküp'te Eyüp Sali Ümer, Abduş Hüseyin, Şerafettin Nebi, Cevat Hüseyin gibi Türk ressamlarıdır (**Res. 40**). Bu şahıslar, Üsküp Türk Tiyatrosu'nun kurulmasında yardımcı olmuşlardır. Türk ressamları sanatlarını özgürce yansıtabilmişlerdir. Örneğin, Abduş Hüseyin orta öğrenimi esnasında güzel sanatlar okurken aynı zamanda portreler de çizmiştir. Bu portrelerden biri “*Feracesiz Türk Kadını*”dır (**Res. 41**).⁸⁷

⁸⁶ Fahri Kaya, “Tiyatro ve Dram Edebiyatı”, **Birlik**, S. 5562, 2000, s. 19.

⁸⁷ Hasan Yusuf, “Türk Azınlığı Arasında Ressamcılık”, **Birlik**, S. 101, 1949, s.4.

Resim 40: “Üsküp Türk Tiyatrosunun kurucuları” İkinci sıradan sağdan sola Musa Halim, Lütfü Seyfullah, Mahmut Kıratlı, Cait Yaşar, Recai Zekeriya ve Hafis Züber yer almaktadır, 1948 yılı (**Birlik Gazetesi**, Üsküp, S. 108, s.5)

Resim 41: "Feracesiz Türk Kadını"- Abdurrahman Hüseyin (Ressam), 1949 ((**Birlik Gazetesi**, Üsküp, S.110. s.4)

Üsküp Türk tiyatrosu aslında o zamandaki toplumun, yaşanan savaşlardan sonra birbirine kenetlenme ve Balkan coğrafyasında oluşan farklı etnik kültürlerin sahne üzerinde sanatla bir arada yaşama sentezinin somut bir örneğini oluşturmuşlardır. Türkçe olarak yayınlanan *Birlik* gazetesinden sonra ilk Türkçe tek perdelik tiyatro oyunları, resmi günlerde okunulan Türkçe şiirlerin icra edilmesi gibi etkinliklere başlatılmıştı.

2.3 1949'dan -1963 Yılı Depremine Kadar Azınlıklar Olarak Türk Tiyatrosu'nun Varlığı

Azınlıklar Türk Tiyatrosu'nun 1939'dan başlayarak Türk dilinde oyunlar sergilemesi ve genel olarak etkinlikleri Türkçe olarak sürdürmesi zor şartlarda

gerçekleşmiştir. 1939 yılında Kültür Cemiyeti'nin çatısı altında Mustafa Karahasan yönetimi altında edebiyat kolu kurulmuştur. Bu edebiyat kolunun faaliyetleri hakkındaki bilgilere *Birlik* gazetesi üzerinden ulaşmak mümkündür. Gazetenin haberlerine göre, bu kolun toplantılarına Refik Şerif, Şeraffetin Nebi, Selam, Ömer İsa, Süreyya Yusuf gibi şahıslar katılmıştır. Bu kişiler salonlarda, kır gezilerinde, çeşitli toplantılarda ve farklı şehirlerde (Prizren, Kalkandelen, Kumanova, Köprülü, Manastır) Nazım Hikmet'in uzun şiirlerini tiyatro parçaları haline getirip sahnelemişlerdir. Aynı zamanda onlar hem oyuncu hem yönetmen rolünü üstlenerek tiyatro salonlarında, Vardar Nehri kıyısında bulunan "Sokolane" posta salonunda "Kerem Gibi" ve "Dört Kişi – Dört Bardak" piyeslerini dram halinde oynamışlardır. Kimileri sahnede kimileri de seyirci arasına karışıp balkonlarda yüksek sesle dizeler okumuştur. Hamdi Demir ve Ramadan Mahmut gibi oyuncuların 1946 yılının Ekim ayında Manastır'da gösterdikleri performansın dönemine göre farklı olduğu haber olarak basında yer almıştır.⁸⁸ 1947'lerin başlarında *Birlik* gazetesi için zor bir dönem olmuştur. O dönemlerde her şey OZNA⁸⁹ kontrolünde yürütülmüştür.⁹⁰

Üsküp'ün ikinci bölgesinin halk cephesinde düzenlenen toplantısında alınan kararla "Yeni Yol" derneği kurulmuştur. Bu doğrultuda bunun oluşmasına zemin hazırlayan Ramadan Mahmut'tur. Bu derneğin ismini belirleyen kişiler Mustafa Karahasan, Cevat Hüseyin ve Kamuran Tahir olmuştur.⁹¹ Bununla birlikte hem dernek kurulmuş hem de tiyatronun tekrardan oluşumu için ilk adımlar atılmıştır. Çünkü sanat adı altında her bir etkinliğe açık olan "Yeni Yol" derneği Türk milletinin toplanabileceği bir çatı olmuştur.

⁸⁸ Mustafa Karahasan, "Tiyatromuzun İlk Kuruluş Yılları", *Birlik*, S. 5565, 2000, s. 18-19.

⁸⁹ OZNA - Halkı Koruma Departmanı, 1944 ile 1946 yılları arasında var olan Komünist Yugoslavya'nın güvenlik ajansıydı.

⁹⁰ Karahasan, *a.g.e.*, s. 18-19.

⁹¹ Karahasan, *a.g.e.*, s. 18-19.

“Yeni Yol” Türk kültür derneğinde ilk defa oynanan piyes Mustafa Karahasan’ın yazmış olduğu “İnandırmak”tır (Res. 42). Bu piyes 8 Ağustos 1948 yılında Tefeyyüz ilkokulu salonunda oynanmıştır. Bundan bir yıl sonra “Şaban Hoca” eseri seyircilere sunulmuştur. Aynı zamanda “Yeni Yol” derneğinden yapılan tiyatro piyesleri, şiir okumaları ve müzik kolunun kurulmasının ardından aslında sanat dallarının ayrılmasına karar verilmiştir. Özellikle toplumun tiyatroya olan ilgisinden ötürü ayrı mekansal girişimler yapılmıştır. Birlik gazetesinde bu çalışmalar hakkında, 1950’lerdeki piyeslere, oyunculara ve kazanılan ödüllere yer verilmiştir. Mesela, “Hacer” oyunu İştîp Kültür Festivali’nde ikincilik ödülünü almıştır. Bu üç oyunun yönetmeni İdriz Emin’dir. Mustafa Karahasan Birlik gazetesindeki söyleşisinde tiyatronun kuruluş yıllarından bahsederken kendi yazdığı eserlerinin 1952 yılında Birinci Yugoslavya Kurultayı’nda Mladen Leskoviç raporunda yer aldığını kaydetmektedir.⁹² Aynı zamanda Mustafa Karahasan Knijevne Novine dergisinde yazmış olduğu bir yazıda “Makedonya’da Azınlıklar tiyatrosunun kurulması elzemdir” cümlesini kullanmıştır. Mustafa Karahasan, Birlik gazetesinin başyazarı görevinde bulunduğu zamanlarda kendi makinesinde sarı renkli kağıtlarda Üsküp Türk Tiyatrosu’nun kuruluşuna bağlı Makedonca olarak ilk defa yazı kaleme almıştır. Cumhuriyet ve Şehir Kültür Konseyi de bu tasarıyı kabul etmiştir. Yetkili toplumsal örgütler de onayladıktan sonra o zamanın Şehir Halk Heyeti Başkanı Kemal Seyfullah’ın imzasıyla 1949 yılında Türk tiyatrosu kurulmuştur⁹³

⁹² Karahasan, a.g.e., s.18-19.

⁹³ Karahasan, a.g.e., s. 18-19.

Resim 42: "İnandırmak" tiyatro oyunu, Mustafa Karahasan tarafından yazılmıştır, 8 Ağustos 1948 (**Birlik Gazetesi**, Üsküp, S.101, s.6)

Yukarıda adı zikredilen Mustafa Karahasan'ın "*İnandırmak*" eserinde, Mustafa Karahasan; Balkanlarda tiyatro tarihi, Üsküp'teki tiyatro oyunları ve ilk tiyatronun kuruluş tarihleri olan 1919 ile 1923 yılları arasında, Milli Kurtuluş savaşının ortaya çıkması ile Türkiye Cumhuriyeti'nin tüm reformlarının burada yaşayan Türklere etki etmediğini belirtmiştir. İlk kımıldamalar *Yardım* derneğinin meydana gelişiyle 1 Ağustos 1989'da kendilerini belli etmeye başlamıştır. Şehir zabıta evinde, postane evinde, halk tiyatrosunun salonunda ve her kır gezintisinde "*Dört kişi şarap içiyor*" ve "*Kerem gibi*" gibi Türk yazarlarının şiirleri sahne oyunu haline getirilip ilk defa dram oyunları oynanmaya başlanmıştır.⁹⁴

Yukarıda Mustafa Karahasan'ın belirttiği ilk oluşumlarda kendisi dışında girişimde bulunan başka isimler de mevcuttu. Bunların arasında Hamdi Demir, Kemal Seyfullah, Lütfü Seyfullah, Abdullah Musli, Selman ve Refik Terzi, Ömer İsa ile

⁹⁴ Saadet Nebi, "İnandırmak Eserimle Tiyatroya Bağlılığın Güçlenmesi", **Birlik**, S. 3995, 1990, s. 23.

Şeraffetin Nebi gibi şahısların isimlerini zikretmek gerekir. 1944-1946 yıllarında *Zafer* derneği dahilinde dram kolunun temsilleri yine zabıta evinde, tiyatroda, Manastır'daki tiyatro salonunda çalışmalarına devam etmiştir. Bu temsiller, 1946'nın sonlarında yavaş yavaş azalmaya başlamıştır. Ancak Makedonya'nın jeopolitik stratejisi değişmeye yüz tuttukten sonra, Temmuz 1948'de *Yeni Yol* kültür sanat derneği kurulmuş ve bünyesindeki dram kolu aktif olarak çalışmalarına devam etmiştir. Derneğin çatısı altında bulunan peruk ustası İdriz Osman Emin'de savaş esnasında ve savaştan sonra yönetmenlik görevine getirilmiştir.

Makedonya'nın önde gelen yazarlarından biri olan Fahri Kaya, Üsküp'te yaşayanların tiyatroya sahip olma isteğinin Osmanlı döneminden beri aktif olduğunu dile getirmiştir. O zamanlarda Üsküplüler, temsilleri pek bilmedikleri bir dilde oynanmasına rağmen tiyatroya gidiyorlardı. Üsküp'teki Sırp Tiyatrosu, repertuarına Türklere hitap edecek metinleri de dahil etmeyi ihmal etmemiştir. Fahri Kaya, halktan biri olan ve Üsküp depreminden etkilenen Remziye isimli bir kadını örnek vererek, tiyatroya karşı o dönem kadınlarının da ilgisi olduğunu ve bu hanımın kadın arkadaşlarıyla beraber tiyatroya gittiklerini, tiyatronun tam olarak nerelerde yapıldığı aktarmıştır. Eski-Yeni Cadde üzerinde Eski-Yeni hamama giden sokağın köşesinde bir hanımın yaşadığını anlatmıştır. Üsküp depreminden sonra evin yıkılmasıyla ilgili başına gelen bir bela yüzünden birkaç defa Kaya'nın görüşmesine rağmen kendisini pek iyi tanımadığı bu kadın, Krallık Yugoslavya döneminde Üsküp'te, Vardar kıyısındaki güzel tiyatroda, yıllığına kiraladığı özel locası olduğundan bahsetmiştir. Remziye hanım istediği zaman temsil seyretmeye gitmekte, hatta beraberinde kadın arkadaşlarını da götürmekteydi.⁹⁵

⁹⁵ Kaya, *a.g.e.*, s. 19.

Kurtuluş savaşından sonra Yugoslavya’da yaşayan diğer milletler gibi Türk azınlığı da bütün haklara sahip olmuştur. Tiyatronun resmi kuruluş tarihi hakkında ve oynanılan ilk tiyatro oyunu için *Birlik* gazetesinde şu bilgiler yer almaktadır (**Res. 43**):

“Şehir halk heyetinin kararıyla 1 Ocak 1950 yılında Üsküp’te Azınlıklar Tiyatrosu kurulmuştur. Tiyatro kolektifi 30 kişiden oluşmuştur. Tiyatro müdürlüğüne, orta öğrenimini güzel sanatlarda tamamlayan ve tiyatro mezunu olan Abduş Hüseyin tayin edilmiştir. Abduş Hüseyin, tiyatro üçüncü ve dördüncü kısım kültür binasına yerleştirilmiştir. Türk tiyatrosu 13 erkek ve 2 kadın; Arnavut tiyatrosu ise 10 erkek ve 4 kadın oyuncudan oluşmaktadır. Türk oyuncular, oyunlarının hazırlıklarına başlamadan önce bir ay süresince eğitim görmüş ve bu eğitim de Mahmut Şevki tarafından verilmiştir. Bunun akabinde oyun, üç aylık bir çalışma sürecinin ardından Abduş Hüseyin’in yönetmenliğinde hazırlanmıştır.”⁹⁶

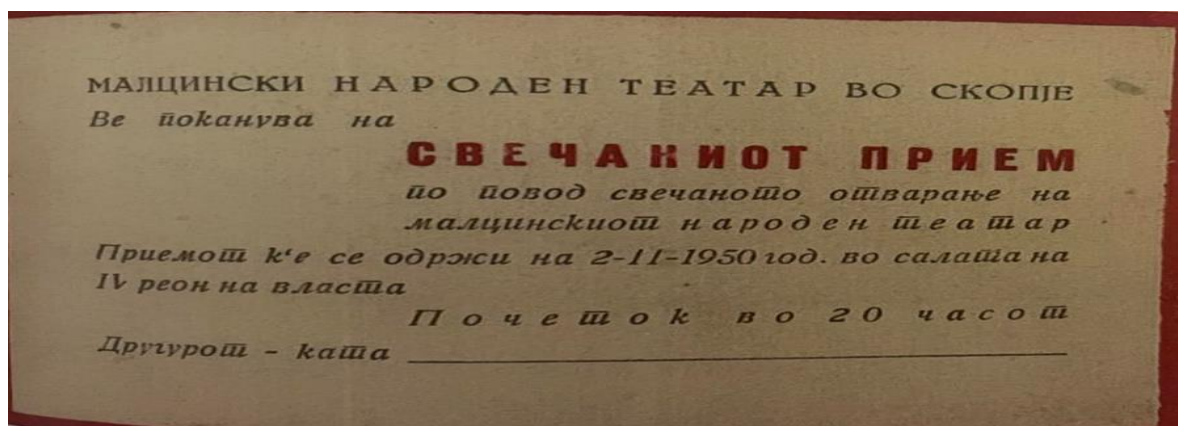
Yeni yapılan kültür derneklerinde de en çok yapılan faaliyetlerden tiyatro oyunlarının sahnelenmesi olmuştur. *Yeni Yol* ve *Emin Duraku* kültür derneklerinin dram bölümleri ayrıldıktan sonra, ilk olarak hangi piyeslerin oynanacağı üzerine çalışmalar başlatılmıştır. Türk grubu “*Şüpheli Şahıs*”ı Arnavut grubu ise “*Evlenme*” piyesleriyle prömiyerlerini yapmışlardır (**Res. 44**). *Birlik* gazetesinde açılış töreni ve bu açılışın gerçekleşmesini sağlayan kişilerden bahsedilirken şehir Halk Heyeti, Maarif Bakanlığı ve Halk Heyeti’nin komün şefi olan Mehmet Şakir’den bahsedilmektedir. Halk Heyeti başkanı Kemal Seyfullah, Maarif Konseyi’nden Dare Cambaz ve 3. Bölüm Komünistler Birliği sekreteri Sedat Veli, oynanan ilk oyunlara yardımcı olmuşlardır. Arnavutlara ve Türklere özel olarak tahsis edilen “Azınlıklar Tiyatrosu’nun” binası 8 Ocak 1953 tarihinde büyük bir törenle açılmıştır.⁹⁷

⁹⁶ Hasan Yusuf, “Azınlıklar Tiyatrosunun Törenli Gecesi”, *Birlik*, S.121,1950, s.6.

⁹⁷ Hasan Yusuf, “Türk-Şiptar Tiyatrosu Üsküp’te Büyük Törenle Açıldı”, *Birlik*, S. 219, 1953, s. 7.

Resim 43: "Şüpheli Şahıs"- Halklar Tiyatrosu'nun İlk Oyunu, 1950 (Üsküp Türk Tiyatrosu Monografi, Üsküp, s. 176)

Resim 44: Halklar Tiyatrosu'nun Açılış Davetiyesi, 1950, (Üsküp Türk Tiyatrosu Monografi, Üsküp, s. 177)

Son olarak tiyatro eleştirmeni İvan İvanovski “Türk Tiyatrosunun Monografisi”nde Arnavut ve Türk “Azınlıklar Tiyatrosu’nun” açılış tarihinin resmi olarak 20.02.1950 tarihinde gerçekleştiğini ve kutlama töreninin 4. ilçenin Bölge Komitesi salonunda yapıldığını kaydetmiştir.⁹⁸

2.4 1949-1963 Yılları Arasında Türk Tiyatrosu’nun Kadrosu ve Tiyatro Sanatına Etkileri

Birlik gazetesinde, tiyatronun açılışından sonra ve 1953 yıllarına kadar oyunların çoğunun tek perdelik piyeslerden oluştuğunu anlatan yazılar bulunmaktadır. Azınlıklar Tiyatrosu’nun, bu dönemlerde personel eksikliği bulunmaktadır. Bunun haricinde salon ve kostüm eksikliği sorunu yaşanırken, oyuncuların diksiyon sıkıntılarından dolayı da özel kurslar verilmiştir. Ayrıca çalışanların genelde her görevi üstlendiği görülmektedir. Oyunculuk yapanlar, yönetmen koltuğuna geçip oyun yönetmişlerdir (**Res. 45**). Aynı zamanda diğer tiyatrolardan gelen Makedon yönetmenler veya dönemin koşulları çerçevesinde Türkiyeli yönetmenlerde bu tiyatroda ara sıra oyunları yönetmişlerdir. Fakat başlangıç döneminde çoğu oyunun yönetmenliğini, *Birlik* gazetesinde yayınlanan yazılara göre, Abduş Hüseyin gerçekleştirmiştir. Hüseyin, hem oyunları yönetmiş hem de oyunlarında aktör olmuştur.

⁹⁸ Atilla Klinçe, **Emin Adımlarla Hedefe-Monografi**, Milli Kurum Türk Tiyatrosu, Üsküp, 2015, s. 20.

Resim 45: 1950'lerde Halk Tiyatrosunun Oyuncuları, “Şüpheli Şahıs” oyunundan, 1950 (Üsküp Türk Tiyatrosu Monografi, Üsküp, s. 178)

1955 yılında ilk defa çocuk oyunları da hazırlanmaya başlanmıştır. İlk çocuk temsili 5. Nazor'un yazmış olduğu Gukiç'in sahnelediği “*Beyaz Geyik*” oyunudur. Bu yılda aktör sayısında da bir artış gözlemlenmiştir. Verilen gazete ilanlarından sonra oyuncu sayısı 38'e yükselmiştir.⁹⁹ Seyircinin ilgisini çekmek için tiyatro haricinde şiir ve edebiyat panelleri de düzenlenmiştir. Özellikle seçilme süreçleri sırasında ve prömiyer gecelerinden önce tiyatro hakkında paneller organize edilmiştir. 1956-1957 yıllarında Türkiye'ye göç edilmesinden dolayı tiyatrodan istifa eden oyuncular olmuştur. Tiyatroya gelen seyirci sayısı da azalmaya başlamıştır. Bu göç dalgası tiyatronun gidişatını etkilemiştir. Oyuncu Hacer Tuna, bu göç sırasında tiyatrodan istifa edip İstanbul'a taşınanlardan biridir. Üsküp'ten taşındığı zaman tiyatronun kendisi için ne kadar önemli

⁹⁹ İlhami Emin, “İntim Bir İntervyu-Şükrü Avdoviç”, *Birlik*, S. 286, 1956, s.7.

olduğunu anlatmıştır. Hacer Tuna, ayrıca başarılı bir tiyatro sahnesine sahip olduklarını ve bundan dolayı tiyatrodan ve doğduğu şehirden ayrılmasının daha da zor olduğunu dile getirmiştir. 1955’lerde “Göç hastalığı” olarak önümüze çıkan ifade, Üsküp’te yaşayan Türklerin, Türkiye’ye gitmesi durumunu anlatmaktadır. Tuna’da bu hastalığa kapıldığını belirtmiştir.¹⁰⁰

1955’lerde yine yerli bir Türk tiyatro oyunu yazılmıştır. Bu oyun Mustafa Karahasan’ın “*Suzan*” adlı oyunudur (**Res. 46**).

Resim 46: "Suzan" oyunundan, Binnaz Salih ile H. Hüseyin (Yazan: Mustafa Karahasan, 1955, (**Birlik Gazetesi**, Üsküp, S. 222, s. 10)

¹⁰⁰ Saadet Nebi, “Kişioğlunu Sanattır Büyüten”, **Birlik**, S.5260, 1998, s.11.

1958 yılında seyirciler yavaşça tiyatro salonlarına dönmeye başlamıştır. “*Bratstvo*” sineması, temsilleri sahneye koymakla ilgili olarak zaman sıkıntısı yaşamıştır; buna çözüm olarak da ilave alternatif küçük bir sahnenin yapılması planlanmıştır. Yaşanılan bu sıkıntılara Üsküp Türk Tiyatrosu’nun monografisinde de yer verilmiştir. Sinema gösterimleri araya girinceye kadar Türk ve Arnavut grupları haftada üçer temsil sunmuşlardır. Sinemada film gösterimleri için ayrılan seanslardan dolayı meydana gelen zaman darlığı sonucunda temsillerin sayısı azalmıştır. Bu sorunu aşmak için Yöresel Halk Heyeti’nin kararıyla, yeni tiyatro sahnesinin hazırlanması için toplam 5.000.000 dinar para temin edilmiştir.¹⁰¹

1959 yılında Azınlıklar Tiyatrosu’nun Türk grubuna 4 oyuncu ve Arnavut grubuna ise 7 oyuncu daha işe alınmıştır. Fakat yeni oyuncular alınmasına rağmen istenilen seyirci kitlesine henüz ulaşamamıştır **(Res. 47)**.

¹⁰¹ Stefanovski, **a.g.e.**, s. 20.

Resim 47: Azınlıklar Tiyatrosunun Kadın ve Erkek Oyuncu Kadrosu, 1950-1960, (Üsküp Türk Tiyatrosu Monografisi, Üsküp, s.181)

1960 yılına gelindiğinde tiyatronun 10. yılını kutlama töreni yapılmıştır. Bu dönemde oyuncular eğitimlerini teorik olarak değil, pratik olarak da tamamlamışlardır. Kendi tarihi kökenlerini sağlamlaştırırken bazı sorunlar da yavaş yavaş çözülmeye başlamıştır. Artık çağdaş ve tam donanımlı sahne dekorları hazırlanmış, kostümler temin edilmiş ve genç oyuncular işe alınmıştır. 1963 yılına gelindiğinde ise yaşanan depremten sonra çalışmalara zor şartlar altında devam edilmiştir. Monografide, 26 Temmuz'da, Üsküp'te yaşanan feci deprem esnasında tiyatro binasının yıkıldığı belirtilmiştir. Deprem sonrası dönemde Türk tiyatrosu, Üsküp'teki diğer tiyatrolarla birlikte çalışmalarını Saray

semtinde geçici kurulan çadırlarda devam ettirmiştir. Bir dönem içinde her tiyatro, şehrin belirli yerleşim yerlerinde çadırlar kurup oyunlar hazırlayıp oynamışlardır.¹⁰²

2.5 1949-1963 Yıllar Arasında Türk Tiyatrosu'nda Sahnelenen Oyunların Konu Başlıkları ve Toplumdaki Etkileri

Azınlıklar Tiyatrosu, kuruluşundan hemen sonra seyircilerin karşısına tek perdelik piyesler ile çıkmış ve genellikle komedi unsurları içeren konuları işlemiştir. 1950'li yılların başında seçilen oyunlar arasında Moliere'in "*Hastalık Hastası*", "*Zoraki Hekim*", "*Analfabet*"; Çehov'un "*Bir Evlenme Teklifi*", B. Satkanoviç'in "*Koştanası*" bulunmaktadır.¹⁰³

1955 yılında, yukarıda belirtildiği gibi, Türkiye'ye yaşanan göç dalgası, tiyatro oyunlarının seçimini ve yazılan oyunların ele aldıkları konuları da etkilemiştir. Konular, genelde günlük hayat sırasında yaşanan veya Doğu-Batı kültürel çelişkisi sonucunda ortaya çıkan zorlukları ele almaktaydı. Sahnelemek oyun seçimi sırasında, piyesin halka yakın olmasına ve halkın anlayabileceği konuları içermesine dikkat edilmiştir. Monografide, 1955 yılına kadar hazırlanan 20 tiyatro oyununu 10.000'den fazla işçi seyretmiş bilgisi bulunmaktadır. Tiyatronun o dönem toplum için yaptığı fonksiyonlardan bir tanesi, işçi sınıfını ve daha doğrusu sanattan biraz daha uzak olan toplum kesimini sanata yaklaştırmak ve kültür ve eğitim seviyelerini arttırmaktı. O dönemde halka, yalnız gülüp eğlenmekle sınırlanmayan, aynı zamanda gerçek hayattan da hikayeleri aktaran oyunlar hitap ediyordu. Bu şartlar altında ortaya çıkan ilk yerli eser "*Suzan*" romanıydı. Bu eser de Türk Tiyatrosu tarafından sahnelenmişti.¹⁰⁴

¹⁰² Stefanovski, **a.g.e.**, s. 22.

¹⁰³ Necati Zekeriya, "Tiyatroumuzun Bugünkü Dil Anlayışı", **Birlik**, S. 360, 1959, s. 8.

¹⁰⁴ Yusuf, **a.g.e.**, s.7.

1956 yılında Azınlıklar Tiyatrosu'nun müdürü Şükrü Avdoviç, tiyatro repertuarındaki piyes başlık ve konularının siyasi duruma göre ayarlandığını vurgulamıştır. Bazı tiyatrolar, yalnız milli dramları, diğerleri ise klasik dram oyunlarının oynanılmasını istemişlerdir. Oyuncuların bilgisine elzem olan sanat unsurları ve ihtisas kaliteleriyle tamamlamak hedefini güden bir etüd kursu açılmıştır.¹⁰⁵

1956 yılında Necati Cumalı'nın yazmış olduğu “*Boş Beşik*” oyunu tiyatro eleştirmenleri tarafından çok sıcak karşılanmıştır. Türklerin göçebe hayatını anlatan bu piyes, 1955 yılında Üsküp Türklerinin, Türkiye'ye göç etme hareketi ile bağdaştırılmıştır.

1959'da tiyatro eleştirmenleri, izledikleri yerli yazarların tiyatro oyunları hakkında eleştiri yazıları kaleme almışlardır. İlhami Emin diğer bir soruna değinerek, asıl sıkıntının tiyatronun kendi bünyesinde yönetmenlerinin olmamasından kaynaklandığını söylemiştir. Çünkü o dönemde tiyatro genelde ya dışarıdan yönetmen almış ya da tecrübeli oyuncularından biri yönetmen pozisyonuna geçip oyun yönetmiştir. Yine de bu zorlukların varlığı Üsküp'teki Türk tiyatrosunun sahne perdesini hiçbir zaman kapatmamıştır. Belirtilen bu eksiklikler zaman içerisinde giderilmeye çalışılmıştır. Tiyatro içerisinde yer alan ve Makedonya'da bir Türk tiyatrosu gerekliliğinin bilincini taşıyan herkes kurumu ayakta tutmak için çaba sarf etmiştir. 1963 yılına gelindiğinde, o yıla ait yapılan bütün çalışmalar deprem dolayısıyla aksamış ve belli bir süre duraksamıştır. Yaşanılan Üsküp depremi sadece sanat hayatını değil, normal hayatı da derinden sarsmıştır.

2.6 1950-1963 Yılları Arasında Üsküp Türk Tiyatrosunda Sahnelenen Oyunların Listesi

1950 ile 1963 yılları arasında toplamda 59 farklı oyun tiyatroda sahnelenmiştir. Bu oyunlar aşağıda listelenmiştir.

¹⁰⁵ Şükrü Avdoviç, “İntim Bir İntervyu”, **Birlik**, S. 286, 1956, s. 7.

1. 09.07.1950 “*Şüpheli Şahıs*”, Yazan: Branislav Nusiç, Yöneten: Abduş Hüseyin;
2. 01.11.1950 “*Ayı*”, Yazan: Anton P. Çehov, Yöneten: Abduş Hüseyin;
3. ?.11.1950 “*Bir Evlenme Teklifi*”, Yazan: Anton P. Çehov, Yöneten: Abduş Hüseyin;
4. ?.11.1951 “*Analfabet*”, Yazan: Branislav Nusiç, Yöneten: Abduş Hüseyin;
5. ?.11.1951 “*Dünya Savaşı*”, Yazan: Branislav Nusiç, Yöneten: Abduş Hüseyin;
6. ?.03.1951 “*Sinek*”, Yazan: Branislav Nusiç, Yöneten: Abduş Hüseyin;
7. 08.03.1952 “*Hastalık Hastası*”, Yazan: J.B.P Moliere, Yöneten: Abduş Hüseyin;
8. ?.06.1952 “*Milletvekili*”, Yazan: Branislav Nusiç, Yöneten: Abduş Hüseyin;
9. ?..1952 “*Düğme*”, Yazan: Abduş Hüseyin;
10. ?.. 1952 “*İki Hırsız*”, Yöneten: Abduş Hüseyin;
11. ?.06.1952 “*Aksırık*”, Yazan: Branislav Nusiç, Yöneten: Abduş Hüseyin;
12. ?.12.1952 “*Şüpheli Şahıs*”, Yazan: Branislav Nusiç, Yöneten: Abduş Hüseyin;
13. ?.01.1953 “*Zülümkar*”, Yazan: Svetislav Koroviç, Yöneten: Todor Nikolovski;
14. 12.04.1953 “*Ayşe*”, Yazan: Svetozar Koroviç, Yöneten: Todor Nikolovski;
15. 03.06.1953 “*Bir Evlenme*”, Yazan: V.N. Gogol, Yöneten: Abduş Hüseyin;
16. 28.10.1953 “*Zoraki Hekim*”, Yazan: J.B.P Moliere, Yöneten: Abduş Hüseyin;

17. 20.12.1953 “*Koştana*”, Yazan: Borislav Stankoviç, Yöneten: Abduş Hüseyin;
18. ?..1954 “*Tebrik Ederim – Kız İsteme*”, Yazan: Kosta Trifunoviç ve A.P. Çehov, Yöneten: Şerafettin Nebi;
19. 03.04.1954 “*Jorj Danden*”, Yazan: J.B.P Moliere, Yöneten: Abduş Hüseyin;
20. ?.05.1954 “*Büyük Kalpler*”, Yazan: A. Remzi, Yöneten: Şerafettin Nebi;
21. ?.11.1954 “*Hakimiyet*”, Yazan: Branislav Nusiç, Yöneten: Todor Nikolovski;
22. ?..1954 “*Koştana*”, Yazan: Borislav Stankoviç, Yöneten: Abduş Hüseyin;
23. 22.06.1955 “*Doğu Rüzgârı – Kuzey Rüzgârı (Kvey-Lan)*”, Yazan: Peril Bak, Yöneten: Saşa Markus;
24. 14.01.1955 “*Beyaz Geyik*”, Yazan: Vladimir Nazor, Yöneten: Saşa Markus;
25. 19.04.1955 “*Müşterek Hane*”, Yazan: Dragutin Dobriçanin, Yöneten: Saşa Markus;
26. 13.05.1955 “*Caferbegoviça (Cafer Bey’in Hanımı)*”, Yazan: R. Filipoviç, Yöneten: Şerafettin Nebi;
27. 01.10.1955 “*Suzan*”, Yazan: Mustafa Karahasan, Yöneten: Todor Nikolovski;
28. 18.12.1955 “*Rasema’nın Sevdası*”, Yazan: Ahmet Muratbegoviç, Yöneten: Şerafettin Nebi;
29. 01.03.1956 “*Boş Beşik*”, Yazan: Necati Cumalı, Yöneten: Saşa Markus;
30. ?.10.1956 “*Koştana*”, Yazan: Borislav Stankoviç, Yöneten: Todor Nikolovski;
31. 17.11.1956 “*Cinayet Yolu*”, Yazan: Mişko Kranyac, Yöneten: Şerafettin Nebi;

32. 22.12.1956 “*İnci Yaşlar*”, Yazan: Miško Kranyaz, Yöneten: Şerafettin Nebi;
33. ?..1957 “*Koştana*”, Yazan: Borislav Stankoviç, Yöneten: Şerafettin Nebi;
34. 23.03.1957 “*Skapen’in Dolapları*”, Yazan: J.B.P Moliere, Yöneten: Saşa Markus;
35. 25.05.1957 “*Zülümkar*”, Yazan: Svetislav Koroviç, Yöneten: Todor Nikolovski;
36. 09.11.1957 “*Sürtük*”, Yazan: Şerafettin Nebi, Yöneten: Şerafettin Nebi;
37. 18.01.1958 “*Tebrik Ederim – Kız İsteme*”, Yazan: Kosta Trifunoviç ve A.P. Çehov, Yöneten: Şerafettin Nebi;
38. 29.03.1958 “*İnsanlar*”, Yazan: Velimir Subotiç, Yöneten: Predrag Dişlenkoviç;
39. 17.05.1958 “*Aliş*”, Yazan: Hüseyin Süleyman, Yöneten: Lütfü Seyfullah;
40. 15.11.1958 “*Zona Zamfirova*”, Yazan: Stevan Sremac, Yöneten: Şerafettin Nebi;
41. 06.12.1958 “*Kvey-Lan*”, Yazan: Peril Bak, Yöneten: Saşa Markus;
42. ?..1958 “*Koştana*”, Yazan: Borislav Stankoviç, Yöneten: Saşa Markus;
43. 10.01.1959 “*Buradan Genç Bir Adam Geçti Mi*”, Yazan: Pavel Hanuş, Yöneten: Saşa Markus;
44. 14.03.1959 “*Evlenme Teklifi*”, Yazan: Yovan Steriya Popoviç, Yöneten: Todor Nikolovski;
45. 20.11.1959 “*Büyülü Düdük*”, Yazan: Mladen Şirola, Yöneten: Blagoya Andrev;
46. 27.06.1960 “*Kör*”, Yazan: Nedim Top, Yöneten: İliya Cuvalekovski;
47. 15.05.1960 “*Vavilon Kulesi*”, Yazan: Duško Roksanđiç, Yöneten: Saşa Markus;
48. 16.11.1960 “*Bizim Müffetiş*”, Yazan: Stevan Sremac, Yöneten: Mirko Stefanovski;

49. 18.12.1960. "*Deniz Feneri*", Yazan: Pero Budak, Yöneten: Mirko Stefanovski;
50. 02.04.1961 "*Şah-Leylek*", Yöneten: Saşa Markus;
51. 07.10.1961 "*İnci Yaşlar*", Yöneten: Şerafettin Nebi;
52. 09.12.1961 "*Altın Kum*", Yazan: Jivolin Gavriloviç, Yöneten: Kiril Kortoşev;
53. 17.01.1962 "*Koştana*", Yazan: Borislav Stankoviç, Yöneten: Todor Nikolovski;
54. 03.03.1962. "*Hanka*", Yazan: İsak Samakovliya, Yöneten: Todor Nikolovski;
55. 10.04.1962 "*Hücum*", Yazan: Duşan Vuyatinoviç, Yöneten: Sapse Nelov;
56. 27.10.1962 "*Tahir ile Zühra*", Yöneten: Saşa Markus;
57. 22.12.1962 "*Aliş*", Yazan: Hüseyin Süleyman, Yöneten: Lütfü Seyfullah;
58. 02.03.1963 "*Şüpheli Şahıs*", Yazan: Branislav Nusiç, Yöneten: Petre Prliço;
59. 20.04.1963 "*Çar'ın Yeni Elbiseleri*", Yazan: Kristiyan Hans Andersen, Yöneten: Sapse Nelov.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

1963 DEPREMİNDEN SONRA 2001 YILINA KADAR MİLLİ KURUM ÜSKÜP TÜRK TİYATROSU

3.1 1963 Depreminden Sonra Tiyatronun Üsküp İşçi Evi’ndeki Çalışmaları

Tiyatro faaliyetleri, depremden sonra da devam etmiştir. Süreç her ne kadar zor olsa da oyunlar yaz aylarında Eski Üsküp Türk Çarşısı’nın Kapan Han’ında seyircilerle buluşmuştur (**Res. 48**). Toplum bu felaketten bir hayli etkilenmiştir; insanların normal hayata dönebilmeleri için kültürel faaliyetler devam ettirilmiştir. Deprem sonrası tiyatro etkinlikleri sadece şehir hayatını değil, köyleri de etkilemiştir.

Deprem sırasında ciddi hasar gören Türk tiyatrosu ve Üsküp “*Bratstvo*” sineması binaları 1964 yılında yıkılıp tekrardan inşa edilmiştir. Azınlıklar Tiyatrosu yönetmeni Şükrü Avdoviç ve Kale Belediyesi Başkanı Mehmet Şakir, *Birlik* gazetesinde yayınladıkları haberde, yapılan incelemeler sonucunda tiyatronun depremden sonraki durumunun kötü olduğu ve Azınlıklar tiyatrosu binasının kullanılamaz bir halde olduğu ve tekrardan inşa edilmesi gerektiğini belirtmişlerdir.¹⁰⁶

¹⁰⁶ İlhami Emin, “Azınlıklar Tiyatrosu Binası Yıkılacak”, **Birlik**, S. 578, 1964, s. 6.

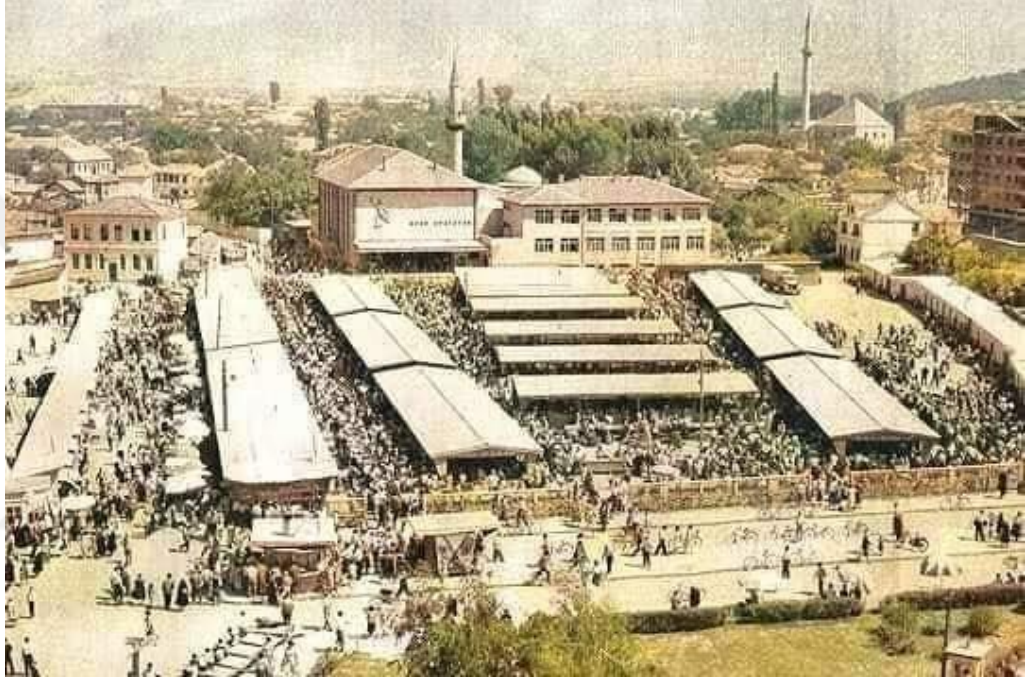

Resim 48: Eski Türk Çarşısı'ndaki "Kapan Hanı",
(<https://www.shutterstock.com/pt/video/clip-3298415-kapan-han-skopje-macedonia>),
(Erişim tarihi: 09.09.2023)

1964-65 yılları arasında tiyatro tarafından sekiz prömiyer gerçekleştirilmiştir. Bu yıllarda Azınlıklar tiyatrosu İşçi Evi'nde çalışmalarına devam etmiştir (**Res. 49**). Aynı zamanda bununla kalmayıp okullarda da tiyatro gösterileri yapılmıştır. Yeni tiyatro binasının yapımının uzun süreceği konusu gündeme gelmesine rağmen çalışmalar ve provalara ara verilmemiş, gösteriler için değişik mekanlar seçilmiştir. 1966 yılında Azınlıklar Tiyatrosu, İşçi Evi salonunda prömiyerler vermeye başlamıştır. Bu tiyatrodaki bir yandan oyun provaları sürmekte diğer yandan da turneler düzenlenmekteydi. Oyuncu sayısında ise bu dönemde azalma söz konusu olmuştur. Geçici olarak kullanılan İşçi Evi salonunun durumu Türk tiyatrosunun monografisinde şöyle anlatılmıştır:

“Adapte edilen salon pek büyük sayılmazdı. Salonun sağ tarafı cam olduğu için perdelerle kapatılması gerekiyordu. Sahne 4 metreden yüksek, giriş portal ise 3,5

metreden yüksekti, 7,36 metreden genişti. Sahnede sadece iki giyim odası ve provaları masada yürütebilmek için küçük bir repetisyon mekânı mevcuttu. Her iki (Arnavut ve Türk) tiyatro için tek bir idare ve teknik bir personel hizmet veriyordu.”¹⁰⁷

Resim 49: İşçi Evi "Bratstvo" Sineması ortasında *Bit Pazarı*” çarşısı, 1963 depremi sonrası, (<https://www.facebook.com/groups/skopjenashe/posts/2658406124301640/>), (Erişim Tarihi: 09.09.2023)

Azınlıklar tiyatrosunda 1967 yılında toplam 30 kişi çalışmaktaydı. Yapılan repertuar programı temelinde o yıl içerisinde 12 prömiyerin hazırlandığı tespit edilmiştir. O zamanın tiyatro anlayışında ekip ruhu ön plandaydı. Kimse verilen görevin küçük veya büyük olmasına bakmamış, sonuna kadar layıkıyla görevini yerin getirmeye çalışmıştır.

1967 yılında Azınlıklar tiyatrosu bir buçuk ay içerisinde 3 tane prömiyer yapmıştır. Ancak bir tiyatro oyununun hazırlanma süreci genelde üç ayı kapsadığından bu sürecin

¹⁰⁷ Stefanovski, **a.g.e.**, s. 30.

kısa olduğu göz önünde bulundurulmalıdır. Seçilen konunun hazmedilmesi, karakterlerin oluşması için daha uzun bir sürecin geçmesi gerekmektedir. Repertuvar çalışmalarında yapılan bir başka değişikliğe göre de her yıl Nazım Hikmet'in bir eserini sahneye aktarmak gerektiği kararına varılmıştı. Bir yandan oyun hazırlıkları sürerken diğer yandan güncel bir konu olan tiyatro binası konuşulmaktaydı. *Birlik* gazetesinde yeni binayla ilgili olan arsa ile plan sorunu çözüme kavuşacak ve 1970 yılının bitiminde ise bina hazır olacaktı. 1970 yılı içerisinde de Halklar Tiyatrosu kuruluşunun 20. yıldönümü kutlayacak öyle ki yeni bir bina törenle işe başlayacaktı. Bu yeni tiyatronun bütün çağdaş koşullara uygun olarak yapıldığı, içinde de 400 seyirci için yerin olduğu haberleri gazetede yazılmıştı.¹⁰⁸

Yeni tiyatro binasının inşasıyla ilgili planlama ise şu şekilde yapılmıştı:

*“...Tiyatro rejisörü ve mühendisi Boyan Stupiçan ile Belgrad Halk Tiyatrosu yönetmeni Duşan Saviç katılmış oldular. Bunlar tarafından hazırlanan program 1967 yılının sonlarında tamamlanmıştır. Tiyatronun projesi de 1968 yılının Eylül ayında bütün bütüne hazırlanmıştır. Bu projeler hazırlanırken Kültür fonu ile diğer sorumlu etkenleriyle özel konuşmalar yürütülüyordu. 1968 yılının Kasım ayında 500.000.000 eski dinar para verildi. Bu paralarda yeni tiyatro binasının kurulmasına başlanabilmesi de bildirildi. Bu verilen parayla değil salt ama araya bu miktarın 800.000.000. eski dinara artırıldığını bile hemfikir kalınmadı. Bu ilgililerin düşüncesine göre 1 milyar eski dinar para elde edilmeden yeni tiyatro binasının kurulmasına başlanamazdı.”*¹⁰⁹

Yeni tiyatro binasının 1970-1971 yılına kadar hazır olacağı konusunda *Birlik* gazetesinde ayrıca çeşitli haberler yayınlanmıştır.¹¹⁰

¹⁰⁸ Şükrü Avdoviç, “Halklar Tiyatrosu Jübile Önünde”, **Birlik**, S. 869, 1970, s. 6.

¹⁰⁹ Hasan Mercan, “Nihayet 1969 Yılında Yeni Tiyatronun Kurulması Başlayacak”, **Birlik**, S. 810-811, 1968, s. 7.

¹¹⁰ İlhami Emin, “Azınlıklar Tiyatrosu Binası Yıkılacak mı?”, **Birlik**, S. 556, 1964, s. 6.

3.2 1963 Depreminden Sonra Türk Tiyatro Yazarlarının ve Oyuncularının Üsküp Türk Tiyatrosu'na Etkisi

Türk Tiyatro yazarlarının ve oyuncularının Üsküp Türk Tiyatrosu'na etkisi, Osmanlı döneminde Balkanlar'da kültürel etkileşimin ve tiyatro faaliyetlerinin zengin olduğu bir dönemde olmuştur. Osmanlı İmparatorluğu'nun genişlemesi ve Balkanlar'daki Türk topluluklarının varlığı, Türk tiyatrosunun bu bölgelere yayılmasına olanak sağladı.

İstanbul ve diğer büyük şehirlerde üretilen tiyatro eserleri ve oyunculuk geleneği, Üsküp ve diğer Balkan şehirlerinde de izleyicisiyle buluşmuştu. Ünlü Türk oyun yazarları, Balkanlar'daki Türk tiyatrosuna eserler sunarak katkıda bulunmuştu. Bu oyun yazarlarının eserleri Üsküp Türk Tiyatrosu'nda da sahnelenmişti. Bazı Türk oyuncular ve tiyatro toplulukları, Üsküp gibi bazı Balkan şehirlerine göç etmişlerdi. Bu oyuncular, yerel tiyatro sahnelerine Türk tiyatrosunun öğelerini getirmişler ve bu sahnelerin gelişmelerine katkı sağlamışlardı. Türk tiyatrosu, Balkanlar'da yerel kültürlerle etkileşime girmişti. Bu etkileşim, Türkçe oyunlarının ve Türk karakterlerinin Balkanlar'ın yerel gelenekleriyle harmanlanmasına yol açmıştı. Türkçe tiyatro eserleri, Türk kimliğinin Balkanlar'da korunmasına katkı bulunmuştu. Bu eserler Türkçenin yayılmasını teşvik etmiş ve Türk kültürünün devamını sağlamıştı **(Res. 50)**.

Resim 50: Ankara Devlet Tiyatrosu ve Türk Tiyatrosu Sanatçıları, 1980
(<http://www.turktiyatrosu.mk/tr/galeri/>, (Erişim Tarihi: 10.09.2023))

3.2.1 Aziz Nesin'in Üsküp Türk Tiyatrosu Hakkındaki İzlenimleri

Türkiye'nin önemli mizah yazarlarından Aziz Nesin, 1966 yılında Üsküp'e gelmişti. O yılda Aziz Nesin'in yazmış olduğu “*Toros Canavarı*” oyunu Üsküp Halklar Tiyatrosu'nda çalışılmıştı. Oyunun yönetmenliğini Kemal Lila yapmıştı. Aziz Nesin, Üsküp'e eserin sahne prömiyeri için geldiği birkaç günlük gezisi sonucunda, Üsküp Türk Tiyatrosu ve oyun hakkında *Birlik* gazetesine şunları yazmıştı:

“Hiç ayırt etmeden bütün oyuncularını beğendim tabi. Elbette Üsküp Türklerinin ağız İstanbul ağızı değildir. Buradaki oyuncular Türkiye tiyatrolarına kursa gönderilerek Türkiye tiyatrolarını buraya çağırarak ve İstanbul'dan gönderilecek bantlar dinlenerek bu diyalektikteki aksaklıklar giderilebilir. Önemli olan piyes yorumuydu. Çok doğru

yorumlanmış olduğu için rejisöre teşekkür ederim. İstanbul özelliği taşıyan karakterlerdir. İstanbul’u bilmeyen ve tanımayan rejisör ve oyuncuların bu tipleri nasıl canlandıracaklarını merak ediyordum. Bence asıl başarı buradadır, karakterlere tam olarak verilebilmiştir.”¹¹¹

Aziz Nesin, Halklar tiyatrosu hakkındaki düşünceleri haricinde neden şiir değil de, tiyatro oyunlarını yazmayı tercih ettiğini anlatmıştır. Nesin, tiyatro oyunlarının halkın sesi ve soluğu olduğunu belirtmiştir. **(Res. 51).**

¹¹¹ Hasan Mercan, “Aziz Nesin Konuşuyor”, **Birlik**, S. 679, 1966, s. 5.

Resim 51: “Aziz Nesin Üsküp'te”, Reportaj, 23.06.1966 (*Birlik Gazetesi*, Üsküp, S. 2566, s. 5)

“*Toros Canavarı*” oyunu başarılı bir prömiyerinden sonra katıldığı Prilep Tiyatro Festivali’nden de ödülle dönmüştür. *Nova Makedoniya*’da yayımlanan “*Toros Canavarı*” oyunu ile ilgili oyun yönetmeni Kemlal Lila’nın sözlerine göre, kendisi yazarın komik sözlerini net bir şekilde sahneye taşımaya özen göstermiş ve öte yandan da sıradan insanın ve ailelerin trajik halini de net bir şekilde sahnede yansıtmaya çalışmıştır.¹¹²

¹¹² İvan Mazov, “Türk Tiyatrosu’nda İki Temsil”, *Nova Makedoniya*, S. 789, 1966, s. 7.

3.2.2 Kenter Oyuncularının Üsküp Türk Tiyatrosu Hakkındaki İzlenimleri

Yıldız Kenter ve Müşfik Kenter festival kapsamında, Melih Cevdet Anday'ın yazmış olduğu “*Mikado'nun Çöpleri*” oyununu Üsküp'te, Üsküp Halklar Tiyatrosu'nda canlandırmışlardır. Melih Cevdet Anday ise bundan bir yıl önce 1985 yılında Makedonya'da düzenlenen Struga Şiir Festival'ine katılmıştır. Müşfik ve Yıldız Kenter'in Üsküp'te sahne aldıkları oyun seyirciler ve eleştirmenler tarafından beğeni ile karşılanmıştır. “*Mikado'nun Çöpleri*” oyunu Üsküp seyircileri için yenilik getiren bir oyun olmuştur. Oynanılan oyun ne klasik ve bilinen bir tiyatro türü ne de melodramdı; bu piyes yardımıyla Halklar tiyatrosu çağdaş tiyatronun temellerini atmış bulunuyordu. Üsküp Türk Tiyatrosu'nda oynanan oyunlar hakkında Müşfik ve Yıldız Kenter kendi düşüncelerini *Birlik* gazetesine verdikleri röportaj sırasında dile getirmişlerdir. Röportajlarında Üsküp Türk Tiyatrosu'nda sahnelenen “*Bütün Oğullarım*” oyunu hakkındaki izlenimlerini öğreniyoruz. Kenter oyuncularına göre, Balkan tiyatrosu daha çok Rus tiyatrosunun etkisinde bulunmaktadır, buna rağmen Tiyatro, Amerikan yazarı tarafından yazılan “*Bütün Oğullarım*” piyesi üzerine titizlikle çalışıp sahnede uyumlu bir Doğu-Batı sentezi göstermeyi başarmıştır. Ayrıca, Kenterler, Türkiye ve Yugoslavya arasında tiyatro alanında da temaslara ve iş birliklerine başlanması gerektiğini vurgulamışlardır.¹¹³

Bu dönemde gerçekleştirilen bu iş birliği sadece Üsküp'e ziyaret kapsamında olmamış; Üsküp Türk Tiyatrosu aynı zamanda Türkiye'ye de tanınmaya ve tiyatro hakkındaki haberler Türkiye basınında da yer almaya başlamıştır. *Birlik* gazetesinin çatısı altında yayımlanan *Sesler* dergisi, daha önce yapılmış haberleri bir araya toplayıp içlerinden örnek teşkil eden haberleri kısaca şöyle özetlemiştir:

¹¹³ Hasan Mercan, “Kenter Kardeşler Konuşuyor”, *Birlik*, S. 774, 1968, s. 7.

“Üsküp’ten Gelen Türk Tiyatrosu: 18 yıl önce kurulan ve perdesini ilk kez 1952 tarihinde Üsküp’te açan Türk-Arnavut Halk Tiyatrosu bugüne dek 65 eser temsil etmiştir. Sahne konuşmasına yani diksiyona ve tonlamasına yabancı kalmış bu kabiliyetli sanatçılar Türkçeyi çok iyi konuşuyorlar ve iyi kullanıyorlar.”¹¹⁴

“Üsküplülerin başarısını sağlayan asıl neden çok doğal bir oynayıp vermeleri oldu. En hafif bir zorlama yok. İstanbul Türkçesini tiyatro dili yapıyorlar ama yöresel özelliği de sahneye getirip ulusal Türk tiyatro anlayışına doğru bilinçli bir yönelişte bulunduklarını gösteriyorlar. Bu bakımından bir Üsküp Türk tiyatrosundan çok şeyler öğrenmiş olduk.”¹¹⁵

Ortaya çıkan kültürel yakınlaşma sadece ziyaret düzeyinde kalmamış, aynı zamanda tiyatrocuların ve yazarların fikir alışverişi de söz konusu olmuştur. Bunun bilgisini ise yine Sesler dergisi vermiştir. Yukarıda belirtildiği gibi yapılan haberler haricinde Şerafettin Nebi’nin “Tiyatromuz 40 Yaşında” yazısından, 1953 yılında “Yeni Yol’da Ay Buluta Giriyor” yapıtı çalışılırken, Muhsin Ertuğrul’la Şerafettin Nebi mektuplaşmış olduklarını öğreniyoruz. Bunun bir örneği olarak, aşağıdaki mektubu vermek isteriz:

“16.11.1953 tarihli mektubumuzu bugün aldım, Teşekkür ederim. Sahneye koymak istediğiniz A. Remzi’nin (büyük kalpler) piyesini ve bu muharriri tanımıyorum. Çünkü şimdiye kadar sahnelerimizde bu eser temsil edilmemiştir. Fakat yarın hemen bu piyes ve bu muharrir hakkında bilgi toplayıp size bildireceğim. Eğer oradaki seyircilerinize olgun bir Türk eseri göstermek istiyorsanız her halde bu piyes öyle bir eser değildir. Şayet gerçek ve olgun bir piyes oynatmak isterseniz size böyle bir iki eser tavsiye edebilirim.

¹¹⁴ Buradaki bilgiler Türkiye’de haber yapılmış olan gazete yazılarının Sesler dergisindeki derlenmiş halinden alınmıştır. Bkz: Özdemir Nutku, “Üsküplülerin Başarısı”, **Sesler Dergisi**, S. 4, 1968, s. 74.

¹¹⁵ Buradaki yazı Türkiye’de haber yapılmış olan gazete yazılarının Sesler dergisinde derlenmiş halinden alınmıştır. Bkz: İlber Ortaylı, “Yurdumuzda İki Hafta Süre İle Temsiller Veren Üsküp’lü Oyuncuların En Büyük Arzusu: Türkçeyi, Ana Ülke Dili İle Konuşmak”, **Sesler Dergisi**, S. 4, 1968, s. 75.

Bununla beraber yukarda söylediğim gibi arzunu yerine getireceğim, birkaç güne kadar ikinci mektubumu alacaksınız. Çalışmalarınızda büyük başarılar diler, sayılarımı sunarım."¹¹⁶

3.3 1964-1974 Yılları Arasında Üsküp İşçi Evi'nde ve Üsküp Halklar Tiyatrosu'nda Sahnelenen Oyunların Listesi

Üsküp'teki yeni tiyatro binası inşa edilene kadar farklı mekanlarda ve tiyatrolarda oyunlar sahnelenmiştir. 1964 ile 1974 yılları arasında toplamda 54 farklı oyun yer almaktadır. Bu oyunlar aşağıda listelenmiştir.

1. 09.05.1964 *"Yüzsüz Adam"*, Yazan: Şerafettin Nebi, Yöneten: Şerafettin Nebi;
2. 19.05.1964 *"Şöhret Ve Yalnızlık"*, Yazan: İlhami Emin, Yöneten: Todorka Zafirovska-Kondova;
3. 13.10.1964 *"Skapen'in Dolapları"*, Yazan: J.B.P. Moliere, Yöneten: Saşa Markus;
4. 17.02.1965 *"Altın Yumurta"*, Yazan: Mladen Şirola, Yöneten: Spase Nelov;
5. 06.04.1965 *"Enayi"*, Yazan: Nazım Hikmet, Yöneten: Kemal Lila;
6. 01.07.1965 *"Koştana"*, Yazan: Borislav Stankoviç, Yöneten: Kemal Lila;
7. 05.12.1965 *"Gerçek Öldürür"*, Yazan: Emanuel Rables, Yöneten: Mirko Stefanovski;
8. 03.04.1966 *"Onikinci Gece"*, Yazan: William Shakespeare, Yöneten: Kemal Lila;
9. 20.04.1966 *"Kaçırılmış Prens"*, Yazan: Don Totero, Yöneten: Blagoya Andreev;
10. 11.06.1966 *"Toros Canavarı"*, Yazan Aziz Nesin, Yöneten: Kemal Lila;

¹¹⁶ Şerafettin Nebi, "Anılarımızda Büyük Kalpler-Tiyatromuz 40.Yaşında", **Sesler Dergisi**, S. 250, 1990, s. 51.

11. 14.10.1966 "*Kayıp Prens*", Yazan: Don Totero, Yöneten: Şerafettin Nebi;
12. 12.01.1967 "*Şöhret Ya Da Unutulan Adam*", Yazan: Nazım Hikmet, Yöneten: Kemal Lila;
13. 26.01.1967 "*Cafer Bey'in Karısı*", Yazan: R. Filipoviç, Yöneten: Şerafettin Nebi;
14. 25.02.1967 "*Nalınlar*", Yazan: Necati Cumalı, Yöneten: Kemal Lila;
15. 03.06.1967 "*Karga*", Yazan: Karlo Goçi, Yöneten: Kemal Lila;
16. 14.09.1967 "*Kadın Dilsiz Olunca*", Yazan: İlhami Emin, Yöneten: Mirko Stefanovski;
17. 27.10.1967 "*Şüpheli Şahıs*", Yazan: Branislav Nusic, Yöneten: Petre Prličko;
18. 28.10.1967 "*Koştana*", Yazan: Borislav Stankoviç, Yöneten: Kemal Lila;
19. 06.11.1967 "*Bülbül*", Yazan: František Pavliček, Yöneten: Mirko Stefanovski;
20. 05.02.1968 "*Açıklan, Uzun Bacak ve Uzak Gören*", Yazan: Mladen Şirola, Yöneten: Saşa Markus;
21. 02.03.1968 "*Bütün Oğullarım*", Yazan: Artur Miller, Yöneten: Mirko Stefanovski;
22. 29.06.1968 "*Kurnaz Dul*", Yazan: Karlo Goldoni, Yöneten: Saşa Markus;
23. 19.10.1968 "*Haydi*", Yazan: Yohana Şpiri, Yöneten: Mirko Stefanovski;
24. 17.11.1968 "*Merdiven*", Yazan: Nazım Purşunlu, Yöneten: Kemal Lila;
25. 26.12.1968 "*Kafatası*", Yazan: Nazım Hikmet, Yöneten: Kemal Lila;
26. 24.01.1969 "*Büyülü Flüt*", Yazan: Mladen Şirola, Yöneten: Lütfü Seyfullah;
27. 18.03.1969 "*Cümbüş*", Yazan: Tome Arsovski, Yöneten: Dimitri Osmanli;
28. 07.05.1969 "*Yabancılar*", Yazan: İlhami Emin, Yöneten: Kemal Lila;
29. 11.09.1969 "*Çizmeli Kedi*", Yazan: Voin Gorgeviç, Yöneten: Mirko Stefanovski

30. 30.10.1969 *"Mars'tan Adam"*, Yazan: Dragutin Dobrićanin, Yöneten: Mirko Stefanovski;
31. 18.12.1969 *"Kanlı Düğün"*, Yazan: Federiko Garsiya Lorka, Yöneten: Krum Stoyanov;
32. 21.03.1970 *"Ferhat İle Şirin"*, Yazan: Nazım Hikmet, Yöneten: Kemal Lila;
33. 10.05.1970 *"Çar ve Çoban"*, Yazan: Boşko Tirfunoviç, Yöneten: Mirko Stefanovski;
34. 17.09.1970 *"Ali Baba Ve Kırk Haramiler"*, Yazan: Dragutin Nikoloç, Yöneten: Mirko Stefanovski;
35. 26.10.1970 *"Korku"*, Yazan: Orhan Asena, Yöneten: Kemal Lila;
36. 05.11.1970. *"İlan"*, Yazan: Miodrag Mitroviç, Yöneten: Saşa Markus;
37. 26.10.1970 *"Çiçekçi Ali"*, Yazan: Hasan Mercan, Yöneten: Pançe Minov;
38. 28.01.1971 *"Yiğit Ana"*, Yazan: Bertol Brecht, Yöneten: Saşa Markus;
39. 25.05.1971 *"Ömer İle Meryem"*, Yazan: Miroslav Beroviç, Yöneten: Mirko Stefanovski;
40. 04.06.1971 *"Alaettin'in Büyülü Lambası"*, Yazan: Voymik Ramadan, Yöneten: Kemal Lila;
41. 04.10.1971 *"Kurtarıcı Kasper"*, Yazan: Ana Mari Veber, Yöneten: Mirko Stefanovski;
42. 23.10.1971 *"Mum Söndü"*, Yazan: Celal Muzahipzada, Yöneten: Sami Ayanoğlu;
43. 23.12.1971 *"Nasrettin"*, Yazan: İlhami Emin, Yöneten: Kemal Lila;
44. 04.02.1972 *"Mavis Ve Memiş"*, Yazan: Hasan Mercan, Yöneten: Kemal Lila;
45. 16.04.1972 *"İnek"*, Yazan: Nazım Hikmet, Yöneten: Kemal Lila;
46. 16.04.1972 *"Okça Büyücüsü"*, Yazan: Franl Baum, Yöneten: Mirko Stefanovski;

47. 16.03.1973 “*Rüzgarda İnce Bir Dal*”, Yazan: Kole Çaşule, Yöneten: Mirko Stefanovski;
48. 23.01.1973 “*Otello*”, Yazan: William Shakespeare, Yöneten: Mirko Stefanovski;
49. 17.06.1973 “*Cimri*”, Yazan: J.B.P. Moliere, Yöneten: Kemal Lila;
50. 08.12.1973 “*Medeya*”, Yazan: Evripid, Yöneten: Kemal Lila;
51. 28.12.1973 “*Hücum*”, Yazan: B. Stoyanoviç, Yöneten: Kemal Lila;
52. ? .03.1974 “*İki Efendinin Uşağı*”, Yazan: Karlo Goldoni, Yöneten: Saşa Markus;
53. 10.10.1974 “*Altı Kişi Yazarını Arıyor*”, Yazan: Luici Pirandelo, Yöneten: Aco Aleksov;
54. 26.11.1974 “*Aliş*”, Yazan: Hüseyin Süleyman, Yöneten: Lütfü Seyfullah;

3.4 1969-1974 Yılları Arasında Yeni Tiyatro Binasının İnşası

Türkiye ile Makedonya’nın diplomatik ve kültürel ilişkilerinin bir üst düzeye çıkartılması 1963 yılında yaşanan büyük Üsküp depreminden sonra olmuştur. Depremi ardından Türkiye, Makedonya’ya yardım elini uzatmıştır. Üsküp Türk Tiyatrosu ise depremden sonra, Üsküp’teki İşçi Evi’nde bir tiyatro topluluğu oluşturmuştur. Bu topluluk, bir yandan insanların yaşadıkları travmayı unutmalarına yardımcı olurken diğer yandan da depremin yarattığı zorluklara dikkat çekmek için oyunlar sahnelemiştir. Üsküp Türk Tiyatrosu İşçi Evi’nde çalışmalarına devam etmiş ve hayatta kalmayı başarmıştır. Türklerin acı ve kayıplarına odaklanarak bu konular üzerine oyunlar sergilemiştir. Yukarda da belirtildiği üzere Üsküp Türk Tiyatrosu’na Türkiye’den yönetmenler ve oyuncular gelmiş, bu görüşmeler sonucunda ortak projeler düşünülmüş ve ileriye dönük planlar yapılmıştır.

Bu çalışmalar Üsküp Türk Tiyatrosu’nu sadece bir sanat formu olarak değil, aynı zamanda bir toplumun travma sonrası iyileşme sürecindeki önemli rolünü de

yansıtmaktadır. Bu çalışmalar sadece bir yardım faaliyeti olarak kalmayıp, aynı zamanda Türk tiyatrosunun tarihinde önemli bir dönüm noktası olarak kabul edilmiştir. Üsküp Türk Tiyatrosu'nun daha önce yapılmamış bir iş başardığını ve insanların hayatlarını değiştirmek için sanatın gücünü kullanabileceğini de göstermiştir. Bu sebeple bugün, Üsküp'teki İşçi Evi'nde yapılanlar hala hatırlanmakta ve takdir edilmektedir. Bu faaliyetler, insanların dayanışma, toplumsal sorumluluk ve sanatın iyileştirici gücü hakkında daha fazla bilinçlenmelerine yardımcı olmuştur. 1963 yılındaki büyük depremin sonrasında Üsküp Türk Tiyatrosu, Üsküp'teki İşçi Evi'nde çalışmalarına devam etmiştir. Ancak bu binanın zamanla yetersiz kalması nedeniyle Türk tiyatrosu için yeni bir binanın inşasının yapılmasına karar verilmiştir. 1969 yılında başlayan çalışmalar Üsküp Türk Tiyatrosu'nun yeni ve kalıcı bir mekân kazanmasını sağlamıştır. Yeni binanın inşası, toplumda önemli bir etki yaratmıştı. Bu etki toplumun bir arada kalmasını sağlamıştır. Yeni yapılacak tiyatro binası sadece kültürel etkinliklere ev sahipliği yapmakla kalmamış, toplumsal etkinlikler için de bir merkez haline gelmiştir.

Birlik gazetesinde yönetmen Şükrü Avdoviç, yeni yapılacak bina üzerindeki yazısında, 1969-1970 yılları arasında tiyatronun inşasının çok iyi bir şekilde ilerlemediğini dile getirmiştir. Bununla birlikte çalışmaların da oldukça yavaş ilerlediğini belirtmiştir. Şimdiye değin tiyatro salonunda 400 sıra olması beklenirken, maddi sıkıntılardan dolayı bu sayının 300'e kadar ineceği beklenmekteydi. Yapılan çalışmalara 9.3 milyon dinar verilecekken, aslında 40 milyon dinar verilmişti. Böylelikle tiyatro binasının projesi 1970 yılının Temmuz ayına kadar tamamlanacağı konuşulmaktadır. Yeni tiyatro binası, tiyatro için uygun yer olan Bit Pazar'da (Üsküp Türk çarşısında) kurulacaktır.¹¹⁷

Şükrü Avdoviç'in bahsettiği gibi 1970 senesinde hem tiyatro binası yapılacak hem de Tiyatro'nun jübile kutlamaları başlayacaktı. 13 Kasım 1970'te Üsküp'ün 26. kurtuluş

¹¹⁷ Şükrü Avdoviç, "Halklar Tiyatrosun Jubile Önünde", *Birlik*, S. 869, 1970, s. 6.

yıl dönümü sebebiyle birçok tören düzenlenmişti. Depremden sonra yıkılan birçok binanın yerine yenileri yapılmaya başlanmış ve bazılarının da temelleri atılmıştı. Bu sırada tiyatroların genel müdürü tiyatronun yeni binasının inşaatı için yekün 11.000.000 yeni dinar temin edildiğini belirtmişti. Tiyatro binası 4.170 m² alanı kaplayacaktı. Genel projeyle öngörülen tüm dairelerle birlikte tiyatronun salonunda 300 koltuk olacaktı. Tiyatro binasının projesini Üsküp'ten "*Pelagoniya*" proje bürosu hazırlamıştı. Üsküp'te "*İlinden*" inşaat müessesesi ise inşaat işlerini yapacaktı. 12 ay içinde inşaatın tamamlanması tahmin edilmekteydi.¹¹⁸

Yeni göreve atanan Cevdet Mustafa, Halklar Tiyatrosu'nun sadece kentsel bir nitelik taşımamasını, aynı zamanda Cumhuriyet özelliğini de taşıması gerektiğini vurgulamıştı. Yapılacak olan yeni tiyatro binasının da plana göre ilerlediğini belirtmiş, tiyatronun iç kısmını düzenleyebilmek için Ljubljana, Milano ve Viyana gibi şehirlerden teklifler geldiğini söylemişti.¹¹⁹

Binanın inşaatının zamanında tamamlanması için kimse acele etmemişti. Önemli olan, sağlam ve kullanılabilir bir bina yapılmasıydı. Binanın kullanışa hazır olabilmesi için inşaat heyeti başkanı Firuz Demir gereken tüm kent örgütleriyle bir araya gelmiş ve şu açıklamalarda bulunmuştu: Başlangıçta tiyatro binası için Kent meclisi 800 milyon eski dinar verecekti, bu iyi bir rakam idi, ancak pahalılıklardan ötürü tiyatro binası 1,6 milyara mal olacaktı.¹²⁰ Şükrü Avdoviç, tiyatro binası sorununun 1975 yılına kadar çözüleceğini bildirmektedir. Bununla ilgili olarak da KGS topluluklarının var olan amatör kadrolarından yararlanacağını söylemiştir. Çünkü oyuncu seçmelerine çok az ilgi olduğunu belirtmiştir. Özellikle kadın oyuncuların az olmasından bahsetmiştir.¹²¹

¹¹⁸ Şükrü Avdoviç, "Tiyatromuzun Yeni Binası Başarılarla Yol Açacaktır", **Birlik**, S. 906, 1970, s. 5.

¹¹⁹ Hasan Mercan, "30 Yıl Tiyatro Çatısı Altında", **Birlik**, S.924,1971, s.5

¹²⁰ Fahri Ali, "Halklar Tiyatrosu Kültür Merkezi Olmalıdır", **Birlik**, S.1068,1972, s.6-7.

¹²¹ Ali, **a.g.e.**, s. 6-7.

Makedonya’da Türk edebiyatının önde gelen isimlerden Alaettin Tahir, yeni yapılacak tiyatro binası için seçilen kurul Firuz Demir başkanlığı altında bir toplantı düzenlemişti. Toplantıya tiyatro kurulu üyelerinin yanı sıra, Üsküp Kent Meclisi, Kent Sosyalist Birliği, Üsküp Sendikalar Birliği ve Makedonya İcra Konseyi temsilcileri de çağırılmıştı. Toplantıya Makedonya İcra Konseyi temsilcisinden başka toplantıya çağırılan kent örgütleri temsilcileri katılmıştı. Bu yapılan kent meclisi oturumu 28.12.1972 tarihinde yapılmıştı. Ayırılan bütçe 600 milyondur. Önceden ayrılan paralarla beraber 1,7 milyar gibi bir rakam toplanmıştı. Tiyatro binasının tamamlanabilmesi için 2,280 milyara ihtiyaç vardı. Diğer taraftan Üsküp kent meclisi açıkta kalan 585 milyon dinarı temin edemeyeceğini açıklamıştı. Bundan ötürü halklar tiyatrosu ve inşa etme kurulu bazı değişiklikler yapma kararını almıştı.¹²²

Yapılan toplantılar sonrasında bir uzlaşmaya varılmıştı. Yeni tiyatro binasının 25 Mayıs 1974 tarihinde kapılarını halka açması planlanmıştı (**Res. 52**). Ama yine de çıkan aksaklıklar yüzünden resmi açılış töreni başka bir tarihe ertelenmişti. Çünkü Cevdet Mustafa’nın söylediğine göre, bina tam anlamıyla tamamlanmış olmasına rağmen, tiyatrodaki çalışacak kadro ve tiyatroya gereken ışıklar hala çözülmemiş sorunlar değildi. Cevdet Mustafa, yeni binada 350 koltuk, dönen bir sahne ve ayrıca büyük sahne haricinde küçük bir sahnenin de olacağını söylemişti. 1974 yılının Ekim ayında Üsküp Türk Tiyatrosu’nun binası tamamlanmıştı. Bu bina Üsküp’te tiyatro etkinlikleri için yapılan ilk resmi kurum olarak sayılmaktadır. Bu binanın mimarları Lubinka Malinkova ve Vera Koseva olmuştu. Yeni bina tören ile açılışını gerçekleştirmişti. Açılıştan sonra Türk tiyatrosunda oynanılan ilk oyun 18 Ocak’ta Tome Arsovski’nin yazmış olduğu “*Güzellik Tek Başına Yürür*” eseri olmuştur.¹²³

¹²² Alaettin Tahir, “Halklar Tiyatrosu Binası Martta Hazır”, **Birlik**, S. 1373, 1974, s. 5.

¹²³ Tahir, **a.g.e.**, s. 5

Resim 52: 1963 Depreminden Sonra Yeni İnşa Edilen Üsküp Türk Tiyatrosu, 1974
(**Birlik Gazetesi**, Üsküp, S. 2822 s.12)

3.5 1975-2000 Yılları Arasında Üsküp Türk Tiyatrosu’nun Durumu ve Sahnelenen Oyunlar

1975-2000 yılları arasında Üsküp Türk Tiyatrosu, Türk toplumunun kültürel hayatında önemli bir rol oynamıştı. Bu dönem boyunca Türk tiyatrosu, çeşitli oyunlarla toplumu eğitirken aynı zamanda toplumun sesi olmayı da başarmıştı.

1975 yılında Hasan Mercan’ın çocuklar için yazmış olduğu “*Okul Dünya, Şen Dünya*” eserinin sahnelenmesi için hazırlık sürecine başlatmıştı (**Res. 53**). Bu çocuk oyununun ana konusu, cansız nesnelerin canlanması ve böylece çocukların hayal dünyalarının da canlanmasıdır. Tiyatro alışkanlığının daha çocuk yaşlardan itibaren

başlatılması gerektiğini savunan ve bu konuda yazılar yazan Hasan Mercan, tiyatro kapılarını böylelikle çocukların dünyasına da açmıştı.

Resim 53: "Okul Dünya Şen Dünya" oyunundan bir kare, 1975 (Üsküp Türk Tiyatrosu Monografisi, Üsküp, s.185)

Yugoslavya'nın dağılmasından önceki dönemde, çocuklar için tiyatro oyunları yazmak veya sahnelemek büyük bir kültürel faaliyet olmuştu. Yugoslavya'da, çocuklar için tiyatro oyunları üreten birçok yazar ve yayınevi aktif bir faaliyet yürütmüştü. Bu yazarlar, genellikle çocukların ilgisini çekecek konuları ele alırken, aynı zamanda eğitici ve öğretici nitelikleri olan oyunlar yazmaya da özen göstermişlerdi. Bu oyunlar, çocukların empati kurmalarına ve düşüncelerini ifade etmelerine yardımcı olacak şekilde tasarlanmışlardı.

Üsküp Türk Tiyatrosu'nun monografisinde, bazı oyunların kendi sahnesinde prömiyerleri yapılmayıp, başka şehirde galalarının gerçekleşmiş olduğu üzerine bilgiler

bulunmaktadır. Bunlardan bir tanesi Kemal Lila'nın yönetmeliğinde Miodrag Mićev'in yazmış olduğu “*Moralist*” oyunuydu. Nusret Dişi Ülkü'nün tercüme ettiği bu oyun Kalkandelen şehrinde galasını yapmıştı. “*Moralist*” oyunu Mićev'in politik ve sosyal mesajlarını içeren diğer oyunları gibi toplumsal eleştiriyi ve tartışmayı teşvik etmek için yazılmıştı (**Res. 54**). Oyun Yugoslavya'da ve diğer Balkan ülkelerinin tiyatro sezonunda sahnelenmişti.¹²⁴

Resim 54: “*Moralist*” oyunundan bir kare, 1976 (**Üsküp Türk Tiyatrosu Monografi**, Üsküp, s.185)

70'li yıllarda oyunlar, genelde dram ağırlıklı çalışılmış ve çoğu durumlarda romanlar sahnelenmişti. Tiyatro eleştirmeni İvan Mazov “*Derviş ve Ölüm*” eserinin

¹²⁴ Stefanovski, a.g.e., s. 48.

felsefesinin ağır ve sahnelenmesi için çok zor bir iş olduğunu belirtmiştir. “*Derviş ve Ölüm*” eseri Duško Naumovski tarafından sahnelenmiştir. Üsküp Türk Tiyatrosu, Makedon-Türk toplumunun kültürel hayatının önemli bir parçasıydı. Romanın içerdiği felsefi ve kültürel olumlamalar, oyunun sahnelenmesiyle daha geniş bir kitleye ulaşmıştı.

Birlik gazetesinde tiyatro bölümü yazılarında yer alan Şerif Kerim, 1977 yılında Türk tiyatrosunun Arnavut tiyatrosuyla ortak bir çalışma yaptığını ve Tome Arsovski’nin “*Çağın Adamı*” oyunu sahneye konulduğunu dile getirmiştir. Oyunun yönetmeni ise Dušan Naumovski olmuştur. Tito’ya sunulmuş bir oyun yapılmıştı ve jübile kutlamalarında bu oyun büyük önem kazanmıştı. Oyun, Türkçe, Makedonca ve Arnavutça olmak üzere üç dilde oynanmıştı. Böyle anlamlı bir oyunun Tito’ya ithaf edilmesi ayrı bir önem arz etmişti. Nitekim Türk ve Arnavut oyuncularının beraber çalışma amaçlarının bir tanesi de aynı çatının altında sorunsuz bir şekilde beraber çalışmak ve birbirine destek veren milli kurumların var olduğu gerçeğini göstermekti.¹²⁵

Üsküp Türk Tiyatrosu, 1978 yılında 30. jübile kutlamaları için hazırlıklar yapmıştı. Bu hazırlıkların arasında repertuvar nasıl olacak, hangi oyunla sezon açılacak, festivaller nerede ve nasıl olacak gibi konular tartışılmıştı.

Üsküp Türk Tiyatrosu’nda 23 kişi çalışmaktaydı. Bunlardan sadece ikisi yüksek tiyatro eğitimi almıştı. Kadro sorunu hala gündemdeydi. Bu sorunu halledebilmek için bazı burs planlamaları yapılmıştı. Üniversitede eğitim görececek öğrenciler için burs imkanları sağlama durumu konuşulmuştu. Yeni binaya taşındıktan sonra seçilen oyunlar genelde daha popüler olmuştu. Böyle bir karar, seyirci kitlesini artırmak amacıyla adına alınmıştı. Bit Pazarı’nda olan bu yeni bina eski Türk çarşısının içinde olduğu için ve etrafında fazlasıyla dükkan olduğu için çok fazla seyircinin gelmesi zor olmuştu. İşçi

¹²⁵ Şerif Kerim, “Çağımızın Adamı”, *Birlik*, S. 1977, 1977, s. 5.

Evi’nde düzenlenen oyunlarda daha fazla seyirci gelebilmişti ve insanların tiyatroya karşı ilgisi daha çoktu.

18 Mayıs’ta 1980 yılında Üsküp Türk Tiyatrosu Nazım Hikmet’in “*Mucize*” oyununu oynamıştır. Bu oyunun prömiyeri Prizren Kültür Evi’nde yapılmıştır. Nazım Hikmet toplumcu gerçekçi şiir anlayışının önde gelen temsilcilerden biri olarak Türk edebiyatına ve toplumuna önemli katkılarda bulunmuştur. Nazım Hikmet, toplumsal gerçekçilik anlayışını benimsemiş ve şiirlerinde insanların yaşadığı sosyal sorunları, sınıf ayrımlarını ve adaletsizliği ele almıştır. Ayrıca, Sovyetler Birliği’nde uzun yıllar yaşamış ve bu süre içerisinde Sovyet edebiyatı ve sanatına da önemli katkılar sağlamıştır. Nazım Hikmet, sanatın toplumsal rolünü savunan bir düşünürdü. Sanatın sadece güzel şeyler yapmak için değil, toplumsal sorunlara çözüm üretmek için de kullanılabileceğini düşünmekteydi.

1979 yılının Ağustos’unda Stevan Sremaç’ın yazmış olduğu “*Zona Zamfirova*” oyunu, Eski Türk çarşının otantik bir mekânı olan Kapan Hanı’nda¹²⁶ gerçekleşmişti. Kapan Han, Osmanlı İmparatorluğu döneminde, 15. yüzyılın sonlarında inşa edilmişti.¹²⁷ Osmanlı İmparatorluğu’nun çöküşünden sonra Kapan Han’ın işlevi değişmiş ve bina birçok farklı amaç için kullanılmıştı. Bu görkemli yerde tiyatro oyunu oynamak seyirciler ve ekip için ayrı bir önem arz etmişti. Yaz aylarında kapalı bir ortamdan çıkarak açık alanlarda oyun sunmak seyircilerin sayısını da arttırmıştı.

1980 yılında Üsküp Türk Tiyatrosu 4 tane oyun hazırlamıştı. Bunlardan bir tanesi çocuk oyunuydu. Bu yıl içerisinde sahnelenmesi oldukça zor olan eserler seçilmişti.

¹²⁶ Kapan Han, tipik bir Osmanlı hanıdır ve iki katlıdır. Hanın iç avlusu, ziyaretçilere dinlenmek ve ticaret mallarını saklamak için kullanılan odalara sahiptir. Hanın alt katı genellikle ahır ve depolama alanları için kullanırken, üst kat odaları ziyaretçilerin konaklaması için tasarlanmıştır.

¹²⁷ Stefanovski, **a.g.e.**, s. 57.

1980'lerde Makedonya Üsküp Türk Tiyatrosu'nda konular; genellikle toplumsal sorunlar, kişisel hayatların trajikomik hikayeleri ve aşk temaları üzerine yoğunlaşmıştır. Özellikle, Makedonya'da yaşayan Türk toplumunun toplumsal hayatı ve mücadeleleri tiyatro oyunlarında sıklıkla ele alınmıştır. Bunun yanı sıra, kişisel hayatların trajikomik hikayeleri de tiyatroda sıklıkla işlenen konulardandı.

1990'ların başlangıcında yapılması gereken çalışmalar arasında Üsküp Türk Tiyatrosu'nun çalışmalarını yansıtacak bir monografinin hazırlanması gerektiğine değinilmişti. Düzenlenen yuvarlak masa toplantısı sırasında, tiyatroyla yakından ilgilenenler tiyatronun bugüne kadar gerçekleştirdiği başarılı çalışmalarını açıklayan tebliğ ve bildirilerini sunmuşlardı.¹²⁸

1990 yılından 2000'lere kadar her daldan oyunlara ve konulara yer verilmişti. Özellikle bu on yıl içerisinde Üsküp Türk Tiyatrosu'nun prömiyer oyunları hem yurt içi hem de yurt dışında gerçekleştirilmişti. Konuk yönetmenler olarak hem Türkiye'den gelen yönetmenler hem de Makedon kökenli yönetmenler tiyatronun oyunlarına katkıda bulunmuşlardı. Seçilen oyun konuları Balkan insanların yakın olduğu konular olmuştu. Ayrıca yerli yazarların da oyunları çalışılmıştı. Köklü geçmişe sahip olan Üsküp Türk Tiyatrosu çalışmalarına ara vermeden Avrupa'da bulunun ülkelerde de tanınmıştı.

3.6 1975 – 2000 Yılları Arasında Sahnelenen Oyunların Listesi

1975 ile 2000 yılları arasında toplamda 107 farklı oyun tiyatroda sahnelenmiştir. Bu oyunlar aşağıda listelenmiştir:

1. 18.01.1975 “*Güzellik Tek Başına Yürür*”, Yazan: Tome Arsovski, Yöneten: Branko Gapo;

¹²⁸ Stefanovski, **a.g.e.**, s. 70.

2. 07.03.1975 “*Okul Dünya-Şen Dünya*”, Yazan: Hasan Mercan, Yöneten: Şerafettin Nebi;
3. 15.05.1975 “*Gol Kralı*”, Yazan: Aziz Nesin, Yöneten: Taner Barlas;
4. 10.10.1975 “*Nikoletina Bursaç’ın Yaşantıları*”, Yazan: Branko Çopić, Yöneten: Mirko Stefanovski;
5. ??1975 “*Üç Arkadaş*”, Yazan: Lütfü Seyfullah, Yöneten: Kemal Lila;
6. 31.01.1976 “*Moralist*”, Yazan: Miodrag Miçev, Yöneten: Kemal Lila;
7. 26.09.1976 “*Tembeller Diyarı*”, Yazan: Risto Davçevski, Yöneten: Kemal Lila;
8. 28.03.1976 “*Derviş ve Ölüm*”, Yazan: Meşa Selimoviç, Yöneten: Duşan Naumovski;
9. 10.05.1976 “*Ömer İle Meryem*”, Yazan: Miroslav Beloviç, Yöneten: Mirko Stefanovski;
10. 05.12.1976 “*Koştana*”, Yazan: Borislav Stankoviç, Yöneten: Todorka Kondona-Zafirovska;
11. 09.01.1977 “*Çiçekçi Ali*”, Yazan: Hasan Mercan, Yöneten: Kemal Lila;
12. 06.03.1977 “*Hastalık Hastası*”, Yazan: J.B.P. Moliere, Yöneten: Aco Aleksov;
13. 10.03.1977 “*Haydi*”, Yazan: Yohana Şpiri, Yöneten: Mirko Stefanovski;
14. 30.06.1977 “*Ben Rıza Ağa*”, Yazan: Hasan Mercan, Yöneten: Kemal Lila;
15. 15.12.1977 “*Çağın Adamı*”, Yazan: Tome Arsovski, Yöneten, Duşan G. Naumovski;
16. 17.02.1978 “*Palavracı Asker*”, Yazan: Tit Manciy Plaut, Yöneten: Dimitri Osmanli;
17. 20.04.1978 “*İvan İvanoviç Var Mıydı Yok Mıydı*”, Yazan: Nazım Hikmet, Yöneten: Mirko Stefanovski;
18. 15.09.1978 “*Boşko Buha*”, Yazan: Miroslav Beroviç ve Slobodan Peşiç, Yöneten: Naum Panovski;
19. 15.11.1979 “*Ratsin*”, Yazan: Boris Visnički, Yöneten: Branko Gapo;

20. 14.01.1979 “*Uğursuz*”, Yazan: Necati İbrahimoviç, Yöneten: Lubişa Georgievski;
21. 18.02.1979 “*Hasanaginitsa*”, Yazan: Lubomir Simonoviç, Yöneten: Vladimir Milçin;
22. 13.04.1979 “*Yaslı Aile*”, Yazan: Branislav Nusiç, Yöneten: Mirko Stefanovski;
23. 06.06.1979 “*Bulmacalar Oyunu*”, Yazan: Lütfü Seyfullah, Yöneten: Saşa Markus;
24. 01.07.1979 “*Zona Zamfirova*”, Yazan: Stefan Sremaç, Yöneten: Dimitar Stankovski;
25. 28.02.1980 “*Alaettin’in Büyülü Lambası*”, Yazan: Voymil Ramadan, Yöneten: Şerafettin Nebi;
26. 15.07.1980 “*Dünya Önünde Tito İle Birlikte*”, Yazan: Slavko Milanoviç, Yöneten: Kemal Lila;
27. 15.10.1980 “*Suç Ve Ceza*”, Yazan: F. Dostoyevski, Yöneten: Branko Stavrev;
28. 12.02.1981 “*Mevkideki Adam*”, Yazan: Fadil Hoçiç, Yöneten: Lubço Toziya;
29. 29.04.1981 “*Şekerli Öykü*”, Yazan: Slavko Yanevski, Yöneten: Şerafettin Nebi;
30. 31.05.1981 “*Hanka*”, Yazan: İsak Samokoloviya, Yöneten: Atsko Aleksov;
31. 11.12.1981 “*Irgat Siman*”, Yazan: İvo Andriç, Yöneten: Duško Naumovski;
32. 15.01.1982 “*Memet*”, Yazan: İrfan Behlül, Yöneten: Naum Panovski;
33. 26.03.1982 “*Keşanlı Ali Destanı*”, Yazan: Haldun Taner, Yöneten: Zekir Sipahi;
34. 23.05.1982 “*Şımarık*”, Yazan: Risto Davçevski, Yöneten: Dragan Velyanovski;
35. 28.06.1982 “*Savaşçı ve Galip*”, Yazan: Dragolub Dimovski, Yöneten: Aco Aleksov;
36. 17.10.1982 “*Zorahi Hekim*”, Yazan: J.B.P. Moliere, Yöneten: Dimitar Hristov;
37. 26.12.1982 “*Vindzor’un Şen Kadınları*”, Yazan: William Shakespeare, Yöneten: Kole Angelovski;
38. 18.02.1983 “*Çizmeli Kedi*”, Yazan: Voin Gorgeviç, Yöneten: Dimitar Stankovski;

39. 12.06.1983 “*Demokles’in Kılıcı*”, Yazan: Nazım Hikmet, Yöneten: Branko Stavrev;
40. 05.12.1983 “*Kılıbık*”, Yazan: Lütfü Seyfullah, Yöneten: Kole Angelovski;
41. 05.12.1983 “*Hizmetçiler*”, Yazan: Yusuf İdriz, Yöneten: Abdülaziz Baganmi;
42. 24.02.1984 “*Bogomil Destanı*”, Yazan: Vlado Malevski, Yöneten: Kemal Lila;
43. 20.05.1984 “*Namus Köprüsü*”, Yazan: Hasan Mercan, Yöneten: Naum Panovski;
44. 24.10.1984 “*Aliş*”, Yazan: Hüseyin Süleyman, Yöneten: Lütfü Seyfullah;
45. 23.12.1984 “*Deli Emine*”, Yazan: Vasvi. H. Uçkan, Yöneten: Kemal Lilav;
46. 10.02.1985 “*Müşettiş*”, Yazan: N.V. Gogol, Yöneten: Şerafettin Nebi;
47. 22.03.1985 “*Tom Soyer*”, Yazan: Mark Twan, Yöneten: Şerafettin Nebi;
48. 29.09.1985 “*Lanetli Avlu*”, Yazan: İvo Andriç, Yöneten: Lubişa Georgievski;
49. 05.05.1985 “*Raşela*”, Yazan: Şerafettin Nebi, Yazan: Naum Panovski;
50. 27.12.1985 “*Tarak*”, Yazan: Fadil Hoçiş, Yöneten: Atsko Aleskov;
51. 20.02.1986 “*Pipa-Ritam*”, Yazan: Vladimir Plavevski, Yöneten: Burhan Rahim;
52. 04.04.1986 “*Küçük Büyük Sevgiler*”, Yazan: Bediya Begovska, Yöneten: Dimitar Hristov;
53. 09.10.1986 “*Yerma*”, Yazan: Federiko Garsiya Lorka, Yöneten: Bogdan Pop Gorçev;
54. 26.10.1986 “*Proteksiyon*”, Yazan: Branislav Nusiç, Yöneten: Branko Stavrev;
55. 28.12.1986 “*Öldür Sene Canikom*”, Yazan: Aziz Nesin, Yöneten: Aziz Nesin;
56. 05.03.1987 “*Kaptan Con Pipilfolks*”, Yazan: Duşan Radoviç, Yöneten: Kole Angelovski;
57. 11.06.1987 “*Koştana*”, Yazan: Borislav Stankoviç, Yöneten: Kemal Lila;
58. 15.10.1987 “*Yolcuğu Anlatan Öykü*”, Yazan: Jan Klod İtali Van, Yöneten: Naum Panovski;
59. 26.12.1987 “*Yedi Kocalı Hürmuz*”, Yazan: Sadık Şendil, Yöneten: Engin Uludağ;
60. 19.02.1988 “*Kadıncıklar*”, Yazan: Tuncer Cücenoglu, Yönetmen: Zekir Sipahi;

61. 10.03.1988 “*Gülücükleri Çocuklara Hediye Edelim*”, Yazan: Hasan Mercan, Yöneten: Kemal Lila;
62. 22.06.1988 “*Magbet*”, Yazan: William Shakespeare, Yöneten: Rahim Burhan;
63. 25.11.1988 “*Korku’nun Günlüğü*”, Yazan: G. Karahasan, Yöneten: Agim Sopi;
64. 13.01.1989 “*Hizmetçiler*”, Yazan: Jan Jane, Yöneten: Aleksandra Kovaçević;
65. 16.03.1989 “*Kavkas Tebeşir Dairesi*”, Yazan: Bertol Brecht, Yöneten: Yücel Erten;
66. 27.03.1989 “*Klinç*”, Yazan: Goran Stefanovski, Yöneten: Suhat Mustafa;
67. 27.05.1989 “*Bir Delinin Hatıra Defteri*”, Yazan: V.N. Gogol, Yöneten: Ahmet Yakupi ve Erdoğan Maksut;
68. 17.11.1989 “*Klement’in Düşüşü*”, Yazan: Drago Yançar, Yöneten: Kemal Lila;
69. 31.03.1990 “*Yaşar Ne Yaşar Ne Yaşamaz*”, Yazan: Aziz Nesin, Yöneten: Kenan Işık;
70. 20.12.1990 “*Ada*”, Yazan: Athold Fugar, Yöneten: Yücel Erten;
71. 18.01.1991 “*Karton Kutusu*”, Yazan: İrfan Behlül, Yöneten: Branko Brezovec;
72. 22.03.1991 “*Yunus Emre*”, Yazan: Recep Bilginer, Yöneten: Raik Alnıaçık;
73. 18.01.1992 “*Ardel Yada Margarita*”, Yöneten: Jan Anui, Yöneten: Kemal Lila;
74. 01.03.1992 “*Niçin*”, Yazan: Steryo Spase, Yöneten: Şerafin Fanko;
75. 22.05.1992 “*Eski Fotoğraflar*”, Yazan: Dinçer Sümer, Yöneten: Duşan G. Naumovski;
76. 05.06.1992 “*Orhan*”, Yazan: Necati Zekeriya, Yöneten: Dimitar Hristov;
77. 03.10.1992 “*Pitiye’nin Ölümü*”, Yazan: Fridrih Drenmat ve Maya Stefanoviç, Yöneten: Dominik Mayer;
78. 27.12.1992. “*Elif Ana*”, Yazan: Turan A. Oflasoglu, Yöneten: Kemal Lila;
79. 30.04.1993 “*Das Kapital*” Yazan: Saşo Milenkovski, Yöneten: Bratislav Dimitrovski;
80. 13.02.1993 “*Lütfen Dokunmayın*”, Yazan: Haldun Taner, Yöneten: İsmet Hürmüzlü;

81. 17.10.1993 “*Helikopter*”, Yazan: Tuncer Cücenoglu, Yöneten: Murat Karasu;
82. 05.12.1993 “*Vatan Kurtaran Şaban*”, Yazan: Haldun Taner, Yöneten: Zekir Sipahi;
83. 25.02.1994 “*Balerin*”, Yazan: Vladimir Pavlevski, Yöneten: Branko Brezovec;
84. 16.01.1994 “*Uyanış*”, Yazan: Bediha Begovska, Yöneten: Duşan Naumovski;
85. 10.04.1994 “*Dövmeli Canlar*”, Yazan: Goran Stefanovski, Yöneten: Vasil Hristov;
86. 22.06.1994 “*Atçalı Kel Mehmet*”, Yazan: Utku Ayvaza, Yöneten: Kemal Lila;
87. 28.12.1994 “*Bir Evlenme*”, Yazan: V.N. Gogol, Yöneten: Atso Aleksov;
88. 15.12.1995 “*General Rokokayko’nun Bıyıkları*”, Yazan: Risto Davçevski, Yöneten: Kemal Lila;
89. 21.05.1995 “*Yiğit Ana- Süer Ev Hanımı*”, Yazan: Bertolt Brecht, Yöneten: Branko Brezovec;
90. 11.05.1995 “*Kral Hamler*”, Yazan: William Shakespeare, Yöneten: Branko Brezovec;
91. 06.12.1996 “*Sersem Kocanın Kurnaz Karısı*”, Yazan: Haldun Taner, Yöneten: Zekir Zipahi;
92. ?.12.1996 “*Boş Beşik*”, Yazan: Necati Cumalı, Yöneten: Salaettin Bilal;
93. ?.03.1996 “*Asiye Nasıl Kurtulur*”, Yazan: Vasıf Ongoner, Yöneten: Olcay Poyraz;
94. 07.03.1997 “*Rayların Dışında*”, Yazan: Tome Arsovski, Yöneten: Goran Trençevski;
95. 24.06.1997 “*Kasta Diva Balkan Rüzgarları*”, Yazan: Vladimir Pavlevski, Yöneten: Salaettin Bilal;
96. 28.03.1997 “*Lunapark*”, Yazan: Utku Ayvaz, Yöneten: Kemal Lila;
97. 26.05.1997 “*Fedra*”, Yazan: Jan Rasin, Yöneten: Lubişa Gerogievski;
98. ?.02.1998 “*Özel Armağan*”, Yazan: Utku Ayvaz, Yöneten: Salaettin Bilal;
99. 23.04.1998 “*Budala*”, Yazan: F. Dostoyevski, Yöneten: Branko Stavrev;

100. ?..12.1998 “*Gök Kuşağı Peşinde*”, Yazan: Vladimir Pavlevski, Yöneten: Salaettin Bilal;
101. 02.02.1999 “*Deli İbrahim*”, Yazan: Turan Oflazoğlu, Yöneten: Vladimir Milçin;
102. 09.10.1999 “*R.R.R*”, Yazan: Yordan Plevne, Yöneten: Mehmet Ulusoy;
103. ?..12.1999 “*Barış İçin Evet*”, Yazan: Utku Ayvaz, Yöneten: Salaettin Bilal;
104. ?..05.1999 “*Sara Bernard’ın Hatırları*”, Yazan: Con Murel, Yöneten: Üsküp Dram Fakültesi Prof. Lubişa Gerogievski’nin sınıfı olan Türk dili öğrencilerinin diploma oyunu;
105. ?..05.2000 “*Kurban*”, Yazan: Güngör Dilmen, Yöneten: Zekir Sipahi;
106. ?..09.2000 “*Bir Başkası*”, Yazan: Ergün Sav, Yöneten: Salaettin Bilal;
107. 14.10.2000 “*Dun Juan*”, Yazan: Moliere, Yöneten: Dimitar Stankovski;

3.7 Üsküp Türk Tiyatrosu’nun Bölgenin Süreli Yayınlarına Yansımaları

Üsküp Türk Tiyatrosu, Osmanlı İmparatorluğu döneminde Makedonya’nın başkenti Üsküp’te faaliyet gösteren önemli bir tiyatro topluluğuydu. Bu topluluk, yerel Türk nüfusunun ve Osmanlı yönetiminin desteğiyle büyümüşü. Tiyatro, Üsküp’teki Türk kültürünün ve dilinin yaşatılmasında önemli bir rol oynamıştı.

Üsküp Türk Tiyatrosu’nun süreli yayınları, sahnelenen oyunların eleştirilerini ve incelemelerini içermektedir. Bu, tiyatro sanatının gelişimine katkıda bulunurken, tiyatro izleyicilerine oyunlar hakkında daha geniş bir bilgi vermektedir. Üsküp Türk Tiyatrosu’nun süreli yayınları, tiyatro sanatçıların biyografilerini ve portrelerini de yayınlamıştır. Bu, tiyatro oyuncularının ve yönetmenlerinin tanınmasına ve takdir edilmesine yardımcı olmuştur. Süreli yayınlar, dönemin toplumsal meseleleri hakkında yazılar da içermektedir. Bu, tiyatro sahnesinin ötesinde toplumun dikkatini çeken konuların tartışılmasına olanak sağlamıştır. Bu yayınlar, hem Türk toplumunun hem de

Üsküp şehrinin tiyatro etkinliklerine olan katılımını artırmıştır. Aynı zamanda bu yayınlar sayesinde tiyatro sanatı daha fazla insana ulaşabilmiş ve toplumun genel bilincine de etkilemiştir.

Sürekli yayınlardan olan dönemin *Birlik* gazetesi ve *Sesler* dergisinde Türk dilinde yazılar yayınlanmıştır. Bunlar haricinde Makedonya'nın resmi gazetelerinde de Üsküp Türk tiyatrosu hakkında yazılara ulaşılabilmektedir (**Res. 55**).

Resim 55: *Birlik Gazetesi* (<https://www.aa.com.tr/tr/dunya/makedonyada-turkce-gazetecilik-ekolu-birlik-gazetesi/1358647>), (Erişim Tarihi: 10.09.2023)

3.7.1 *Birlik* Gazetesi ve *Sesler* Dergisi

Abdülmecit Nuredin “*Osmanlı Sonrası Makedonya*” kitabında, Balkan Savaşları ve sonra gelen ciddi baskı ve zulümler nedeniyle, Türklerin büyük bir kısmının bölgeden göç ettiğini vurgulamıştır. Geride kalan Türkler ise, birçok haktan mahrum kalıp 1912-

1944 yılları arasında Sırp-Hırvat-Sloven ve Yugoslav krallıklarının egemenliği altında kalmışlardır. Üstelik bu dönemde, II. Dünya Savaşı'nın baskı ve zulümlerini de yaşamışlardır.¹²⁹ Makedon yazarı Fahri Kaya da, 1944 yılında, Makedonya'da Yugoslavya'ya bağlı bir cumhuriyetin kurulduğunu belirtmiştir. Alman ve Bulgarlara karşı yapılan bağımsızlık savaşında gösterdikleri yararlılıklar sayesinde Türklere birçok özgürlük tanınmıştır. Bu dönemde, tüm yetersizliklere rağmen hızlı bir şekilde Türkçe eğitim verecek kadro oluşturulmuş ve Türkçe eğitim veren okullar açılmıştır.¹³⁰

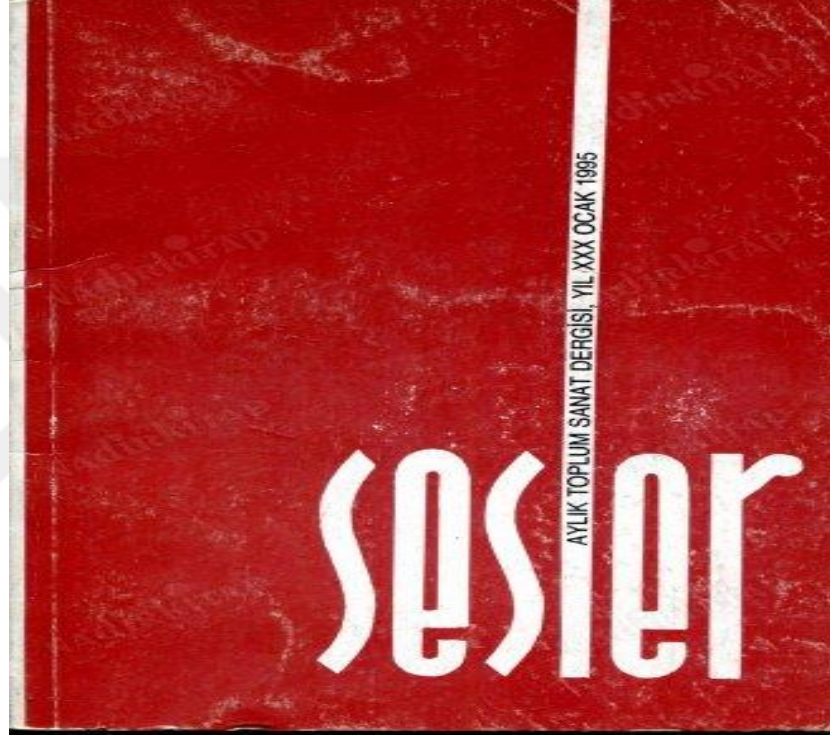
Latin harfleri ile basılan *Birlik* gazetesi, Makedonya'da basılan ve uzun bir yayın tarihine sahip olan bir gazetedir. Gazete, Türk azınlığının sesi olmakla birlikte sosyal, siyaset, kültür ve spor alanlarında Türkçe okunulabilecek bir kaynak mahiyetindeydi. Bu gazete, 23 Aralık 1943 tarihinde yayın hayatına başlamıştır. İlk sayısında haftalık olarak çıkmasına karar verilmesine rağmen ilk yıl ayda bir defa çıkmaya başlamıştır. İlerleyen zamanlarda 15 günde bir, daha sonra ise 10 günde bir ve en son haftalık olarak çıkmıştır. İlk zamanlarda 4 sayfa, daha sonra 8 sayfa olarak yayımlanmıştır. İlk sayıyı hazırlayan Şerafettin Ferid editörlük görevini, Ali Abdurrahman ise matbaa görevini üstlenmiştir. Drita Karahasan bu gazetenin 1988 yılında genel yayın yönetmenliğini yapmıştır. *Birlik*, ilerleyen dönemlerde çocuklar için *Sevinç*, *Tomurcuk* ve *Sesler* kültür sanat dergisini de yayımlamıştır. *Birlik* gazetesi 2004 yılında yayın hayatına son vermiştir. *Sesler* aylık kültür sanat dergisi ise 1965-2001 yılları arasında yayın hayatını devam ettirmiştir (**Res. 56**).

Birlik gazetesi ve *Sesler* dergisinde Üsküp Türk Tiyatrosu'nun kuruluş tarihi hakkında önemli bilgilere yer verilmiştir. Ayrıca yazılan eleştirel yazılarda Üsküp Türk Tiyatrosu'nun tarihsel gelişiminde nasıl bir yol izlemiş olduğu hakkında bilgiler

¹²⁹ Abdülmecit Nureddin, **Osmanlı Sonrası Makedonya**, Matusiteb Yayınları, Üsküp, 2008, s.15.

¹³⁰ Fahri Kaya, "Yugoslavya Türk Şiiri", Haz. Nazlı Rana Gürel ve Zeki Gürel, **Hayatı-Sanatı-Eserleri Fahri Gürel**, Berikan Yayınları, Ankara 2010, s. 5.

bulunmaktadır. Üsküp Türk Tiyatrosu hakkında yapılan haberlerde Mustafa Karahasan, İlhami Emin, Necati Zekeriya, Hasan Mercan, Saadet Nebi, Melahat Ali, Fahri Ali, Alaettin Tahir, Leyla Selman ve Leyla Hüseyin'in yazıları vardır.

Resim 56: Sesler Dergisi

(<https://www.google.com/url?sa=i&url=https%3A%2F%2Fwww.nadirkıtap.com%2Fsesler-aylik-toplum-sanat-dergisi-sayi-292-ocak-1995>) , (Erişim Tarihi: 10.09.2023)

Sesler dergisinde ise genelde Avni Engüllü, Suat Engüllü, Fahri Kaya, Avni Abdullah, Fahri Ali, Oktay Ahmed, Enis Emin ve Ahmet Osman gibi isimler kültür sayfalarında yazılarını yayımlamışlardır.

1994 yılında, Birlik gazetesinin 50. yıl dönümü ve 27 Mart Dünya Tiyatrolar günü dolayısıyla yuvarlak masada Üsküp Türk Tiyatrosu'nun durumu hakkında konuşmalar yapılmıştır. Genelde o zamanın oyuncularını bir yuvarlak masa etrafında toplanıp tiyatroların

geleceği hakkında konuşmuşlardır. Tek tek söz alan oyuncular konuşup oradaki toplantının objektiv olabilmesi için Birlik gazetesinin habercileri yer almışlardır. Söz alanlardan Lütfü Seyfullah bu yuvarlak masanın öneminden bahsetmiştir. Birlik gibi, Nova Makedonya, Veçer gazetelerinde de tiyatro çalışmalarına ilişkin yuvarlak masa konuşmalarının düzenlendiği vurgulanmıştır. Avni Engüllü de bundan beş yıl öncesinde (1989 yılında) Sesler dergisinin de benzer konuyu kapsayan bir yuvarlak masa düzenlediğini anlatmıştır. Bu konuşmalar “*şimdiye kadar boşaltılmış tüfekten farksızdır*” cümlesi ile sözünü bitirmiştir.¹³¹

Sesler dergisinde ise daha fazla eleştiri yazıları yazılmıştır. Örneğin, Necati Zekeriya, dil konusundaki eksikliklerden bahsetmiştir. Zekeriya’ya göre, oyun dili hem her gün kullandığımız hem de en uzun süre yaşamasını istediğimiz bir dildir. Necati Zekeriya, oyunu ayakta tutan şey, çoğu zaman konusu değil, dilidir diye yazmıştır. Musfafa Karahasan’ın her 4 oyundan doğal kendiliğinden gelen karakterler icabı bir dil değil, zorlama, Sırpça kokan bir cümle dokusu anlayışı vardır. Kuşkusuz devrik cümle hikâyede olduğu gibi, oyun dilinde kendisine en güçlü yeri sağlayabilir, sağlamalıdır diye belirtmiştir.¹³²

Makedonya’da Türk halkı dram yaratıcılığı hakkında, eleştirmen İvan İvanovski de **Sesler** dergisindeki toplantılarda, Makedonya’da yaşayan halkların dilinde dram yaratıcılığının ilk hareketlenmesinin halk kurtuluş savaşından sonraki dönemde aramak gerektiğini anlatmıştır. Makedonya’da Azınlıklar (bugün Halklar) Tiyatrosu henüz kendi dengesini bulmadan önce halklar dilinde dram yapıtları meydana çıkarmaya başlamıştı.

¹³¹ Saadet Nebi, “Tiyatro Halka Açık Olmalı”, **Birlik**, S. 4521, 1994, .12.

¹³² Necati Zekeriya, “Oyunlarımızda Dil Sorunu Bir De Oyun Dilinin Düşündürdükleri”, **Sesler Dergisi**, S. 33, 1969, s. 66.

Fakat zamanla bu tür, her iki halkın dilinde (Arnavutça ile Türkçe olarak) gelişmeyi, gelişip yöntemler bulmayı hedeflemiştir.¹³³

¹³³ İvanovski İvanovski, “Makedonya’da Türk Halkı Dram Yaratıcılığı”, **Sesler Dergisi**, S. 105, 1976, s. 94.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

2001 YILINDAN GÜNÜMÜZE KADAR ÜSKÜP TÜRK TİYATROSU VE YENİ BİNA PROBLEMİ

4.1 2001-2023 Yılları Arasında Üsküp Türk Tiyatrosu’ndaki Çalışmalar

Milli kurum, Üsküp Türk Tiyatrosu’nun 2000 yılına kadar yaptığı çalışmaları 50. jübilede değerlendirip ileriye doğru nasıl projeler yapılacağı konuşulmuştur. Bu çalışmalarla ilgili monografide, Türk Tiyatrosu Türk dilinde eserlerin yanı sıra Makedonya tiyatro eserlerinin de tanıtılmasına özen göstermiştir. Üsküp Türk Tiyatrosu’nun 50 yıllık çalışma süresinde Kole Çaşule, Tome Arsovski, Goran Stefnovski, Yordan Plevneş, Slavko Yanevski, Risto Davçevski, Vladimir Plavevski ve Boris Vilşinski’nin eserleri sahnelenmiştir.¹³⁴

2002 yılında hazırlanan Yücel Erten’in yönetmenliğindeki “*Sınırdaki Ev*” oyunu, Üsküp Türk Tiyatrosu’nun kült oyunlarından bir tanesi olmuştur. “*Sınırdaki Ev*”in yazarı ise Slavomir Mrozek’tir. Mrozek’in en iyi bilinen eserleri arasında kısa öyküler, oyunlar ve gazetecilik yazıları vardır. Özellikle kısa öyküleri için yapılandırılmış piyesler “Absürd” tarzıyla tanınır ve bu tarzda yazılmış eserleri özellikle Polonya edebiyatının en iyi örnekleri arasında sayılmıştır.

Oyunların yanı sıra 2002 yılında Üsküp Türk Tiyatrosu yeni binanın yapılması için projeler hazırlamıştır. Oyunların, yeni binanın yapımına kadar, bir dönem daha Bit Pazarı’ndaki mekânda oynanılacağı kararı alınmıştır. Fakat Bit Pazarı’ndaki mekân ileride sadece Arnavut tiyatrosuna bırakılmış olacaktır.

¹³⁴ Stefanovski, a.g.e., s. 83.

2008 yılında seçilen ve hazırlanmış oyunlar daha sıklıkla müzikal türünde olmuştur. Bunlardan birisi Türkiyeli yazar Cücenoglu'nun yazmış olduğu “Kadıncıklar” ile “Romeo ve Juliet” oyunudur.

“Romeo ve Juliet” Ohri yaz festivalinde prömiyerini yapmıştır. Bu oyunu Deyan Proykovski, çağdaş bir dille yorumlamıştır. Duyguların dışı vurma şekli şarkılarla ve koro biçimindeki müziklerle olmuştur. Bunların yanı sıra “Romeo ve Juliet” oyunu hakkında Vest gazetesinde yönetmeni Deyan Proykovski'nin oyun hazırlamasındaki sanatsal değerdan bahsetmiştir. Ender görülen sahneden geometrik cisimler oluşturulmuş, her yöne doğru hareket eden ve rote eden geometrik cisimler aktörlerin, oyuncuların fonksiyonuna göre tasarlanmıştır. Aslında bu bölümler hikâyeyi ilginç ve çekici kılmaktadır. Genç yetenekli aktör ekibi bu oyunda sahnede adeta mucize yaratmış, şarkı söylemiş, dans etmiş, akrobatik hareketler sergilemiş; tek sözle mükemmel bir oyun izleme olanağı sağlamışlardır.¹³⁵

2000'den 2010 yılına kadar hem yerli eserler hem de klasik eserlerin çalışmaları yapılmıştır. Bu çalışmalar genelde güncel konuların ele alındığı başlıklar altında bir araya gelmiştir. Özellikle bazı oyunların oynanma süresi yıllar içinde devam etmiştir. Örnek olarak “Sınırdaki Ev” oyunu tam 100 kez oynanmıştır. Seyirci tarafından sevilen bu oyun, kült oyunlardan bir tanesi olmayı başarmıştır.

2014 yılında Üsküp Türk Tiyatrosu'nun Bit Pazarı'ndaki yerinde çalışılan son oyun Bilge Emin'in hazırladığı “Taş” oyunu olmuştur. Oyunun yönetmeni Bilge Emin Üsküp Türk Tiyatrosu Monografisi'nde oyun için, “kimlik inşası onun özgürleşmesiyle başlar, bu da aile efsanesinin çözümlenmesiyle gerçekleşir” demiştir. Emin, nesilden nesile geçirilen aile efsanesi hakkındaki yalanlar, tarihi olaylardan sahneleştirmek ihtiyacı

¹³⁵Stefanovski, a.g.e., s. 85.

olarak değil, zor dönemlerde küçük insanların hayattaki mücadele verme ihtiyacıdır” sözleriyle kendi “*Taş*” oyunu hakkındaki araştırmalarını ve gözlemlerini paylaşmıştır.¹³⁶

Üsküp Türk Tiyatrosu 2015 yılında yeni bina yapılana kadar Komedi Tiyatrosu’yla beraber aynı mekânı paylaşmaya başlamıştır. Aleksandar Popovski’nin yönettiği “*Bir Yaz Gecesi Rüyası*” oyunuyla çalışmalara devam edilmiştir.

2019 yılında yıllık program diğer yıllara kıyasen sadece Shakespeare ile sınırlanmamaktadır. Bu dönemde Çehov, Jean-Paul Sartre ve Yasmina Reza’nın oyunları da sahnelenen oyunlar arasındadır. 2020 yılında pandemiden dolayı oyunlara ara verilmiştir. Alınan önlemler doğrultusunda sadece Kuzey Makedonya’da değil, dünya çapında etkinlikler durdurulmuştur.

2021 yılında, aksayan bütün oyunların sahnelenmesi başlanmıştır. Son yıllara bakıldığında ağırlıklı olarak Çehov’un oyunlarının çalışıldığı görülmektedir. Fakat yönetmenlerin farklı bakış açılarıyla oyunlarda kimileri klasik Çehov yaratırken kimileri de post-modern tarzda çalışmışlardır.

4.2 Üsküp Türk Tiyatrosu’na Özel Tiyatro Binası İnşası ve Sorunları

Yeni binanın proje anlaşması Üsküp Türk Tiyatrosu ve Kuzey Makedonya Cumhuriyeti Kültür Bakanlığı tarafından yapılmıştır. Bu yapılan anlaşmada Arnavut ve Türk tiyatrosunun kendine ait yapıları olacaktır. Arnavut tiyatrosunun binası, Bit Pazarı’nda bulunan bina olarak kalmıştır. Ancak restorasyon sebebiyle Komedi Tiyatrosu’nda oyunlar sahnelenmektedir (**Res. 57**).

¹³⁶ Klinçe, a.g.e., s. 111.

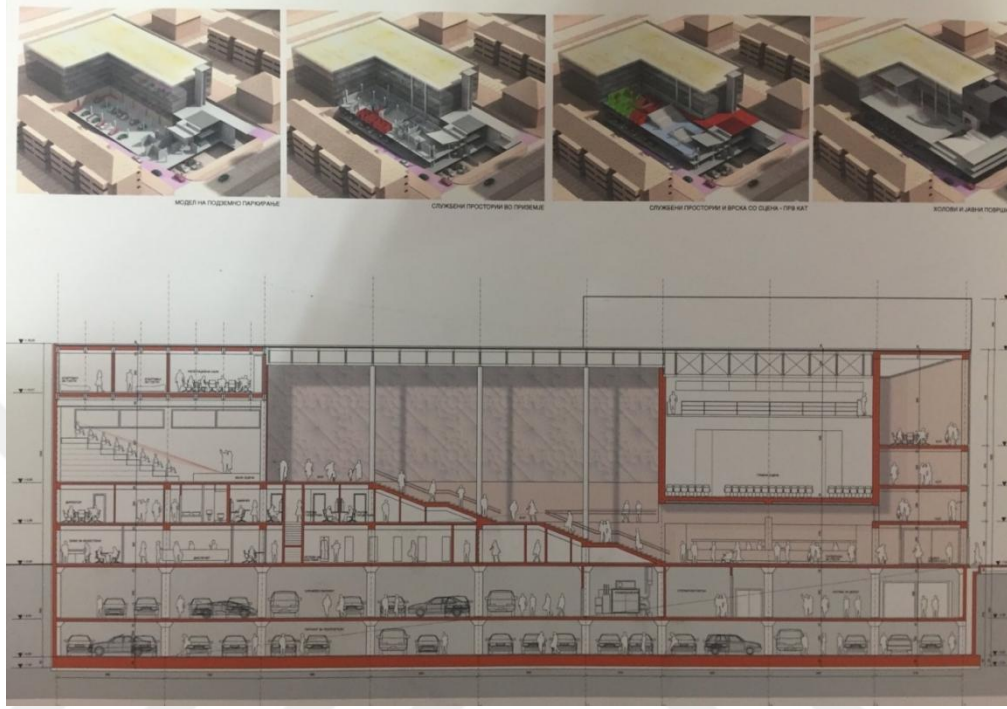
Resim 57: Yeni inşa edilecek Üsküp Türk Tiyatrosu'nun iç kısmının örnek tasarım çizimi (<http://www.turktiyatrosu.mk/tr/yeni-trk-tiyatrosu/>, Erişim Tarihi: 07.12.2023)

Üsküp Türk Tiyatrosu'nun inşa edilecek olan yeni binanın planı Macir Maalo-Gradska Porta; Novo Malo-Merkez Belediyesi'nden 3,5 numaralı inşaat parseli, mimari kentsel proje hazırlanmasına yönelik proje programı, Milli Kurum "Üsküp Türk Tiyatrosu" tarafından hazırlanmıştır. Makedonya Cumhuriyeti hükümetinin 21 Mayıs 2013 tarihi ve 41-3326\1 sayılı kararına istinaden, Milli Kurum "Üsküp Türk Tiyatrosu" için yukarıda belirtilen Makedonya Cumhuriyeti'ne ait olan arazi parselinin kullanılmasına karar verilmiştir (**Res. 58**).

Resim 58: Yeni inşa edilecek Üsküp Türk Tiyatrosu'nun örnek tasarım çizimi (<http://www.turktiyatrosu.mk/tr/yeni-trk-tiyatrosu/>, Erişim Tarihi: 07.12.2023)

Üsküp Türk Tiyatrosu, kuzeydoğuda Kuzman Yosifovski Pitu Caddesi ile güneybatıda Straşno Pincur Caddesi arasında yer alırken, iki bulvar arasında inşa edilecek baskın ve temsili bir yapı olacaktır. Yeni yapılacak olan Üsküp Türk Tiyatrosu'nun mimarı Viktor Mihaylov'dur. **(Res. 59).**

Resim 59: Yeni inşa edilecek olan Üsküp Türk Tiyatrosu'nun iç kısmı (6 yer üstü ve 2 yer altı olmak üzere 8 seviye olarak ayrılmıştır), (<http://www.turktiyatrosu.mk/tr/yeni-trk-tiyatrosu/>, Erişim Tarihi: 07.12.2023)

Mimari kentsel proje arsasında iki yapı planlanmıştır:

Birinci yapı: Toplam inşaat alanı 12463m² ve korniş yüksekliği ise 19,60 m.dir.

İkinci yapı: -3.60 kotunda, tiyatro binasının yeraltı birinci katında inşa edilecek olan trafo merkezine engelsiz erişim.

Kültür-tiyatro amaçlı binalar için belirlenen standart ve normlara göre otopark ihtiyacı sağlanmalıdır:

- Otopark alanı, her yönetim için 40m².
- Otopark alanı, her 10 ziyaretçi için.

Milli Kurum Üsküp Türk Tiyatrosu'nun yeni yapılacak tiyatro binasındaki program gereksinimlerine göre büyük sahnede 329 koltuk, küçük sahnede ise 120 koltuk olacaktır. Bu koltuk sayısına göre oluşturulacak park alanı için planlanması gereken ziyaretçi sayısı 449 ve yönetimde çalışanlar için de 960m²lik bir alan için park yeri düzenlemesi yapılmalıdır.

İnşa edilecek bu yapıda büyük sahne, küçük sahne, kütüphane, kültürel bilgi merkezi, galeri gibi bölümler de yer alacaktır. Yapılacak olan tüm bölümler alanın her yerinde kullanılıp ziyaretçi sayısını arttırarak, tiyatro haricinde kültürel faaliyetleri de destekleyecektir. Tek bir cümleyle özetleyecek olursak aslında yapılacak olan bina, genel olarak Türk kültürünü tanıtmak ve yaşatmak amacını taşıyacaktır.

Türk tiyatrosu 6 yer üstü ve 2 yer altı olmak üzere 8 seviyeye ayrılmıştır. Bu alana yapının sınırlayıcı faktörlerinden dolayı resmi ve kamusal alanların birbirini takip ettiği ve bloklarda olağan işlevsel bölünme olmadan, hacim boyunca iç içe geçen ve geleneksel olmayan bir işlevsel çözüm sunulmuştur. Bu bakımdan kamusal alanın yaratılmasına büyük özen gösterilmiştir. Üç kat üzerine inşa edilen ana salon, kapalı bir meydan işlevi görmesi gereken bütünleştirici bir alandır. Ana salon ve merdivenler; Türk geleneği, peyzajı ve kültürünü yansıtırken açık-kapalı ve iç-dış ilişkisi, yapının içe dönüklüğü gibi sağlam temellere dayanan unsurlarla yapının içeriği ile belirli bir mekânsal ilişki kurmak amaçlanmıştır. Tiyatronun resmi kısmı ve tüm yardımcı odalar, ana sahne ile mantıklı ve bütün olabilecek bir şekilde bağlantılıdır.

Ana sahne modülerdir ve sahnenin ayarlanmasında büyük esneklik sağlamaktadır. Sahnenin işleyişi, sahne alanı ile oditoryumun bir bölümünü ifade eden genel sahne teknolojisi ve tiyatronun işleyişi için gerekli tüm parametreler dikkate alınarak ayrı bir bölümde detaylandırılacaktır. Oditoryum, 341 seyirci kapasitesine sahip olacaktır. Bu bakımdan tüm konumlar sahnenin kaliteli görüntülerini sağlamak için tasarlanmıştır.

Ana salon, hoş ve nötr bir atmosfer sunacak şekilde tasarlanmış olup süslü ama mütevazı bir gelenekten esinlenmiştir. Otopark konsepti, işlevsel olarak bir yer altı seviyesinde geliştirilmiş ve gerekli park yerlerinin geri kalanı, halka açık park yeri ve çalışanlar için resmi park yeri olmak üzere net bir ayrım ile zemin katta oluşturulmuştur. Birinci yer altı seviyesi -3.60 m, tiyatronun işleyişi için gerekli olan teknik odalar için yapılmış olan alandır ve resmi giriş lobisi seviyesinde binaya doğrudan giriş yapılacaktır. Sahnede teknik kısımlar ve bölümleri şu şekilde yer alacaktır:

- Dikey iletişim koridoru
- Elektrik odası
- Makine dairesi
- Makine kurulumları için alan
- Açık boşaltma alanı
- Çilingir atölyesi
- Dairesel merdivenli koridor
- Yatay iletişim, kostümler
- Marangoz atölyesi
- Büyük sahne dekorları için depo
- Depo
- Sokaktan dekor yüklemek için platform
- Sahne için- alt kademe sürücü
- Teknik personel- devamlı bakım
- Güvenlik Servisi
- Kadın gardırobu
- Kadın personel tuvaleti
- Yıkama, ütü, personel için olanaklar
- Sahne altı uzay-hidrolik platformlar
- Sahne önü
- 0.00 seviyesinden-3.60 seviyesine yükselme-Rampa

- Enerji santralleri için tesisler
- Elektrodizel odası
- Yüksek ve alçak gerilim için yer
- Trafo kutusu 1
- Trafo kutusu 2
- Kiler

Bir trafo merkezinin inşası da bu seviyede planlanmaktadır. Amaç, çalışanların hareketlerinin tam kontrolünü sağlamaktır.

Aynı iki yönlü rampa ile ulaşılan ikinci yer altı katı -6.80m, (işlevsel olarak söz konusu sitenin trafik akış çizgilerini takip edecek şekilde yerleştirilmiştir) 33 kişilik kapasiteye sahiptir. Ziyaretçiler için bir otopark olarak kullanılan bu yer altı katının binanın dışına doğrudan çıkışı vardır. Amaç, ziyaretçilerin hareketini tam olarak kontrol altına almak ve binanın çalışma saatleri dışında otoparkın işletilmesini sağlamaktır.

Kentsel koşullarıyla beraber yeni inşa edilecek bina, Üsküp ve Makedonya'daki Türk toplumunun ayrılmaz bir kültür merkezini oluşturacak ve yeni bir döneme imzasını atacaktır. Kültürel bir miras olan Üsküp Türk Tiyatrosu, yeni yapılacak bu yapıyla hem kendi kimliğini hem de sanatını kendi binasında icra etmeye devam edecektir.

Üsküp Türk Tiyatrosu'nun inşaatı devam etmektedir. Üsküp Türk Tiyatrosu'nun yeni bina çalışmaları devam etmektedir. Bu projenin hayata geçmesine öncülük eden kişi, o dönemde Üsküp Türk Tiyatrosu'nun oyuncusu ve müdürü olan Atilla Klinçe'dir. Atilla Klinçe, yanı sıra oyuncu meslektaşlarıyla birlikte bu proje için çaba göstermiştir. Yeni bir tiyatro binasının inşası, Üsküp Türk Tiyatrosu'nun faaliyetlerini daha etkin bir şekilde sürdürebilmesi ve kültürel mirasını daha geniş kitlelere ulaştırabilmesi için önemli bir adımdır. Atilla Klinçe ve meslektaşlarının liderliği ve katkıları, Üsküp Türk Tiyatrosu'nun geleceği için umut verici bir adımdır. 2014 yılından itibaren tiyatro inşaatı 8 yıl kullanım

dışı olmuştur (**Res. 60**). 2021 yılında çalışmalar kaldığı yerden devam etmeye başlamıştır. Çatı ve dış cephe yapılmaya başlanmıştır. 2023 yılında yeni yapılacak bina için Kuzey Makedonya devleti 2 milyon euro para ayırmıştır.

Resim 60: Yeni inşa edilecek olan Türk Tiyatrosu'nun görünümü, (<http://www.turktiyatrosu.mk/tr/yeni-trk-tiyatrosu/>, Erişim Tarihi: 07.12.2023)

4.3 2001-2023 Yılları Arasında Sahnelenen Oyunların Listesi

2001 ile 2023 yılları arasında toplamda 74 farklı oyun tiyatrodan sahnelenmiştir. Bu oyunlar aşağıda listelenmiştir.

1. 23.03.2001 “*Hürrem Sultan*”, Yazar: Orhan Asena, Yöneten: Kemal Lila;

2. 06.04.2001 “*Neşeli Hikayeler*”, Yazan: Haldun Maraşlı, Yöneten: Erbil Altanay;
3. 19.10.2001 “*Huzur Evinde İsyan*”, Yazan: Venko Andovoski, Yöneten: Dimitar Stankovski;
4. 30.05.2001 “*Banka Nasıl Soyulur*”, Yazan: Sami Feyd, Yöneten: Kole Angelovski;
5. 01.03.2002 “*Samimiler*”, Yazan: Pyer de Marivo, Yöneten: Vladimir Milçin;
6. 25.04.2002 “*Bakan Ve Ben*”, Yazan: Vladimir Pavlevski, Yöneten: Duşan G. Naumovski;
7. 10.10.2002 “*Antigona*”, Yazan: Sofokle, Yöneten: Kemal Kocatürk;
8. 26.12.2002 “*Sınırdaki Ev*”, Yazan: Slawomir Mrozek, Yöneten: Yücel Erten;
9. 04.04.2003 “*Küçürek Kız*”, Yazan: Sema Ali, Yöneten: Dimitar Stankovski;
10. 19.04.2003 “*Evlenme Teklifi*”, Yazan: Çehov, Yöneten: Voyo Tsvetanovski;
11. 23.04.2003 “*Ali ile Ayşe*”, Yazan: Vilhelm Buş, Yöneten: Aleksandar İliev;
12. 09.10.2003 “*Gözlerimi Kaparım Vazifemi Yaparım*”, Yazan: Haldun Taner, Yöneten: Zekir Sipahi;
13. 28.11.2003 “*Aman Karım Duymasın*”, Yazan: Georges Feydeau, Yöneten: Kole Angelovski;
14. 12.03.2004 “*Gılgamış*”, Yöneten: Deyan Proykovski;
15. 23.07.2004 “*Fırtına*”, Yazan: William Shakespeare, Yöneten: Aleksandar Popovski;
16. 21.10.2004 “*Pinokyo*”, Yazan: Ferdi Merter, Yöneten: Salaettin Bilal;
17. 23.12.2004 “*Kral Oidipus*”, Yazan: Sofokle, Yöneten: Lupço Gerogievski;
18. 06.03.2005 “*Azizname*”, Yazan: Aziz Nesin, Yöneten: Yücel Erten;
19. 12.05.2005 “*Özgürlük Oyunu*”, Yazan: Adem Atar, Yöneten: Yücel Erten;
20. 05.08.2005 “*Atina’lı Timon*”, Yazan: William Shakespeare, Yöneten: Branko Brezovec;
21. 03.02.2006 “*Hadım*”, Yazan: Terençiy, Yöneten: Kole Angelovski;

22. 30.03.2006 “*Tartuffe*”, Yazan: Moliere, Yöneten: Deyan Proykovski;
23. 11.05.2007 “*Daha Yakın*”, Yazan: Patrik Marber, Yöneten: Martin Kočovski;
24. 11.05.2007 “*Kulisler Arkasında*”, Yazan: Maykul Freyn, Yöneten: Dragana Miloševska;
25. 04.01.2008 “*Kadıncıklar*”, Yazan: Tuncer Cücenoglu, Yöneten: Nataša Poplavska;
26. 23.05.2008 “*Leons İle Lena*”, Yazan: Georg Bihner, Yöneten: Dragana Miloševska;
27. 25.07.2008 “*Romeo Ve Jüliet*”, Yazan: William Shakespeare, Yöneten: Deyan Proykovski;
28. 25.07.2008 “*Lilika*”, Yöneten: Yovan Ristovski;
29. 27.03.2009 “*Siyah Kalem*”, Yazan: İlhami Emin ve Yordan Plevneş, Yöneten: Vlado Tsvetanovski;
30. 08.07. 2009 “*İlkbaharın Uyanışı*”, Yazan: Frank Wedekind, Yöneten: Vasil Hirstov;
31. 02.10.2009 “*Kadınlar Devleti*”, Yazan: Aristofanes, Yöneten: Yücel Erten;
32. 21.11.2009 “*Matmazel Jülie*”, Yazan: August Strindberg, Yöneten: Aleksandar Popovski;
33. 02.04.2010 “*Şekerli Öykü*”, Yazan: Slavko Yanevski, Yöneten: Kole Angelovski;
34. 12.10.2010 “*Ben de Orhan’ım*”, Yazan: Orhan Pamuk, Yöneten: Vlado Cvetanovski;
35. 11.12.2010 “*Arap Gecesi*”, Yazan: Roland Schimmelpfennig, Yöneten: Slobodan Unkovski;
36. 30.04.2011 “*Godot’yu Beklerken*”, Yazan: Samuel Beckett, Yöneten: Vladimir Milçin;

37. 09.09.2012 “*Can Ateşinde Kanatlar*”, Yazan: Turgay Nar, Yöneten: S. Bora Seçkin;
38. 19.11.2012 “*Bir Yaz Gecesi Rüyası*”, Yazan: William Shakespeare, Yöneten: Martin Kočovski;
39. 20.01.2012 “*Günden Geceye*”, Yazan: Eugene O’Neill, Yöneten: Elyesa Kaso yönetmenliğinde mezuniyet oyunu;
40. 10.02.2012 “*Şehrazr Ve Şehriyar’ın Hikayesi*”, Yazan: Birbir Gece Masallarından, Yöneten: Dean Damyanovski;
41. 26.03.2012 “*Küçük Prens*” Yazan: Antoine de Saint Exupery’in eserine göre, Yöneten: Sırcan Yanakıyeviç;
42. 25.06.2012 “*Yaprak Dökümü*”, Yazan: Reşat Nuri Güntekin, Yöneten: Salaettin Bilal;
43. 07.11.2012 “*Hepsi Oğlumdu*”, Yazan: Arthur Miller, Yöneten: Aleksandra Kardalevska;
44. 10.05.2013 “*Hikayeler’de Şekspir*”, Yazan: William Shakespeare, Yöneten: Krenare Nevzati;
45. 16.07.2013 “*Misanthrope*”, Yazan: B. Molière, La Fontaine ve diğerlerine göre, Yöneten: Dragana Miloşevka-Popova;
46. 01.11.2013 “*Kedi İle Palyaço*”, Yazan: Erhan Özçelik, Yöneten: Mustafa Yaşar;
47. 03.12.2013 “*Keloğlan ve Büyülü Mühür*”, Yöneten: Sırcan Yanakıyeviç;
48. 19.12.2013 “*Taş*”, Yazan: Marius Von Mayenburg, Yöneten: Bilge Emin;
49. 10.04.2014 “*Palavracı Asker*”, Yazan: Titus Maccius Plautus, Yöneten: Luka Kortina;
50. 21.01.2015 “*Bir Yaz Gecesi Rüyası*”, Yazan: William Shakespeare, Yöneten: Aleksandar Popovski;
51. 26.04.2015 “*Prometheus*”, Yazan: Aiskhülos, Yöneten: Deyan Proykovski;

52. 31.07.2015 “İki Efendinin Uşağı”, Yazan: Carlo Goldoni, Yöneten: Yücel Erten;
53. 22.12.2015 “İntiharın Genel Provası”, Yazan: Duşan Kovaçeviç, Yöneten: Bilge Emin;
54. 11.04.2016 “Yanlışlıklar Komedi”, Yazan: William Shakespeare, Yöneten: Kole Angelovski;
55. 02.09.2016 “Peggy Pickit Tanrının yüzünü Görüyor”, Yazan: Roland Schimmelpfennig, Yöneten: İvana Angelovska;
56. 30.05.2017 “Leyley Halife”, Yazan ve Yöneten: Darko Kovačovski;
57. 24.01.2017 “Othello”, Yazan: William Shakespeare, Yöneten: Deyan Proykovski;
58. 30.07.2017 “Kral Lear”, Yazan: William Shakespeare, Yöneten: Dieo De Brea;
- 59.11.01.2018 “Mutlu Yıllar”, Yazan: Daniil Kharmis ve David İves'in motiflerine göre, Yöneten: Boyan Trifunovski;
60. 08.11.2018 “Anna Ve Hanna”, Yazan: Anne Frank'ın hatıra defteri motiflerine göre, Yöneten: Dragana Gunin;
61. 17.03.2019 “Masal Kahramanları Ve Kırmızı Başlıklı Kız”, Bu oyun sanat, teknik ve organizasyon hazırlıkları Türk Tiyatrosu oyuncular tarafından yapılmıştır;
62. 21.06.2019 “Üç Kıskağış”, Yazan: Anton Çehov, Yöneten: Vasil Hristov;
63. 25.07.2019 “Vahşet Tanrısı”, Yazan: Yasmina Reza, Yöneten: Bilge Emin;
64. 03.10.2019 “Gizli Oturum”, Yazan: Jean-Paul Sartre, Yöneten: Cabir Doko;
65. 15.01.2020 “Kibritçi Kız”, Yazan: Hans Christian Andersen, Yöneten: Emine Halil;
66. 13.02.2020 “Titanik Orkestrası”, Yazan: Hristo Boyçev, Yöneten: Voyo Tsvetanovski;
67. 08.10.2020 “Yastık Adam”, Yazan: Martin Mcdonagh, Yöneten: Sibel Abdiu;

68. 21.11.2020 “*Siyah Bakireler*”, Yazan: Feridun Zaimoğlu ve Günter Senkel’in, Yazan: Besfort İdrizi;
69. 24.02.2021 “*Muhteşem Florence*”, Yazan: P. Quilter, N. Martin, J. Kogan, B. Krayčevksa, D. Miloševksa-Popova, Yöneten: Dragana Miloševksa-Popova;
70. 15.12.2021 “*Kadın Terzisi*”, Yazan: Georges Feydeau’ya Göre, Yöneten: Siniša Eftimov;
71. 01.10.2021 “*Vişne Bahçesi*”, Yazan: Anton Çehov, Yöneten: Vladimir Milçin;
72. 23.10.2021 “*Rapunzel*”, Yazan: Grimm Kardeşler, Yöneten: Cabir Doko;
73. 07.05.2022 “*Martı*”, Yazan: Anton Çehov, Yöneten: Nela Vitošević;
74. 10.12.2022 “*Bella Figura*”, Yazan: Yasmina Reza, Yöneten: İrena Steriyovska;
75. 09.05.2023 “*Tik Tak*”, Yazan: Laurenf Baffie, Yöneten: Siniša Eftimov;
76. 05.07.2023 “*Hizmetçiler*”, Yazan: Jean Genet, Yöneten: Sibel Abdiu;

BEŞİNCİ BÖLÜM

DEĞERLENDİRME

“Üsküp Türk Tiyatrosu” 1950’den günümüze kadar tiyatro yaşamına devam etmektedir. Araştırma süresince, tiyatronun kurulma aşamasından bugüne kadar yayımlanan haberler, kitaplar ve monografi haricinde ulaşılabilen kaynak sayısının çok az olduğu görülmüştür. Bir kültür mirası olarak Üsküp Türk Tiyatrosu’nun tarihsel süreci içerisinde bazı boşluklar yer almaktadır. Bu anlamda ulaşılabilen en önemli kaynaklar *Birlik* gazetesi ve *Sesler* dergisidir. Üsküp Türk Tiyatrosu şehrin kültürel kimliğine de önemli katkılarda bulunmuştur. Türk tiyatrosu, geçmişi ve günümüzü birleştirerek şehrin ve toplumun kültürel zenginliğine katkı sağlamaya devam etmektedir.

Balkan coğrafyasında tiyatro binaları, bölgenin zengin kültürel geçmişine ve tarihine önemli katkılarda bulunmuştur. Üsküp Türk Tiyatrosu da bu bölgedeki tiyatro sahnelerinden biridir ve tarih boyunca önemli bir rol oynamıştır. Üsküp Türk Tiyatrosu, Osmanlı İmparatorluğu döneminde bölgedeki Türk kültürünün ve sanatının önemli bir temsilcisi olarak ortaya çıkmıştır. Üsküp Tiyatrosu Türk halkının geleneklerini, dilini, müziğini ve tiyatrosunu Balkanlar’da yaşatmıştır. Üsküp Türk Tiyatrosu, Türkçe’nin bu bölgedeki kullanımını teşvik etmiş ve Türk kimliğinin korunmasına katkı sağlamıştır. Tiyatro, Türk halkı için adeta bir dil ve kimlik merkezi olmuştur. Üsküp Türk Tiyatrosu, tiyatro sanatının Balkanlar’da gelişmesine katkıda bulunmuş ve tiyatro seyircileri için kaliteli gösteriler sunmuştur.

Üsküp kenti sadece tiyatronun kültürel dokusu ile değil, mimari yapılanması ile de Balkanlar’da önemli bir yer kaplamaktadır. Özellikle, Osmanlı döneminin ardından Batılılaşma sürecine geçmiş ve modernleşme sürecine dahil olmuş, mimari açıdan çeşitli değişimlere neden olmuştur. Kent dokusuna yönelik stratejik planlamalar, Üsküp’teki

mimari değişimi belirlemiştir. Bu sreğte işlevselcilik doktrini ve üniteryen kent formunun benimsenmesi, kentin modernleşme sürecindeki gelişimine işaret etmektedir.

Balkanlar'daki tiyatro yapıları, Kuzey Makedonya'daki şkp'n yeni yüzünü belirleyen planlamalarla da örtüşmektedir. Bu sreğ, kentsel yapıların ve tiyatro binalarının planlarına ve düzenlemelerine uygun olarak geręekleřmiřtir. şkp Türk Tiyatrosu, Manastır Tiyatrosu, İvan Vazov Tiyatrosu ve Selanik Tiyatrosu olmak üzere dört farklı Balkan tiyatrosunun özellikleri bunun en bariz örneklerini oluşturmaktadır. Tezimizin araştırma konusuna dahil edilen, Manastır Tiyatrosu, Kuzey Makedonya'nın batısında yer alan Manastır şehrinde bulunmaktadır. Bu tiyatro binası, Osmanlı İmparatorluğu döneminde inşa edilen en büyük yapılar arasında yer almaktadır. Araştırmalarımızda elde ettiğimiz kaynaklardan birinde, Manastır'ın önemini vurgulayan bilgiler arasında 1910 yılına ait verilerin bulunduğu belirtilmiştir. Bu tarihte Manastır'da ę tiyatro binasının varlığı, özellikle Osmanlı'nın Batılılaşma sürecinde kültürüne tiyatro yeniliğini entegre etmesinin bir göstergesidir. Bu durum, büyük şehirlerde tiyatroya olan ilginin artmasıyla birlikte ortaya çıkmıştır. Arşiv taramaları sırasında Osmanlı'nın bu yeni kültürel dönüşüm ve değişimle karşılaşmasıyla, tiyatro sanatının hayatlarına girmesinde temel eksikliklerle karşılaştığı gözlemlenmiştir. Manastır Tiyatrosu'nun inşası 1897'de başlamış, ancak 1905 yılında tamamlanmıştır. Bu süre zarfında tiyatro yapılarının inşasındaki zorluklar, tezimizde dile getirdiğimiz bir diğer konuyu desteklemektedir. Manastır Tiyatrosu'nun kendi has farklı bir özelliği, az metinli oyunların sahnelenmesidir.

Diğer yandan, tiyatro binalarının kuruluş aşamalarına dair farklı kaynaklardan elde edilen bilgiler arasında çelişkiler söz konusudur. Manastır Tiyatrosu'yla ilgili olarak net bir kronoloji bu sebeple verilememektedir.

Selanik Tiyatrosu'nun tarihine dair bilgiler ise 1870'lere dayanmaktadır. Ancak bu binanın varlığına dair herhangi bir kanıt bulunamaması, Osmanlı'da Batılı tarzda tiyatronun başlangıcını tam olarak netleştirmeyi zorlaştırmaktadır. Ancak "Ahmet Bey'in

Hatıralarında" ve Oben Tiyatrosu'yla ilgili belgelere ulaşılması, bu tiyatronun daha o dönemde var olduğunu göstermektedir. 1901 yılında arşiv belgelerinde temsillerin oynandığına dair işaretler bulunmaktadır. 1904 yılında ise net bir tiyatro binasından bahsedilmektedir. Selanik'in liman şehri olması, kültür merkezi olmasını sağlamıştır ve Türk ve yabancı tiyatro topluluklarının şehre gelip oyunlarını sahnelemesi bunun önemli bir göstergesidir.

Manastır, Selanik ve Üsküp'ü kıyasladığımızda, Sofya'nın kültür ve tiyatro alanında farklı özelliklere sahip olduğunu gözlemleyebiliriz. Sofya'nın demografik ve nüfus yapısı, bir Türk tiyatrosunun varlığına işaret etmemiştir. Türklere ait tiyatro oluşumları, genellikle merkezi şehirlerin dışında gerçekleşmiştir ve Türkçe temsiller çevre bölgelerde kalmıştır. Ancak bölgede önemli bir tiyatro ve sanat kurumu olan İvan Vazov Tiyatrosu'ndan bahsetmek ayrı bir öneme sahiptir.

Balkanlar'da tiyatro yapılanmasını bir başlangıç noktası olarak ele aldığımızda, tezimizde yer verdiğimiz diğer tiyatro binalarının aksine Üsküp Türk Tiyatrosu'nun bu geleneği günümüze kadar sürdürdüğünü vurgulayabiliriz. Tarihsel süreçte birçok değişime uğramış olmasına rağmen, günümüzde Türk dilinde temsillerin kurumsal olarak hazırlandığı bir yapıdan bahsedilmektedir. Üsküp Türk Tiyatrosu'nun Balkan coğrafyasındaki yeri ve önemi, Türk kültürünü, tarihî mirasını ve sanatını Balkan coğrafyasında temsil etmesidir. Tiyatro binasının inşasıyla birlikte Üsküp Türk Tiyatrosu, bölgenin kültürel hayatına ve sanat dünyasına olumlu bir ivme kazandıracak ve Türk tiyatrosunun Balkan coğrafyasındaki yerini daha da güçlendirecektir.

SONUÇ

Osmanlı Devleti döneminde Balkanlar, özellikle imar faaliyetleri bakımından dikkate değer bir döneme tanıklık etmiştir. Üsküp ve Manastır gibi önemli şehirlerde hükümet konağının yenilenmesi, su yollarının onarılması, telgraf ve posta binalarının inşaatı gibi imar projeleri hayata geçirilmiştir. Özellikle Üsküp Kalesi'nin onarımı ve kale içinde askerler için halkın katkılarıyla yapılan hastane, dönemin imar faaliyetlerinin önemli birer parçası olmuştur. Bunun yanı sıra, Üsküp'te inşa edilen ilk Türk tiyatro binası, şehrin işlek merkezine yakın bir konumdadır. Bu dönemde gerçekleştirilen imar faaliyetleri, bölgenin sosyal ve kültürel yapısına önemli katkılar sağlamış ve bölgenin dönüşüm sürecinde belirleyici bir rol oynamıştır. Üsküp'te yeni bir tiyatro inşa edilmeden önce, 1898 yılında tiyatro oyunları belediye kahvesinde oynanmıştır. Boges (Ermeni sanatçıları) olarak bilinen tiyatro grubu, belediye binasında oyunlarını oynamalarından dolayı zamanla bu bina *Boges Tiyatrosu* olarak tanınmıştır.

Üsküp'te 1904 yılında inşa edilen ilk Türk tiyatro binası, Birlik gazetesinde yer alan haberlerde gündeme gelmiştir. Tiyatronun eski Üsküp'ün kurulduğu bölgede, Vardar Irmağı kıyısında, Ada Kahvehanesi'nin yakınında, kalenin altında ve Yahudi mahallesinin bitişiğinde konumlandırıldığını ortaya koymuştur. Ayrıca Başbakanlık Osmanlı Arşivi'ndeki vaziyet planı incelendiğinde, tiyatro binasının iki yakayı birleştiren ve kentin en işlek yeri olan Taş Köprü'ye çok yakın bir konumda olduğu netlik kazanmıştır. Bu durum, tiyatronun stratejik bir noktada inşa edildiğini ve kentin sosyal yaşamına katkı sağlamayı amaçladığını göstermektedir. Üsküp'te inşa edilen ilk tiyatro binası, Vardar İskelesi'ne yakın, bugünkü Makedon Halk Tiyatrosu'nun bulunduğu yerdeydi. Tiyatro binası, dönemin ünlü Osmanlı yazarlarının eserlerinin sahnelendiği ve ünlü aktörlerin performanslarının sergilendiği önemli bir kültür ve sanat mekânıydı. Ancak, kuruluşundan sadece birkaç yıl sonra, 1913'te tiyatro binası yangında yanarak yok olmuştu.

Yangından sonra Üsküp Türk Tiyatro'su 1953 yılına kadar oyunlarını Makedon Halk Tiyatrosu'nda sahnelemiştir. Bu bilgiler, Üsküp'teki tiyatro kültürünün tarihi bir perspektifinden önemli bir kesit yansıtmaktadır.

Üsküp Türk Tiyatrosu'nun inşaat sürecine dair belgeler, yapısal özellikleri ve çevresel etkileriyle dikkat çekmektedir. Birlik gazetesi ve Osmanlı arşivindeki belgeler, yapılan önerilerin ve onay sürecinin detaylarına ışık tutmaktadır. Ayrıca, belediye tarafından inşa edilen tiyatro, gazino ve kıraathanenin vaziyet planı görselleştirilmiş ve çevresindeki yapılaşmalar harita üzerinde işaretlenmiştir. Bu belgeler, dönemin inşaat ve mimari standartlarına dair fikir verirken, aynı zamanda o dönemdeki belediye yönetiminin etkinliğini ve titizliğini de göstermektedir.

1939'dan itibaren Kültür Cemiyeti bünyesinde başlayan tiyatro etkinlikleri, zor şartlarda gerçekleşmiş ve çeşitli dönemlerde farklı isimler altında faaliyet göstermiştir. Tiyatro, büyük çabalar harcanarak Türkçe oyun ve etkinliklerle sürdürülmüş, çeşitli şehirlerde ve farklı salonlarda sahnelenmiştir. Ayrıca, 1948'den itibaren "Yeni Yol" kültür derneğiyle yapılan çalışmalarla tiyatro, ayrı bir kurum haline getirilmiş ve farklı eserlerin sahnelenmesi için zemin hazırlanmıştır. Tiyatronun resmi kuruluşu olan "Azınlıklar Tiyatrosu"nun 1953 yılında kurulması, Türkçe ve Arnavutça tiyatro oyunları sahnelenmesinde önemli bir adım olmuş ve farklı etnik gruplardan oyuncuların oluşan bir ekip tarafından sahnelenen eserler, bölgedeki kültürel çeşitliliği yansıtmıştır. Ayrıca, tiyatronun resmi açılış töreni, farklı toplumsal örgütler tarafından desteklenmiş ve büyük bir coşkuyla kutlanmıştır.

Üsküp Türk Tiyatrosu'nun kuruluşundan 1963 yılına kadar olan süreçteki gelişmeler büyük zorluklar ve fedakarlıklarla sağlanabilmiştir. Bu süreçte tiyatro, personel, salon, kostüm ve diğer eksikliklerle mücadele etmiştir. Oyuncuların genellikle çok yönlü çalışma gerçekleştirmeleri ve dönemin koşullarına uyum sağlamaları özellikle dikkat çekmektedir. Ayrıca, dönemin seyirci kitlesinde yaşanan azalma, göç dalgası ve

zaman sıkıntıları gibi zorluklarla karşılaşmıştır. Aynı zamanda deprem gibi yaşanan olağanüstü afet ve durumlara rağmen tiyatro faaliyetleri sürdürülmeye çalışılmıştır.

Depremi ardından, Üsküp Türk Tiyatrosu, İşçi Evi'nde bir tiyatro topluluğu oluşturarak, insanların yaşadıkları travmayı unutmalarına yardımcı olmuş ve özellikle depremin yarattığı zorluklara dikkat çekmek için oyunlar sahnelemiştir. Bu dönemde Türkiye'den gelen yönetmenler ve oyuncularla ortak projeler düşünülmüş, ileriye dönük planlar yapılmış ve tiyatro, sadece bir yardım faaliyeti olmaktan çıkarak Türk tiyatrosunun tarihinde özellikle gayretiyle önemli bir dönüm noktası oluşturmuştur.

1964 yılında, depremden zarar gören Üsküp Türk Tiyatrosu binasının ve "Bratstvo" sinemasının yıkılıp yeniden inşa edilmesi, tiyatronun maddi ve fiziki koşullarını geliştirme konusundaki çabalarını yansıtmaktadır. Ayrıca, tiyatro ve sinema binalarının yeniden inşası sürecinde çeşitli zorluklar yaşanmış olsa da tiyatro faaliyetlerinin sürdürülebilmesi için mekansal alternatiflerin değerlendirildiği ve bu süreçte tiyatro ekibinin birlik ve dayanışma içinde çalışmalarını sürdürdüğü görülmektedir. Tiyatronun yeni binasının inşası sürecinde yaşanan planlama ve finansman sorunlarına rağmen, tiyatro ekibinin kararlılığı ve geleceğe yönelik umutları, tiyatroyu çağdaş koşullara uygun hale getirme hedefiyle ayakta kalabilmiştir. Bu süreç, tiyatronun giderek ilerleyen bir profesyonellik seviyesine ulaşma çabasını ve yeni bir döneme hazırlanma arzusunu yansıtmaktadır.

Tiyatro binasının tamamlanması ve açılması, Üsküp Türk Tiyatrosu'nun yeni bir dönemine işaret etmiş ve resmi bir kurum olarak tiyatro etkinliklerinin sürdürülmesi için bir temel oluşturulmuştur. Yeni binanın sahne almasıyla, tiyatro etkinliklerinin kalitesi, çeşitliliği ve kapsamı genişlemiş, toplumun kültürel hayatına büyük bir katkı sağlamıştır.

Üsküp Türk Tiyatrosu, 1975-2000 yılları arasında Türk toplumunun kültürel hayatında önemli bir rol oynamıştır. Bu dönemde, tiyatro, çeşitli oyunlarla toplumu eğitirken aynı zamanda toplumun sesi olmayı başarmıştır. Üsküp Türk Tiyatrosu'nun oyun

seçimlerinde toplumsal sorunlar, kişisel hayatların trajikomik hikayeleri ve aşk temaları ön planda olmuş, Makedonya'da yaşayan Türk toplumunun toplumsal hayatı ve mücadeleleri sıklıkla ele alınmıştır. Bu dönemde sahnelenen oyunlar, genellikle toplumun sorunlarına, duygusal deneyimlerine ve kültürel kimliğine odaklanmış, seyircilere dokunacak eserler olmuştur. Öte yandan, Üsküp Türk Tiyatrosu'nun yurt içi ve yurt dışında gerçekleştirdiği prömiyer oyunlar, hem yerel yazarların eserlerine hem de Balkan insanların yakın olduğu konulara yer vermiş, tiyatronun tanınırlığını ve etkisini genişletmiştir. Özellikle konuk yönetmenlerin katkısıyla, tiyatronun Avrupa'da da tanınır hale geldiği görölmektedir.

Üsküp Türk Tiyatrosu, 2000'li yıllardan 2015'e kadar yoğun ve çok yönlü bir oyun repertuarı ile dikkat çekmiştir. Bu dönemde, Türkçe ve Makedonca eserlerin bir arada sahnelendiği ve farklı oyun yazarlarının eserlerinin tanıtıldığı bir süreç yaşanmıştır. Yerli yazarların eserleri kadar, uluslararası alanda tanınmış yazarların eserleri de sahnelenmiş ve seyirciyle buluşturulmuştur.

2015 yılından itibaren Üsküp Türk Tiyatro'sunun yeni binasının yapılması sürecine girilmesiyle birlikte, bulunduğu tiyatro binasından çıkarak Komedi Tiyatrosu'yla aynı mekânı paylaşmaya başlaması ve farklı yazarların oyunlarının sahnelenmesi, tiyatronun geniş bir yelpazede çalışmalar yaptığını göstermektedir.

Üsküp Türk Tiyatrosu'nun yeni binasının inşaatı, kültürel mirasın devamını sağlayacak ve Türk toplumunun kültürel kimliğini koruyarak gelecek nesillere aktaracak önemli bir adımdır. Yeni tiyatro binasının planlanması ve inşası, ülkenin kültürel peyzajına değerli bir katkı sağlamaktadır. Yeni bina, sadece bir tiyatro binası olmanın ötesinde, kültürel bir merkez olarak hizmet verecek ve Türk toplumunun sanatsal ve kültürel ifadesine ev sahipliği yapacaktır. Binanın sahip olacağı bölümler aracılığıyla, hem tiyatro sanatına hem de kültürel etkinliklere ev sahipliği yapacak olması, toplumun sanatsal ve kültürel ihtiyaçlarına cevap verecek bir yapı olarak planlanmıştır. Tiyatro

binasının mimarisi, çağdaş ve işlevsel bir tasarım anlayışını yansıtarak, tiyatronun gereksinimlerini karşılamak üzere özel olarak planlanmıştır. Bina, hem büyük sahne hem de küçük sahne için uygun kapasiteye sahip olacak şekilde tasarlanmış ve aynı zamanda ziyaretçilere ve çalışanlara yönelik gereksinimleri karşılayacak alanlar bütünüyle düşünülmüştür.

Üsküp Türk Tiyatrosu, Balkanlar'da önemli bir kültürel miras olarak öne çıkmaktadır. Bu tiyatro geleneği, bölgenin tarihi ve kültürel dokusuna derinlemesine entegre olmuş, Türk kültürünü Balkan coğrafyasında canlı tutan ve taşıyan bir unsurdur. Üsküp Türk Tiyatrosu, sahnelediği oyunlar, karakterler ve temalar aracılığıyla bölgedeki çoksesli kültürel mirasa katkıda bulunurken, aynı zamanda Türk kültürünün zengin çeşitliliğini Balkanlar'da yaşatan bir köprü görevi görmektedir. Bu tiyatro, tarihi, dil ve kültür açısından zengin bir bağlam sunarak, Balkanlar'da Türk kültürünün süregelen etkileşimine ve varlığına vurgu yapmaktadır.

KAYNAKÇA

- Ahmet, Enver: "Suç ve Ceza Oyunu Yüksek Değerini Kanıtladı", **Birlik**, S.2248,1981, s. 15.
- Ak, Mehmet: " Makedonya'da Eşkiyalık ve Bulgar Asi Çakalarof", **Mediterran of Humanities**, S.7, 2011, s.14.
- Ali, Fahri: "Halklar Tiyatrosu Kültür Merkezi Olmalıdır", **Birlik**, S.1068,1972, s. 6-7.
- Alpan, Kadri H: **Ahmet Bey'in Hatıraları**, İstanbul, Tercüman 1001 Temel Eser, 2004.
- And, Metin: **Geleneksel Türk Tiyatrosu**, İstanbul, İnkılap Yayınevi, 1985.
- Avdoviç, Şükrü: "İntim Bir İntervyu", **Birlik**, S.286,1956, s. 7.
- Avdoviç, Şükrü: "Halklar Tiyatrosu Jubile Önünde", **Birlik**, S.869, 1970, s.6.
- Avdoviç, Şükrü: "Tiyatromuzun Yeni Binası Yeni Başarılarla Yol Açacaktır", **Birlik**, S.906, 1970, s. 5.
- Bektaş, Gönül: "Üsküp'te Osmanlı Tiyatrosu", **Mimar**, S.3, 2015, s. 78-83.
- Buttanri, Müzeyyen: " Bulgaristan Türkleri Arasında Tiyatro Faaliyetleri", **Motif Akademi-Halkbilimi**, S.6 2010,s.136-162.

- Çadircı, Musa: "Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Ülke Yönetimi" Haz. M.Belge, **Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türkiye Ansiklopedisi**, İstanbul, İletişim Yayınları, 1985, s. 210-230.
- Emin, İlhami: " Azınlıklar Tiyatrosu Binası Yıkılacak", **Birlik**, S.578,1964,s.6.
- Engüllü, Suat: "Çağdaş Makedonya Türk Edebiyatı", Haz. Mustafa İsen ve Suat Engüllü, **Türkiye Dışındaki Türk Edebiyatları Anatolojisi 7: Makedonya Yugoslavya (Kosova) Türk Edebiyatı**, Ankara, T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları, 1997.
- Tiryaki F., Nilgün: " 1950 Sonrasında Üsküp Halklar Tiyatrosu ve Kültürel Kimliğin İnşasında Türkiye Tiyatrosu'nun Etkisi", **Üsküp-İstanbul Kentsel Kültürel Kimlikler Uluslar Arası Sempozyumu Bildiri Kitabı**, Ed: Gönül Uzelli,Maja Jakimovska, Skopje Makedonska Literatura, ,2020, s.263-273.
- Hafız, Nimetullah: **Bulgaristan'da Çağdaş Türk Edebiyatı**, C: I, İstanbul, Kültür ve Turizm Bakanlığı, 1987.
- Halaçoğlu, Neval: "19 Yüzyıl Osmanlı Kent-Kültüründe Selanik'te Kamusal Mekanlar; Bahçeler; Beş Çınar, (Memleket/Millet), Beyaz Kule (İttihad), ve Paşa Bahçesi", **Türk Dünyası Araştırmaları (TDA)**, C.127, S.251 s.289-308.
- Hasibi, Erhan: **Üsküb'ün Yeni Yüzü- Üsküp 2014 Projesinin Konsept Tasarımı Açısından İncelenmesi**, Yüksek Lisans Tezi, Trakya Üniversitesi, 2021, s.2-65.

- İvanovski, İvanovski: "Makedonya'da Türk Halkı Dram Yaratıcılığı", **Sesler Dergisi**, S.105,1976, s.94-96.
- Kaçarov, Trayçe: **Patuvački Akter-İskušenje- Odreduvanye**, Ed: Yelena Lujina "Akterstvo I Rejiyata Vo Makedonskiot Teatar", Skopje, Univerzitet Sv. Kiril i Metodiy, 2023.
- Karahasan, Mustafa: "Tiyatromuzun İlk Kuruluş Yılları", **Birlik**, S.5565, 2000, s. 18-19.
- Karatay, Osman ve Bilgehan A. Gökdağ: **Balkanlarda El Kitabı**, Ankara, Vadi Yayınları,2017.
- Kaya, Fahri: "Tiyatro ve Dram Edebiyatı", **Birlik**, S.5562, 2000, s. 19.
- Kesikoğlu, Osman: **Bulgaristan'da Türkler**, Ankara, Türkiye Kültür ve Turizm Bakanlığı, 1985.
- Kemal, Namık: **Osmanlı Modernleşmesinin Meseleleri Bütün Makaleleri 1**, İstanbul, Dergah Yayınları, 2019.
- Klinçe, Atilla: **Emin Adımlarla Hedefe-Monografi**, Üsküp, Milli Kurum Türk Tiyatrosu, 2015.
- Konstantinov, Dušan: " Manastır'da 1912 Yılına Kadar Tiyatrolar", **Birlik**, No:2759, 1982, s.13-14.
- Lujina, Yelena: **Teatralika**, Skopje, Magor, 2003.

- Manna, Ognen, Pencic, Divna: " Urban Transformations of Skopje Fragmented City-Legalcy Of History", **İnternational Scientific Conference**, Serbia, Belgrade and Smederova, 2009, s. 4-5.
- Mazova, Lilyana: "Teatar na Drugi Yazici", Ed: Georgi Stradelov, **Teatar na Poçvata na Makedoniya od Antika do Denes**, Skopje, Univerzitetska Bibloteka, 2004.
- Memişoğlu, Hüseyin: **Bulgaristan'da Türk Kültürü**, Ankara, Türk Kültür Araştırma Merkezi Ensitüsü, Türk Tarihi Kurumu Yayınları, 1995.
- Mercan, Hasan: "Aziz Nesin Konuşuyor", **Birlik**, S.679, 1966, s. 5.
- Mercan, Hasan: "Nihayet 1969 Yılında Yeni Tiyatronun Kurulması Başlayacak", **Birlik**, S.810-811,1968, s. 7.
- Mercan, Hasan: "Kenter Kardeşler Konuşuyor," **Birlik**, S.774, 1968, s. 5.
- Nebi, Saadet: "İnandırmak Eserimle Tiyatroya Bağlılığın Güçlenmesi", **Birlik**, S.3995, 1990, s. 23.
- Nebi, Saadet: "Bence Bu Tiyatro Politik Bir Gereksinimden Değil İhtiyaçtan Doğmuştur", **Birlik**, S.4005, 1991, s. 10.
- Nebi, Saadet: "Tiyatro Halka Açık Olmalı", **Birlik**, S.4521, 1994, s. 12.

- Nebi, Şerafettin: "Anılarımızda Büyük Kalpler- Tiyatromuz 40. Yaşında", **Sesler Dergisi**, S.250, 1990.
- Nuredin, Abdülmecit: **Osmanlı Sonrası Makedonya**, Üsküp, Matusiteb Yayınları, 2008.
- Nutku, Özdemir: "Üsküplülerin Başarısı", **Sesler Dergisi**, S.4, 1968, s.74-76.
- Ortaylı, İlber: "Yurdumuzda İki Hafta Süre İle Temsiller Veren Üsküp'lü Oyuncuların En Büyük Arzusu: Türkçeyi, Ana Ülke Dili İle Konuşmak", **Sesler Dergisi**, S.4, 1968, s.74-76.
- Pala, Ayhan: **15. ve 16. Yüzyıllarda Selanik Şehri**, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara, 1991, s.14.
- Pavlovski, Mişel: " Srednovekovniot Teatar na Poşvata na Makedoniya", Ed: Georgi Stardelov, **Teatarot na Poşvata na Makedoniya od Antika do Denes**, Skopje ,Universitetska Bibloteka, 2004, s.102.
- Stefanovski, Risto: "Osmanlı İktidarı Döneminde Tiyatro Yaşamı", **Sesler Dergisi**, S.187, 1984, s. 96-97.
- Stefanovski, Risto: **Teatarot vo Makedonija**, Skopje, Makedonika Litera, 1990.
- Stefanovski, Risto: **Türk Tiyatrosu Monografi**, Üsküp, Milli Kurum Türk Tiyatrosu, 2009.
- Stoyanoska, Ana: **Makedonska Drama i Teatar- Sovremenii Refleksii**, Skopje, Universitet Sv. Kiril i Metodiy, 2021.

- Süleyman, Hüseyin: "Üsküp'te İlk Tiyatro Binası", **Birlik**, S. 400, 1961, s. 6.
- Tahir, Alaettin: "Halklar Tiyatrosu Binası Martta Hazır", **Birlik**, S.1373, 1974, s.5.
- Tanpınar, Ahmet Hamdi: **On Dokuzuncu Asır Türk Edebiyat Tarihi**, İstanbul, Dergah Yayınları, 2014.
- Tefik, Abdi: " Akif Bey", **Bahçe Dergisi**, S. 9, 16, 1908, s. 5.
- Ünlü, Mucize: "II. Abdülhamid Döneminde Üsküp'te İmar Faaliyetleri", **Gamer**, S.1, 2012, s.165-186.
- Ünlü, Mucize: "Meşrutiyet Döneminde Makedonya'da Tiyatro", Hz: Zafer Gölen ve Abidin Temizer, **Osmanlı Döneminde Balkanlar'da Kültürel ve Sosyal Hayat**, Ankara, Gece Kitaplığı, 2018.
- Ünal, Uğur: "Üsküp'te Kadınlar İçin Oynatılan Kukla Oyunu", **Arşiv Belgelerine Göre Osmanlı'da Gösteri Sanatları**, İstanbul, Bin Matbaacılık, 2015.
- Zekeriya, Necati: "Oyunlarımızda Dil Sorunu Bir De Oyun Dilinin Düşündürdükleri" **Sesler Dergisi**, S.33, 1969, s.66.

İTERNET KAYNAKALARI

Aliu, Cihad:

" Farklı Mimari Stillerin Kesiştiği Balkan Şehri Üsküp", (Çevirimiçi),
<https://www.aa.com.tr/tr/dunya/farkli-mimari-stillerin-kesistigi-balkan-sehri-uskup>, 27 Temmuz 2019.

Etnolojik Araştırmalar ve
Uygulamalı Antropoloji Merkezi:

" Makedonya'da Etnolojik Kültürel Mirasın Korunması", (Çevirimiçi)
<https://ceipa.pmf.ukim.mk/tr/node/16>, 9 Eylül 2023.

National Theatre, Bulgaria:

(Çevirimiçi)
<https://www.nationaltheatre.bg/en/about-us/history> ,23.09.2023

Sarisakal, Baki:

" 19 Yıl Önce Selanik'te Bu Hafta-6 Aralık 1896", (Çevirimiçi),
<https://docplayer.biz.tr/13291139-118-yil-once-selanik-de-bu-hafta-30aralik-1896-baki-sarisakal.html>, 20.09.2023,

ARŞİV KAYNAKLARI

Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri
Başkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA):

Gömlek, **BEO 2955/221594**, Lef 3,2. Gömlek,
BEO 2937/22043, Lef 1. No:750.

Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri
Başkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA):

Gömlek, **DH.MKT 466/2** Lef 1,2.Gömlek,
DH.ŞFR 282/71, No:2954

Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri
Başkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA):

Gömlek, **T.F.R.I.A 32/3135**, Lef 1. Gömlek,
T.F.R.I.Ş.K.T 52/5159 Lef 3, No:546

Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri
Başkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA):

Gömlek, **YB 021 108/180**, Lef 9,10, No:744

Drzaven Arhiv na Republika Severna
Makedoniya:

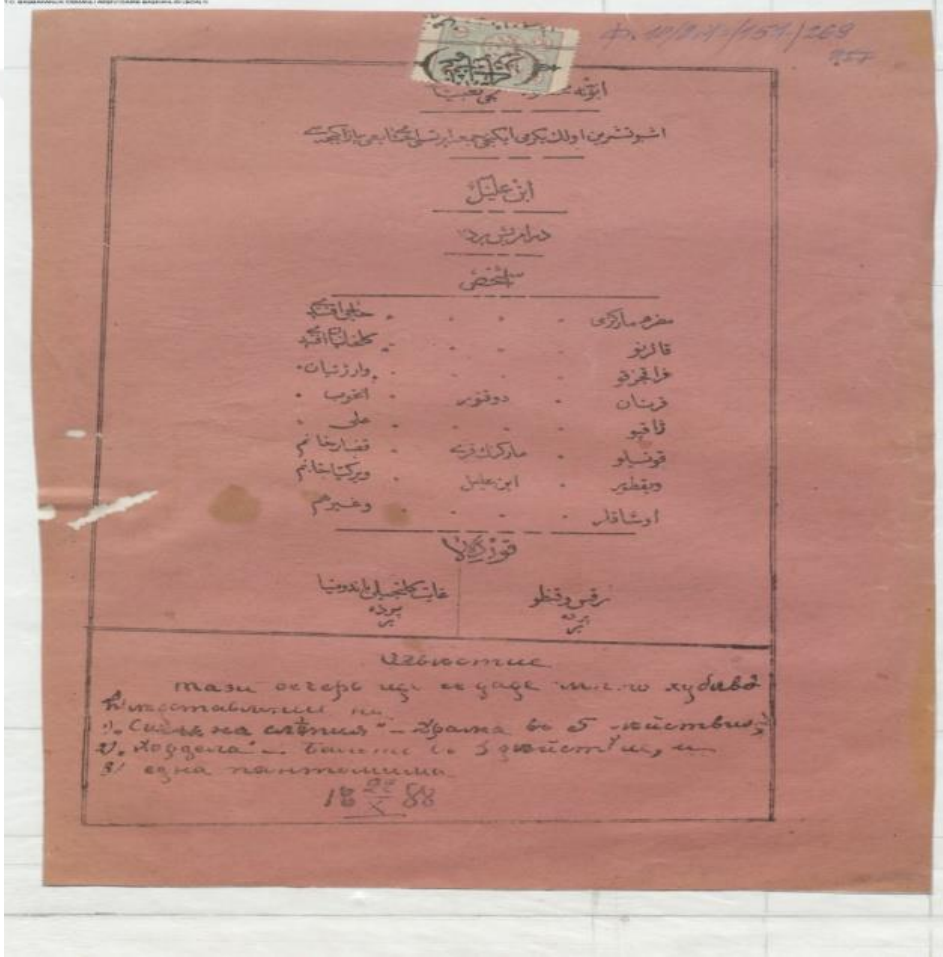
No: 1.870.2.40\57-58

Drzaven Arhiv na Bitola:

No:137,1849

EKLER

Belge 1: “Tiyatro Afişî”, *Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi*, 1902, (Gömlek YB.021 85/151, No:706)

Abone (üzerine pul gelmiş okunmuyor)

İşbu Teşrin-i Evvelin Yirmi İkinci Cumartesi Akşamı yani Pazar gecesi

İbn-i Alil

Dram Beş Perde

Eşhas

Markizi: Hacı Efendi

Kalerno: Varjetyan Efendi

Fernan: Doktor: Agob Efendi

Jakpo: Ali Efendi

Konsilo: Markizin Kızı: Kazbar Hanım

Viktor: İbn-i Alil: Vergitya Hanım

Uşaklar: ve gayr-ı hum

KURDELA

Raks ve kanto: perde 1

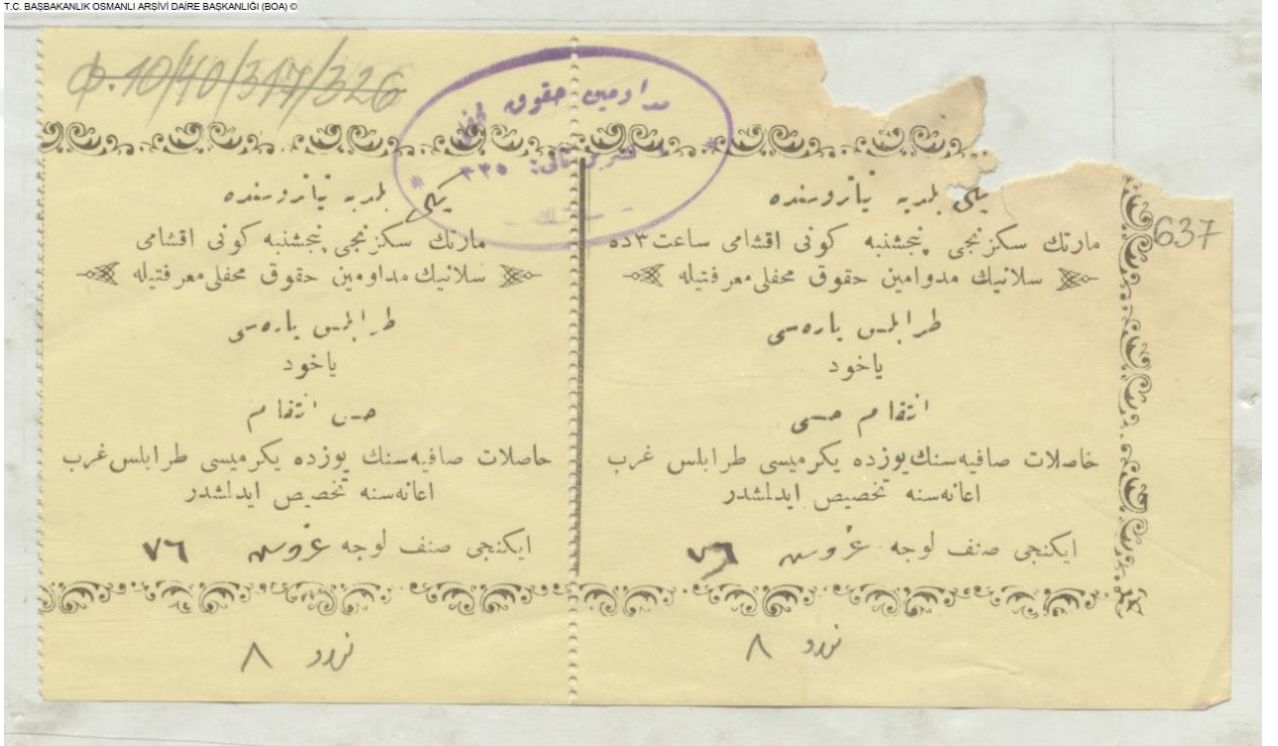
Gayet Eğlenceli bandominya: perde 1

Belge 2: 24 Aralık 1870 Yılında, Selanik Tiyatrohanesinde Mora İhtilali Olayı, (BOA),
DH.MKT 466/2.

Huzur-ı Ali-i Hazret-i Hidiv-daveri Uzmaya

Selanikdeki tiyatroda Mora İhtilalinde vuku' bulan bir vak'ayı Millet-i Osmaniye hakkında birtakım hareket vuku' bulmakla orada bulunan Yusuf Paşazade Selim Bey beyan-ı esef ederek kamilen tiyatro masarifini te'diye ile bu halin bertaraf olunmasına teşebbüs eylediğinin üzerine İtalya konsolosunun iğnecisi ? ustasına baston ile hücum eylediğinden ve mir-i mumaileyh müdde'i olub henüz çaresi bulunamadığından vuku' halin beyan ve ifadesi babında ve herhalde emr ü ferman hazret-i menlehü'l-emrindir fi 22 Kanun-ı Sani sene 1287 Memur-ı Jurnal-i Selanik Mehmed Salim

Belge 3: “Tiyatro Bileti”, Sol ve sağ taraf olmak üzere İkiye ayrılır, 1901,
Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı, Osmanlı Arşivi, (Gömlek YB.021
135/238, No: 230)

Biletin Sağ Tarafı:

Yeni Belediye Tiyatrosunda

Martin sekizinci Pençsenbe günü akşamı saat 3de

Selanik Hukuk Mahfili Marifetiyle

Trablus Yarası

Yahud

İntikam Hissi

Hasılat-ı Safiyesinin yüzde yirmisi Trablusgarb i'anesine tahsis edilmiştir

İkinci sınıf loca 76 guruş

Numro 8

Biletin Sol Tarafı

Yeni Belediye Tiyatrosunda

Martin Sekizinci Perşembe Günü Akşamı

Selanik Hukuk Mahfili Marifetiyle

Trablus Yarası

Yahud

Hiss-i İntikam

Hasılat-ı safiyesinin yüzde yirmisi Trablusgarb i'anesine tahsis edilmiştir

İkinci sınıf loca 76 guruş

Numro 8:

Belge 4: Selanik'te İnşa Edilecek OlanYeni Tiyatro Binası İçin Malzmeler, 29 Mayıs 1904,(BOA), YB 021.135/238.

Mukavelename

Fi 29 Mayıs sene 1320

Taşköprünün üst cihetindeki adada belediye namına inşa olunmakda olan tiyatro ebniyesine iktiza eden tuğlalardan yüz elli bin adedini i'taya der-uhde etmiş olduğumuzdan bu babda akd edilen şerait ber-vech-i zir beyan olunur şöyle ki olbabdaki kaime-i muharrer ve daire-i mezkurede mevcud olan numune mucebince mezkur tuğlalar tulen 22 arzen 11 tahten 5 santimetro hacminde ve gayetle teskin olmak üzere beher bin adedi sim mecidiye yirmi üç guruş hesabıyla yetmiş üç uhdemizde takarrür ederek ol vechle biz de kabul ettiğimizden mezkur yüz elli bin tuğladan on bin adedini şimdi ve otuz bin adedini tarih-i mukaveleden on beş gün ve bakiyesinde inşaatın derece-i lüzum ve müsta'ciliyetine göre şu vechle yani def'a def'a getirilip nihayetü'n-nihaye iki maha kadar ikmal ve mahall-i inşaatda teslim etmek ve on bin aded tuğla götürdüğüm halde esmanını derhal ve aynen sim mecidiye olarak ahz eylemek ve numune hilafında tuğla götürülürse yine tarafıma iade olunmak ve muayyen vaktlerde götüremeyüb de inşaata durgunluk gelir ise aherinden tuğla mübaya'asına lüzum görüldüğü halde verilecek fazla bedel ve masarifat-ı sairesi kamilen tarafıma duhuliye resmi de belediyeye raci' olmak üzere kabul ettiğinizi mübeyyin işbu sened bi't-tanzim ebniye-i mezkure komisyonuna takdim olundu.

Belge 5: Üsküp'teki Tiyatro Binasının İnşaatı Hakkında, Osmanlı Arşivi (BOA), BEO 2955/221594, 7 Aralık 1906.

Belediye Reis-i Sabıkı Sa'di Efendiye

Taşköprünün yukarı cihetinde yirmi beş metre tul ve yirmi metre arz ve dört buçuk metre irtifa'ında olarak ahşabdan olmak ve icabında at canbazlarının da icra-yı lu'biyatına müsa'id bulunmak üzere yazlık bir tiyatro salonunun belediyece inşası halinde senevi elli aded lira-yı Osmani te'diyesi taahhüd olunmasına mebni ba-mazbata olunan arz ve istizan üzere selef-i samileri devletlü Şakir Paşa hazretleri tarafından bi't-tensib ol vechle ahşabdan bir tiyatro salonunun inşası ve bedel-i mezkur ile talibine icarı muvafık görüldüğü hakkında meclis-i idare-i vilayetin fi 8 Kanun-ı Sani sene 1319 tarihli kararı daire-i belediyece tebliğ buyurulması üzerine belediyece icra kılınan keşfi mucebince iki yüz elli liranın sarfıyla belediyece inşaata ibtidar ve dört sene müddetle müsta'ciri bulunan Otelci Mehmed Efendi ile ber-muceb-i karar akd-i icar ve isticar edilmiş ve o vakte kadar pek çirkin bir manzara arz etmekte bulunan o cihetin i'mar ve tezyinine medar olmak üzere teati edilen mezkur mukavelename mucebince müsta'cir-i mumaileyh tarafından orada bir bağçenin saha zib-i vücud olması üzere fidanlar garsına başlanmış ve ilk taksiti dahi nakden belediye sandığına teslim kılınmış idi.

Belge 6: Üsküp'teki Tiyatro Binasının İnşaatının Maliyeti Hakkında (BOA), BEO, 2937/220243, 26 Aralık 1906.

Sadaret-i Uzma Mektubi Kalemi

Rumeli Vilayat-ı Şahanesi Müfettişi Devletlü Paşa Hazretlerine Tahrirat

Tarih-i tebyiz: 11 Ramazan sene 1324/15 Teşrin-i Evvel □ 1322

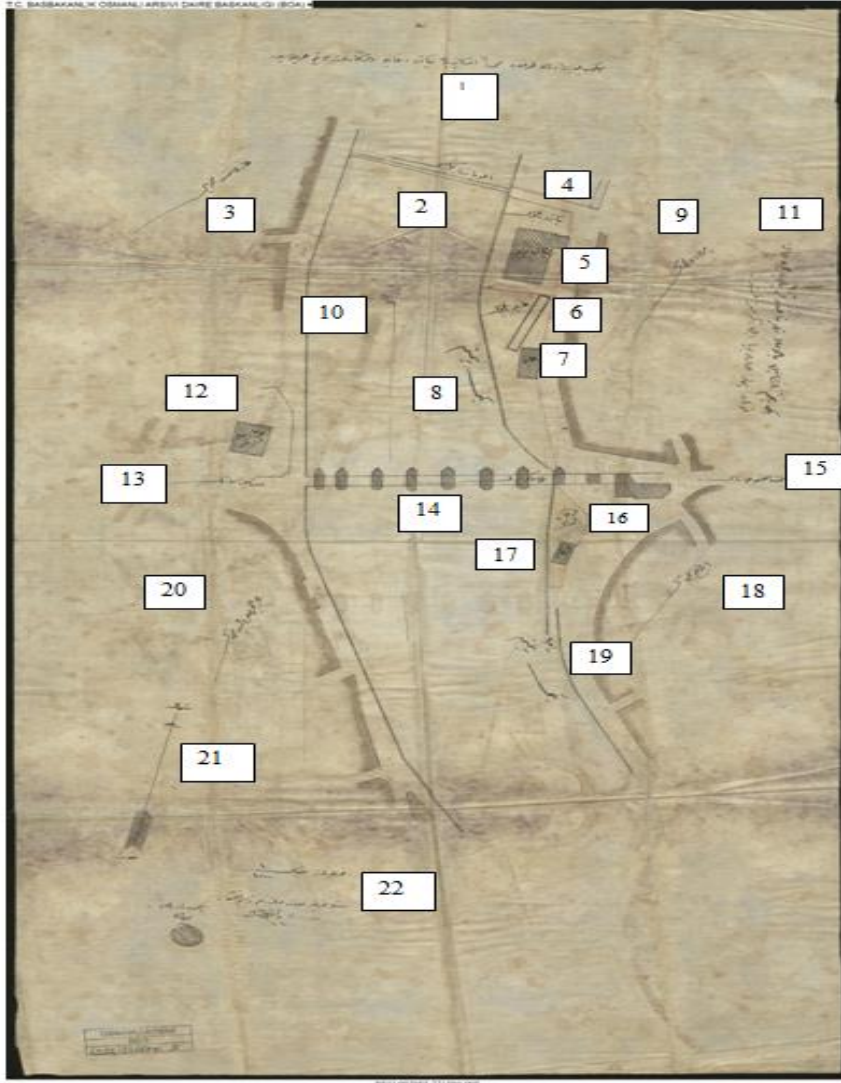
Maliye komisyonunun ictima'at-ı ahiresinden birisinde İngiltere ve İtalya müşavirleri tarafından hariç-i salahiyet vuku' bulan teklifat ile ana mukabil taraf-ı devletlerinden i'ta buyrulan ecvibeyi haki ve 7 Ramazan sene 1324 tarihli ve 750 numrolu tahrirat-ı aliyyeleriyl Mürsel zabtname mütala'a-güzar-ı senaveri olmuş ve teklifat-ı vak'aya karşı irad buyrulan ecvibe muvafık kaide ve maslahat görünmüşdür. Ancak Üskübün i'marat ve tezyinatına hidmet ve ihtiyacatını bertaraf edecek daha pek çok şeyler olduğu halde orada bir tiyatro yapılarak bunun için dört beş bin lira kadar bir para sarf edildiği cariyyeden anlaşılmasına nazaran bu babdaki mecburiyetin esbabı ve Bosna tarafında yapılmış olan turuk-ı meabir ile umur-ı nafia-i sairenin mikdar ve derecatı hakkında dahi malumat i'ta buyrulması siyakında şukka.

Belge 7: Belge 7. Üsküp'te Avusturyalılar Tarafından Tiyatro Adı Altında Herhangi Bir Etkinlik Düzenleme Yasağı Belgesi, , (BOA), TFR.I.A. 32/3135, 28 ekim 1904.

Kosova Valisi Atufetlü Mahmud Paşa Hazretlerine (mahremane)

Üskübde Avusturyalılar tarafından tiyatro namıyla bir mahall-i lu'biyat tedariki yolunda bazı teşebbüsata meydan verilmemesi lazım geleceğinden iktiza edenlere vesayadan ve işin husulüne mani' olacak ta'kibatdan geri durulmaması şeref-sudur buyrulan irade-i seniyye-i canib-i padişahi icab-ı alisinden olduğu mabeyn-i hümayun-ı canib-i mülukane başkitabet-i celilesinden 14 Teşrin-i Sani 1322 tarihli telgrafname-i ali ile tebliğ buyrulmuş ve Avusturyalıların bu yoldaki teşebbüsatına dair acizlerine bir güne ma'lumat ve mesmu'at olmadığı ve vali-i sabık devletlü Şakir Paşa hazretleri tarafından belediye namına üç sene evvel inşa ce geçen sene taraf-ı alilerinden ikmal edilen tiyatroda yerliden bazı oyuncuların pek ehemmiyetsiz ve her güne mazarratdan ari bir suretde icra-yı lu'biyat etdikleri ve bu tiyatronun Avusturyalılar veya sair ecnebler tarafından isticarına teşebbüs olunacak olursa zinhar icar edilmeyerek + belediye namına idaresine ve marzi-i aliye mugayir bir güne lu'biyat ve ahvale meydan verilmemesi hususlarında taraf-ı ali-i atufilerine tebliğ edildiği cevaben 'arz ve iş'ar edilmiş olmağla ol vechle muameleye ve Avusturyalıların ayrıca bir mahall-i lu'biyat tedarikine teşebbüs etdikleri sahîh ise ber mantuk emr ü ferman-ı hümayun canib-i şahane husulüne mani' olacak ta'kibatdan geri durulmamakla beraber acizlerince de ta'kibat ve tedabir-i lazimede bulunmak üzere teşebbüslerinin suret ve derecesinden ma'lumat-ı kafiye ve serianın itasına himem-i aliyyeleri şayan buyrulamak babında.

Belge 8: Üsküp Belediye Dairesi Tarafından Baştan İnşa Edilen Tiyatro, Gazino ve Kıraathanenin Vaziyet Planı, (BOA), BEO 2955/221594, 7 Aralık 1906, No:802.

1. Üsküb belediye dairesi tarafından müceddeden inşa edilen tiyatro, gazino ve kıraathanenin mevki'-i haritasıdır.

2. Aġo Paša K  pr  s  

3. Gazi Mahallesi

4. Tiyatro Baġ  esi

5. Tiyatro Ebniyesi

6. Gazino Bağçesi
7. Gazino
8. Yeni Rıhtım
9. Yahudi Mahallesi
10. Vardar Nehri
11. Yeni rıhtım inşasıyla bi'l-imla nehir yatağından kazılıb bağçe haline konan yerler sarı boya ile gösterilmiştir.
12. Burmalı camii şerifi
13. İstasyon caddesi
14. Taşköprü
15. Tahte'l-kala caddesi
16. Kırathane bağçesi
17. Kırathane
18. (?) mahallesi
19. Rampa-Yeni rıhtım
20. Haraçcı Selahaddin Mahallesi
21. Şimal-Cenub
22. Haritanın mikyası 1/1000; işbu harita marifet-i acizanemle tersim kılınmıştır. 26 Kanun-ı Evvel sene 1322; Üsküb Daire-i Belediye Mühendisi

Belge 9: Üsküp'te Ahşaptan Bir Tiyatro Yapılabilme İzin Belgesi (BOA), YB.021
108/69, 18 Ağustos 1898.

Taşköprünün üst cihetindeki adada meclis-i idare-i vilayetin ol babdaki kararına tevfikân belediye imdad olunmak üzere ahşabdan bir bab tiyatro ebniyesinin inşasına mübaşeret etdirilmiş olduğundan mezkur bina mecra-yı nehr dahilinde değilse de her dürlü ihtimale karşı daha metin ve daha dilnişin bir tarzda olması ve + Vardar nehrinin tuğyanından masun bulunması için ne yapılmak lazım geleceğinin taht-ı karara alınması hakkında cihet-i askeri ve nafiadan dahi birer mühendisin i'zâmı belediye mühendisi tarafından rapor beyan edilmiş ve mütala'a-i vak'a muvafık görülmüş olduğundan lütfen icra-yı icabına müsaade-i celile-i vilayetpenahileri şayan buyrulmak babında.

Belge 10: Üsküp'te İnşa Edilmekte Olan Tiyatro Binasının Çatısı Hakkında (BOA),
YB.021 108/180, 24 Temmuz 1904.

Köprülü Belediye Riyasetine

Üskübde inşa olunmakda olan tiyatro ebniyesinin örtüsünü taahhüd eden Esad Beyzade Mustafa Beyin orada bulunmakda olduğu ve ebniye-i mezkurenin sakfı ikmal edildiği cihetle te'sir-i şemsle çatlayıp bozulması ihtimaline mebni ifa-yı taahhüde başlamak üzere hemen buraya gelmesi için lütfen kendisine tebligat icra ve keyfiyetinin dahi inba buyrulması babında.

Belge 11: Rumeli Bölgesine Ait Genel Müfettişlik, Sami Bey'e gönderdiği Rapor (BOA), TFR.I.ŞKT 52/5149, 2 Eylül 1904 .

Rumeli Vilayat-ı Şahanesi Müfettiş-i Umumiliği Canib-i Samisine

Ma'ruz-ı Çakerleridir

Daire-i belediye tarafından inşa etdirilmekte olan tiyatroya sarf olunmak üzere acizlerinden mübaya'a edilen kireç esmanını havi senedler heman üç mah mukaddem tanzim ve tasdik olunmuş olduğu halde matlubum olan iki bin bu kadar gurus henüz tesviye edilmemiştir acizleri ise fakirü'l-hal esnaf adamı olub matlubumun + tediye olunmaması gadrimi muceb olduğundan lütfen ve merhameten meblağ-ı mezburun tesviye edilmesi için icab edenlere irade ve ferman buyrulması istirhamına mücaseret eylerim ol babda emr ü irade hazret-i menlhü'l-emrindir.

Fi 2 Eylül sene 1320

Üskübde kireç amili

Gorgi İstavro

Belge 12: “*Mazhar Bey*” Yönetimiyle Tiyatro İnşaat Süreci (BOA) BEO 2955/221594, 28 Ekim 1904.

İnşaat devam etmekde iken vali vakili bulunan Ferik Saadetlü Salih Zeki Paşa hazretleri tarafından ta’tiline lüzum görülmekle bu babda meclis idare-i vilayetin fi 1 Mayıs sene 1320 tarih ve iki yüz elli dört numro ve üç yüz seksen bir numrolu tebliğ buyrulan kararlarında mezkur binanın tiyatroya elverişli olmadığı bi’l-muayene anlaşılmasına be tiyatro için bir binaya ihtiyaç derkar bulunmasına mebni mezkur mukavelenamenin feshiyle erbab-ı fen tarafından ta’rif olunacağı vechle tevsi’an inşası lazım geleceği ve yapılan resm mucebince seksen üç bin yüz otuz gurusun sarfı münasib olacağı gösterilmiş ve binanın cesameti hasebiyle inşaat-ı mezkure nezd-i nezaret-i mütemadiye altında bulundurulması lazımeden görülmüş olmağla mektubi vilayet saadetlü Mazhar Bey Efendinin riyaseti tahtında olarak meclis-i idare-i vilayetçe teşkil buyrulan komisyon-ı mahsus marifetiyle tekrar tevsi’an inşaata başlanılmış ve binaenaleyh mezkur mukavelename fesh edilüb taksitine mahsuben alınan mebalig müstecir-i mumaileyhe iade olunmuş ve tahsisat-ı mezkure meyanına tiyatronun perdeleriyle möblesi ve sair vesait-i tenviriye ve teshiniye idhal edilüb sarf-ı inşaata hasr ve tahsis kılınmıştır.